

॥प्रथमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः॥

सावित्राणि जुहोति प्रसूत्यै चतुर्गृहीतेन जुहोति चतुर्प्पादः पशवः पशुनेवावरुन्धे चतस्रो दिशो दिक्षेवै प्रति तिष्ठति छन्दाऽसि देवेभ्योऽपाक्रामन्न वौऽभागानि हृव्यं वक्ष्याम् इति तेभ्य एतच्चतुर्गृहीतमधारयन् पुरोनुवाक्यायै याज्यायै देवतायै वषद्वाराय यच्चतुर्गृहीतं जुहोति छन्दाऽस्येव तत्रीणाति तान्यस्य प्रीतानि देवेभ्यौ हृव्यं वक्षन्ति यं कामयेत् (१)

पार्षीयान्ध्यादित्यैकैकं तस्य जुहुयादाहुतीभिरेवैनमपि गृह्णाति पार्षीयान्धवति यं कामयेत् वसीयान्ध्यादिति सर्वाणि तस्यानुद्रुत्य जुहुयादाहुत्यैवैनमभि क्रमयति वसीयान्धवत्यथौ यज्ञस्यैवैषाभिक्रान्तिरेति वा एष यज्ञमुखादच्छा योऽग्रेदेवताया एत्युष्टावेतानि सावित्राणि भवन्त्युष्टाक्षरा गायत्री गायत्रो- (२)

अग्निस्तेनैव यज्ञमुखादच्छा अग्रेदेवतायै नैत्यष्टौ सावित्राणि भवन्त्याहुतिर्नवमी त्रिवृतमेव यज्ञमुखे वि यातयति यदि कामयेत् छन्दाऽसि यज्ञयशसेनार्पयेयमित्यचमन्तमां कुर्याच्छन्दाऽस्येव यज्ञयशसेनार्पयति यदि कामयेत् यज्ञमानं यज्ञयशसेनार्पयेयमिति यज्ञरन्तमं कुर्याद्यज्ञमानमेव यज्ञयशसेनार्पयत्यृचा स्तोमम् समर्धयेत्या- (३)

ह समृद्धै चतुर्भिरभिमा दत्ते चत्वारि छन्दाऽसि छन्दोभिरेव देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याहु प्रसूत्या अग्रेदेवेभ्यो निलायत् स वेणु प्राविश्यस्य एतामूतिमनु समचरुद्वेषोः सुषिरः सुषिराऽभिर्भवति सयोनित्वाय स यत्रयत्रावस्तत्कृष्णमभवत्कल्पाषी भवति रूपसमृद्धा उभयतःक्षण्ठर्वतीतश्चामुतश्चार्कस्यावरुद्धै व्याममात्री भवत्येतावद्वै पुरुषे वीर्य वीर्यसमिताऽपरिमिता भवत्यपरिमितस्यावरुद्धै यो वनस्पतीनां फलग्रहिः स एषां वीर्यावान्फलग्रहिर्वेणुर्वेणुवी भवति वीर्यस्यावरुद्धै॥ (४)

कामयेत् गायत्रोऽप्येति च सुसविश्वतिश्च। ४॥

[१]

व्यृद्धं वा एतद्यज्ञस्य यदयजुष्कैण क्रियते इमामगृणन्नत्रशनामृतस्येत्यश्वाभिधानीमा दत्ते यजुष्कृत्यै यज्ञस्य समृद्धै प्रतीत वाजिन्ना द्रवेत्यश्वमभि दधाति रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे युज्ञाथाऽ रासंभं युवमिति गर्दभमसंत्येव गर्दभं प्रतिष्ठापयति तस्मादश्वाद्वद्भो- इसंतर्गे योगेयोगे तुवस्तरुमित्याहु (५)

योगेयोग एवैन् युक्ते वाजेवाजे हवामह इत्याहात्रं वै वाजोऽन्नमेवावं रुन्धे सखायं
इन्द्रमूतय इत्याहेन्द्रियमेवावं रुन्धेऽग्निर्देवेभ्यो निलायत तं प्रजापतिरन्विन्दत्प्राजापत्यो-
ऽशोऽशेन् सम्भरत्यनुवित्त्यै पापवस्युसं वा एतलिंयते यच्छ्रेयंसा च पार्षीयसा च समानं
कर्म कुर्वन्ति पार्षीयान् (६)

ह्यशाङ्कर्दभोऽश्वं पूर्वं नयन्ति पापवस्युसस्य व्यावृत्त्यै तस्माच्छ्रेयाऽसं पार्षीयान्यश्चा-
दन्वेति बुद्धैः भवतो भ्रातृब्यो भवतीव खलु वा एष योऽग्निं चिनुते वृज्यश्चः प्रतूर्वन्नेह्यव-
क्रामन्नशस्तीरित्याह वज्रेणैव पाप्मानं भ्रातृब्युमवं क्रामति रुद्रस्य गाणपत्यादित्याह रौद्रा-
वै पुशवो रुद्रादेव (७)

पशून्निर्याच्याऽत्मने कर्म कुरुते पूष्णा सुयुजां सुहेत्याह पूषा वा अध्वनां सन्त्रेता
समष्ट्यै पुरीषायतनो वा एष यदुग्निरङ्गिरसो वा एतमग्रे देवतानां सम्भरन्यूथिव्याः
सधस्थांदग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छ्रेहीत्याह सायंतनमेवैन् देवताभिः सम्भरत्यग्निं
पुरीष्यमङ्गिरस्वदच्छ्रेम् इत्याह येन (८)

सङ्कच्छते वाजमेवास्य वृक्षे प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निः सम्भृत्य इत्याहुरियं वै प्रजा-
पतिस्तस्यां एतच्छ्रोत्रं यद्वल्मीकोऽग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वद्विरिष्याम् इति वल्मीकवपामुप-
तिष्ठते साक्षादेव प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निः सम्भरत्यग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वाराम् इत्याह
येन सङ्कच्छते वाजमेवास्य वृक्षेऽन्वग्निरुपसामग्रः (९)

मरव्युदित्याहानुरव्यात्या आगत्य वृज्यावेन आक्रम्य वाजिन्यूथिवीमित्याहेच्छ्रेत्यैवैन्
पूर्वया विन्दत्युत्तरया द्वाभ्यामा क्रमयति प्रतिष्ठित्या अनुरूपाभ्यां तस्मादनुरूपाः
पशवः प्रजायन्ते द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी सधस्थमित्याहेभ्यो वा एतं लोकेभ्यः प्रजा-
पतिः समैरयद्वृपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचेष्टे वज्री वा एष यदश्वौ दुद्धिरन्यतोदद्यो
भूयालाम्भिरुभयादद्यो यं द्विष्यात्तमंधस्पुदं ध्यायेद्वज्रेणैवैन श्वरुणुते॥ (१०)

आह पार्षीयात्रुद्रादेव येनाग्रं वज्री वै सुसदेश च॥६॥

[२]

उत्क्रामोदक्रमीदिति द्वाभ्यामुल्कमयति प्रतिष्ठित्या अनुरूपाभ्यां तस्मादनुरूपाः पशवः
प्रजायन्तेऽप उपं सृजति यत्र वा आपं उपगच्छन्ति तदोषंध्यः प्रति तिष्ठन्त्योषधीः
प्रतितिष्ठन्तीः पशवोऽनु प्रति तिष्ठन्ति पशून् यज्ञो यज्ञं यजमानो यजमानं प्रजास्तस्मादप
उपं सृजति प्रतिष्ठित्यै यदंध्युर्युरनुग्रावाहुतिं जुहुयादन्योऽध्युर्युः (११)

स्याद्रक्षाऽसि यज्ञः हन्त्युरहिरण्यमुपास्य जुहोत्यग्निवत्येव जुहोति नास्यौऽध्वर्युर्भवति न यज्ञः रक्षाऽसि ग्रन्ति जिघर्म्मिग्निं मनसा घृतेनेत्याहु मनसा हि पुरुषो यज्ञमभिगच्छति प्रतिक्ष्यन्तं भुवनानि विश्वेत्याहु सर्वः ह्यैष प्रत्येष्टि पृथुं तिरश्चा वयसा बृहन्तमित्याहाल्प्ये ह्यैष जातो महान् (१२)

भवति व्यचिष्ठमन्त्रः रभसं विदानमित्याहान्मेवास्मै स्वदयति सर्वमस्मै स्वदते य एवं वेदाऽऽ त्वा जिघर्म्मिव चंसा घृतेनेत्याहु तस्माद्यत्पुरुषो मनसाऽभिगच्छति तद्वाचा वदत्यरक्षसेत्याहु रक्षसामपंहत्यै मर्यश्रीः स्पृहयद्वर्णो अग्निरित्याहापचितिमेवास्मिन्दधात्यपचितिमान्वति य एवं (१३)

वेद मनसा त्वै तामासुमरहति यामध्वर्युरनुग्रावाहुति जुहोति मनस्वतीभ्यां जुहोत्याहुत्योरास्यै द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै यज्ञमुखेयज्ञमुखे वै क्रियमाणे यज्ञः रक्षाऽसि जिघाः सन्त्येतरहि खलु वा एतद्यज्ञमुखं यरह्यनुदाहुतिरशब्दुते परिं लिखति रक्षसामपंहत्यै तिसृभिः परिं लिखति त्रिवृद्धा अग्निर्यावानेवाग्निस्तस्माद्रक्षाः स्यपं हन्ति (१४)

गायत्रिया परिं लिखति तेजो वै गायत्री तेजसेवैनं परिं गृह्णाति त्रिष्टुभा परिं लिखतीन्द्रियं वै त्रिष्टुगिंन्द्रियेणैवैनं परिं गृह्णात्यनुष्टुभा परिं लिखत्यनुष्टुप्सर्वाणि छन्दाऽसि परिभूः पर्यास्ये मध्यतोऽनुष्टुभा वाग्वा अनुष्टुप्सम्मध्यतो वाचा वंदामो गायत्रिया प्रथमया परिं लिखत्यथाऽनुष्टुभाऽथ त्रिष्टुभा तेजो वै गायत्री यज्ञोऽनुष्टुगिंन्द्रियं त्रिष्टुसेजसा चैवेन्द्रियेण चौभूयतो यज्ञं परिं गृह्णाति॥ (१५)

अन्यौऽध्वर्युर्महान्वति त्रिष्टुभा तेजो वै गायत्री त्रयोदश च॥५॥

[३]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसुव इति खनति प्रसूत्या अथो धूममेवैतेन जनयति ज्योतिष्मन्तं त्वाऽग्ने सुप्रतीकमित्याहु ज्योतिरेवैतेन जनयति सोऽग्निर्जातः प्रजाः शुचाऽर्पयत्तं देवा अर्धर्चेनाशमयञ्चुवं प्रजाम्योऽहि सन्तमित्याहु प्रजाम्य एवैन शमयति द्वाभ्यां खनति प्रतिष्ठित्या अपां पृष्ठमसीति पुष्करपर्णमा- (१६)

हरत्यपां वा एतत्पृष्ठं यत्पुष्करपर्णः रुपेणैवैनदा हरति पुष्करपर्णेन सम्भरति योनिर्वा अग्ने अपुष्करपर्णः सयोनिमेवाग्निः सम्भरति कृष्णाजिनेन सम्भरति यज्ञो वै कृष्णाजिनं यज्ञेनैव यज्ञः सम्भरति यद्वाम्याणां पशुनां चर्मणा सम्भरेद्वाम्यान्पशुञ्चुचा-

अर्पयेत्कृष्णाजिनेन सम्भरत्यारण्यानेव पुशूज्- (१७)

छुचा अर्पयति तस्माथ्सुमावत्पशूनां प्रजायं मानानामारण्याः पशवः कर्नीयाऽसः शुचा ह्यता लोमतः सम्भरत्यतो ह्यस्य मेध्ये कृष्णाजिनं च पुष्करपर्णं च सङ्गं स्तुष्टातीयं वै कृष्णाजिनमसो पुष्करपर्णमाभ्यामेवेनमुभयतः परिं गृह्णात्यग्निर्देवेभ्यो निलायत तमथर्वान्वपश्यदथर्वा त्वा प्रथमो निरमन्थदग्ने इत्याः- (१८)

ह य एवैनंमन्वपश्यतेनैवैनः सम्भरति त्वामंग्रे पुष्करादधीत्याह पुष्करपर्णे ह्येनमुपश्रितमविन्दत्तमुं त्वा दध्यङ्गपिरित्याह दध्यङ्गा आथर्वनस्तेजुस्व्यासीतेज एवास्मिन्दधाति तमुं त्वा पाथ्यो वृषेत्याह पूर्वमेवोदितमुत्तरेणाभि गृणाति (१९)

चतुर्मुभिः सम्भरति चत्वारि छन्दाऽसि छन्दोभिरेव गायत्रीभिर्ब्राह्मणस्य गायत्रो हि ब्राह्मणस्तुद्वृग्भीं राजन्यस्य त्रैष्टुभों हि राजन्यो यं कामयेत् वसीयाश्यादित्युभर्येभिस्तस्य सम्भरेतेजश्वैवास्मां इन्द्रियं च समीर्ची दधात्यष्टाभिः सम्भरत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रोऽग्निर्यावनेवाग्निस्तः सम्भरति सीदं होतरित्याह देवतां एवास्मै सः सांदयति नि होतेति मनुष्यान्तसः सीदस्वेति वया ऽसि जनिष्वा हि जेन्यो अग्ने अहामित्याह देवमनुष्यानेवास्मै सः संत्रान्न जनयति॥ (२०)

एव पशूनिति गृणाति होतुरिति समविश्वतिश्च॥ ५॥ [४]

कृरमिव वा अस्या एतत्करोति यत्खनत्युप उपं सृजत्यापो वै शान्ताः शान्ताभिरेवास्यै शुचं शमयति सं तै वायुर्मातरिश्वां दधात्वित्याह प्राणो वै वायुः प्राणेनैवास्यै प्राणः सं दधाति सं तै वायुरित्याह तस्माद्वायुप्रच्युता दिवो वृष्टिरीते तस्मै च देवि वषडस्तु (२१)

तुभ्युमित्याह पङ्गा ऋतवं ऋतुष्वेव वृष्टे दधाति तस्माथ्सर्वानृतून वर्णस्ति यद्वषद्वकुर्याद्यातयोमाऽस्य वषद्वारः स्याद्यन्न वषद्वकुर्याद्रक्षाऽसि यज्ञः हन्त्युर्विडित्याह परोक्षमेव वषड्वरोति नास्य यातयोमा वषद्वारो भवति न यज्ञः रक्षाऽसि ग्रन्ति सुजातो ज्योतिंषा सुहेत्यनुष्टुभोपं नह्यत्यनुष्टुफ- (२२)

सर्वाणि छन्दाऽसि छन्दाऽसि खलु वा अग्नेः प्रिया तनुः प्रिययैवैन तनुवा परिं दधाति वेदुको वासो भवति य एवं वेदं वारुणो वा अग्निरुपं नद्व उदुं तिष्ठ स्वध्वरोर्ध्वं ऊषुणं ऊतयु इति सावित्रीभ्यामुक्तिष्ठति सवित्रप्रसूत एवास्योर्ध्वं वरुणमेनिमुथसुजति

द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै स जातो गर्भो असि (२३)

रोदस्योरित्याहैमे वै रोदसी तयोरेष गर्भो यदुग्निस्तस्मादेवमाहाश्च चारुविभृत् ओषधीष्वित्याह यदा ह्यैतं विभरन्त्यथ चारुतरो भवति प्र मातृभ्यो अधि कनिकदद्धा इत्याहौषधयो वा अस्य मातृस्ताभ्य एवैन् प्र च्यावयति स्थिरो भव वीड्बङ् इति गर्दुभ आ सांदयति (२४)

सं नह्यत्यैवैनमेतया स्थेष्टे गर्दुभेन् सम्भरति तस्माद्दर्दुभः पशुनां भारभारितमो गर्दुभेन् सम्भरति तस्माद्दर्दुभोऽप्यनालेशोऽत्यन्यान्पशुन्मेद्यत्यन्नङ् ह्येनेनार्कः सम्भरन्ति गर्दुभेन् सम्भरति तस्माद्दर्दुभो द्विरेताः सन्कनिष्ठं पशुनां प्र जायते ऽग्निर्हस्य योनि निर्दहति प्रजासु वा एष एतरह्यारुदः (२५)

स ईश्वरः प्रजाः शुचा प्रदहः शिवो भव प्रजाभ्य इत्याह प्रजाभ्य एवैन शमयति मानुषीभ्यस्त्वमङ्गिर इत्याह मानव्यो हि प्रजा मा द्यावापृथिवी अभि शूशुचो माऽन्तरिक्षं मा वनस्पतीनित्याहैभ्य एवैन लोकेभ्यः शमयति प्रैतु वाजी कनिकदित्याह वाजी ह्यैष नानद्वासंभुः पल्लेत्यां- (२६)

ह रासंभ इति ह्यैतमृषयोऽवदन्भरन्नुग्निं पुरीष्वमित्याहाग्निः ह्यैष भरति मा पाद्यायुषः पुरेत्याहाऽयुरेवास्मिन्दधाति तस्माद्दर्दुभः सर्वमायुरेति तस्माद्दर्दुभे पुराऽयुषः प्रमोते बिभ्यति वृषाऽग्निं वृषणं भरन्तित्याह वृषा ह्यैष वृषाऽग्निरुपां गर्भः (२७)

समुद्रियुमित्याहापाङ् ह्यैष गर्भो यदुग्निरश्च आ याहि वीतय इति वा इमौ लोकौ व्यैतामग्न आ याहि वीतय इति यदाहानयौर्लोकयोर्वीत्ये प्रच्युतो वा एष अयतनादगतः प्रतिष्ठाः स एतरह्यधर्यु च यजमानं च ध्यायत्यृत उत्यमित्याहेयं वा क्रृतमसौ (२८)

सत्यमनयोरेवैन प्रतिष्ठापयति नार्तिमार्च्छत्यधर्युर्न यजमानो वरुणो वा एष यजमानमभ्यैति यदुग्निरुपनद्व ओषधयः प्रति गृहीताग्निमेतमित्याह शान्त्ये व्यस्यन्विश्वा अमतीरातीरित्याह रक्षसामपंहत्यै निषीदन्नो अप दर्मति इहनुदित्याह प्रतिष्ठित्य ओषधयः प्रति मोदध्व- (२९)

मेनुमित्याहौषधयो वा अग्नेर्भाग्नेयं ताभिरेवैन समर्धयति पुष्पावतीः सुपिप्ला इत्याह तस्मादोषधयः फलं गृहन्त्ययं वो गर्भ क्रत्वियः प्रलः सुधस्थमासंदित्याह याभ्य

एवैन् प्रच्यावयंति तास्वेवैन् प्रतिष्ठापयति द्वाभ्यामुपावंहरति प्रतिष्ठित्यै॥ (३०)

अस्त्वनुष्टुव्मि सादवत्त्वाग्नङ्कः पत्वेति गर्भमुसौ मोदध्वं द्विचत्वारिःशत्रा॥१०॥

[५]

वारुणो वा अग्निरूपनद्वो वि पाज्ञसेति वि स्त्र॑सयति सवितुप्रसूत एवास्य विषुचीं वरुणमेनि वि सृजत्यप उपे सृजत्यापो वै शान्ताः शान्ताभिरेवास्य शुचं शमयति तिसृभिरुपं सृजति त्रिवृद्वा अग्निर्यावानेवाग्निस्तस्य शुचं शमयति मित्रः सु॑सृज्य पृथिवीमित्याह मित्रो वै शिवो देवानां तेनैवै- (३१)

न॒१ स॑ सृजति शान्त्यै यद्वाम्याणां पात्राणां कृपालैः स॑ सृजेद्वाम्याणि पात्राणि शुचाऽर्पयेदर्मकपालैः स॑ सृजत्येतानि वा अनुपजीवनीयानि तान्येव शुचाऽर्पयति शर्कराभिः स॑ सृजति धृत्या अथो शन्त्वायांजलोमैः स॑ सृजत्येषा वा अग्नेः प्रिया तुर्नूर्यदजा प्रिययैवैनं तुनुवा स॑ सृजत्यथो तेजसा कृष्णाजिनस्य लोमभिः स॑ (३२)

सृजति यज्ञो वै कृष्णाजिनं यज्ञेनैव यज्ञः स॑ सृजति रुद्राः सुम्भृत्य पृथिवीमित्याहैता वा एतं देवता अग्ने सम्भरन्ताभिरेवैन॑ सम्भरति मखस्य शिरोऽसीत्याह यज्ञो वै मखस्तस्यैतच्छिरो यदुखा तस्मादेवमाह यज्ञस्य पुदे स्थ इत्याह यज्ञस्य हैते (३३)

पुदे अथो प्रतिष्ठित्ये प्रान्याभिर्यच्छुत्यन्वैर्मत्रयते मिथुनत्वायु त्र्युद्धिं करोति त्रय इमे लोका एषां लोकानामास्ये छन्दोभिः करोति वीर्यं वै छन्दाऽसि वीर्येणैवान् करोति यज्ञुषा बिलं करोति व्यावृत्या इयर्तीं करोति प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मितां द्विस्तनां करोति द्यावापृथिव्योर्दोहाय चतुः स्तनां करोति पशूनां दोहायादास्तनां करोति छन्दसां दोहाय नवाश्रिमभिरतः कुर्यात् त्रिवृत्मेव वज्रं सुम्भृत्य भ्रातुर्व्याय प्र हरति स्तुत्यै कृत्वायु सा मुहीमुखामिति नि दंधाति देवतास्वेवैनां प्रतिष्ठापयति॥ (३४)

तेनैव लोमभिः समेते अभिचरतु एकविशतिश्च॥१॥

[६]

सप्तमिर्धपयति स॑स वै शीरूपण्याः प्राणाः शिरं एतद्युज्ञस्य यदुखा शीरूपत्रेव यज्ञस्य प्राणान्दधाति तस्माद्धृस शीरूपन्नाणां अश्वशुकेन धूपयति प्राजापत्यो वा अश्वः सयोनित्वायादितिस्त्वेत्याहेयं वा अदितिरदित्येवादित्यां खनत्यस्या अक्रूरङ्गारायु न हि स्वः स्व॑ हिनस्ति देवानां त्वा पक्षीरित्याह देवानां (३५)

वा एुतां पल्लयोऽग्रेऽकुर्वन्ताभिरेवैनां दधाति धिषणास्त्वेत्याह विद्या वै धिषणा विद्याभिरेवैनाम् भीन्द्रे ग्रास्त्वेत्याह छन्दाइसि वै ग्राश्छन्दोभिरेवैनाऽ श्रपयति वरूत्रयस्त्वेत्याह होत्रा वै वरूत्रयो होत्राभिरेवैनां पचति जनंयस्त्वेत्याह देवानां वै पत्नीर्- (३६)

जनंयस्ताभिरेवैनां पचति पङ्गिः पचति पङ्गा क्रृतवं क्रृतुभिरेवैनां पचति द्विः पचन्त्वित्याह तस्माद्विः संवथ्सरस्य सस्यं पच्यते वारुण्युखाभीद्वा मैत्रियोपैति शान्त्यै देवस्त्वा सवितोद्वप्त्वित्याह सवितुप्रसूत एवैनां ब्रह्मणा देवताभिरुद्वप्त्यपेद्यमाना पृथिव्याशा दिश आ पृणे- (३७)

त्याह तस्मादग्निः सर्वा दिशोऽनु वि भात्युत्तिष्ठ बृहती भवोर्ध्वा तिष्ठ ध्रुवा त्वमित्याह प्रतिष्ठित्या असूर्य पात्रमनाच्छृण्णमा च्छृणति देवत्राकरजक्षीरेणाऽऽ च्छृणति परमं वा एुतत्पयो यदंजक्षीरं परमेणैवैनां पयसाऽऽ च्छृणति यजुषा व्यावृत्त्यै छन्दोभिरा च्छृणति छन्दोभिर्वा एुषा क्रियते छन्दोभिरेव छन्दाऽस्या च्छृणति॥ (३८)

आह देवानां वै पत्नौ पृणे पद्म॥ [७]

एकविंशत्यामाषैः पुरुषशीरुषमच्छैत्यमेध्या वै माषा अमेध्यं पुरुषशीरुषममेध्यै-रेवास्यामेध्यं निरवदाय मेध्यं कृत्वा हरत्येकविंशतिर्भवन्त्येकविंश्शो वै पुरुषः पुरुषस्याऽऽस्यै व्यूद्धं वा एुतत्प्राणेरमेध्यं यत्पुरुषशीरुष ऽ संसुधा वितृण्णां वल्मीकवुपां प्रति निदधाति सुस वै शीरुषण्याः प्राणाः प्राणैरेवैनन्तस्मर्धयति मेध्यत्वाय यावन्तो (३९)

वै मृत्युबन्धवस्तेषां यम आधिपत्यं परीयाय यमगाथाभिः परि गायति यमादेवैनद्वङ्गे तिसृभिः परि गायति त्रयं इमे लोका एुम्य एवैनलोकेभ्यो वृक्षे तस्माद्वायते न देयं गाथा हि तद्वङ्गेऽग्निभ्यः पश्नूना लभते कामा वा अग्रयः कामानेवावं रुन्धे यत्पशुन्नालभेतानवरुद्धा अस्य (४०)

पशवः स्युर्यत्पर्यग्निकृतानुश्मृजेद्यज्ञवेशसं कुर्याद्यथसऽस्थापयैद्यातयामानि शीरुषाणि स्युर्यत्पशुन्नालभते तेनैव पशूनवं रुन्धे यत्पर्यग्निकृतानुश्मृजति शीर्षामयातयामत्वाय प्राजापत्येन सऽ स्थापयति यज्ञो वै प्रजापतिर्यज्ञ एव यज्ञं प्रतिष्ठापयति प्रजापतिः प्रजा असृजत स रिंरिचानोऽमन्यत स एुता आप्रीरपश्युत्ताभिर्वै स मुखुत (४१)

आत्मानमार्पीणीत यदेता आप्रियो भवन्ति यज्ञो वै प्रजापतिर्यज्ञमेवैताभिर्मुखत आप्रीणात्यपरिमितछन्दसो भवन्त्यपरिमितः प्रजापतिः प्रजापतेरास्यां ऊनातिरिक्ता मिथुनाः प्रजात्यै लोमशं वै नामैतच्छन्दः प्रजापते: पशवो लोमशः पशुनेवावं रुन्धे सर्वाणि वा एता रुपाणि सर्वाणि रुपाण्यग्नौ चित्वै क्रियन्ते तस्मादेता अग्रेशित्यस्य (४२)

भवन्त्येकविश्शतिः सामिधेनीरन्वाहु रुग्वा एकविश्शो रुचमेव गच्छत्यथौ प्रतिष्ठामेव प्रतिष्ठा ह्यैकविश्शशश्तर्तुर्विश्शतिमन्वाहु चतुर्विश्शतिरर्धमासाः संवध्सुरः संवध्स्मरोऽग्निर्वैश्वानुरः साक्षादेव वैश्वानुरमवं रुन्धे पराचीरन्वाहु पराङ्गिव हि सुवर्गोलोकः समास्त्वाऽग्ने क्रृतवो वर्धयन्तिवत्याहु समाभिरेवाणिं वर्धय- (४३)

त्यूतुभिः संवध्सुरं विश्वा आ भाहि प्रदिशः पृथिव्या इत्याहु तस्मादुग्निः सर्वदिशोऽनु वि भाति प्रत्यौहतामधिनां मृत्युमस्मादित्याहु मृत्युमेवास्मादपे नुदत्यद्युयं तमसस्परीत्याहु पाप्मा वै तमः पाप्मानमेवास्मादपे हुन्त्यग्नम् ज्योतिरुत्तममित्याहासौ वा आदित्यो ज्योतिरुत्तममादित्यस्यैव सायुज्यं गच्छति न संवध्सुरस्तिष्ठति नास्य श्रीस्तिष्ठति यस्यैताः क्रियन्ते ज्योतिष्मतीमुत्तमामन्वाहु ज्योतिरेवास्मां उपरिष्टाद्वधाति सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै॥ (४४)

यावनोऽस्य मखुतशित्यस्य वर्धयत्यादित्योऽष्टाविश्शतिश्श॥ ६॥

[६]

षष्ठिर्दीर्घ्यति षड्वा क्रृतवं क्रृतुभिरेवैन दीक्षयति सप्तभिर्दीर्घ्यति सप्तछन्दाः सि छन्दोभिरेवैन दीक्षयति विश्वे देवस्य नेतुरित्यनुष्टभौत्तमयां जुहोति वाग्वा अनुष्टस्मात्प्राणानां वागुत्तमैकस्मादक्षरादनांसं प्रथमं पुदं तस्माद्वाचोऽनासं तन्मनुष्यो उपे जीवन्ति पूर्णयां जुहोति पूर्ण इव हि प्रजापतिः (४५)

प्रजापतेरास्यै न्यूनया जुहोति न्यूनाद्वि प्रजापतिः प्रजा असृजत प्रजानाः सृष्टै यदुर्चिर्षि प्रवृद्ध्याद्वृत्तमवं रुन्धीत यदङ्गरेषु भविष्यदङ्गरेषु प्र वृणक्ति भविष्यदेवावं रुन्धे भविष्यद्वि भूयो भूताद्वाभ्यां प्र वृणक्ति द्विपाद्यज्मानः प्रतिष्ठित्ये ब्रह्मणा वा एषा यजुषा सम्भृता यदुखा सा यद्विद्येतार्तिमाच्छ्रुद् (४६)

यज्मानो हन्येतास्य यज्ञो मित्रैतामुखां तुपेत्याहु ब्रह्म वै मित्रो ब्रह्मत्रेवैनां प्रतिष्ठापयति नार्तिमाच्छ्रुति यज्मानो नास्य यज्ञो हन्यते यदि भिद्येत तैरेव कपालैः स ए सृजेश्वैव

ततः प्रार्थश्चित्तिर्यो गुतश्रीः स्यान्मधित्वा तस्यावं दध्याद्बूतो वा एष स स्वां (४७)

देवतामुपैति यो भूतिकामः स्याद्य उखायै सुभवेथ्स एव तस्य स्यादतो ह्येष सुभवत्येष वै स्वयम्भूर्नाम् भवत्येव यं कामयेत् भ्रातृव्यमस्मै जनयेयमित्यन्यतस्तस्याऽहृत्यावं दध्याश्चाक्षादेवास्मै भ्रातृव्यं जनयत्यम्बूरीषादन्नकामस्यावं दध्यादम्बूरीषे वा अत्र श्रियते सयोऽन्येवान्- (४८)

मवं रुन्धे मुञ्जानवं दधात्यूर्ग्वे मुञ्जा ऊर्जमेवास्मा अपि दधात्यग्निर्देवेभ्यो निलायत स कुमुकं प्राविंशत् कुमुकमवं दधाति यदेवास्य तत्र न्यक्तं तदेवावं रुन्ध आज्येन संयौत्येतद्वा अग्नेः प्रियं धाम् यदाज्यं प्रियेणैवैनं धाम्ना समर्धयत्यथो तेजसा (४९)

वैकङ्कतीमा दधाति भा एवावं रुन्धे शमीमयीमा दधाति शान्त्यै सीद त्वं मातुरस्या उपस्थ इति तिसृभिर्जातमुपं तिष्ठते त्रयं इमे लोका एवेव लोकेष्वाविदं गच्छत्यथौ प्राणानेवाऽत्मन्यते॥ (५०)

प्रुजापतिरऋच्छेष्वामेवान् तेजसा चतुर्भिःशब्दः ६॥ [५]

न ह स्म वै पुराग्निरपरशुवृक्णं दहति तदस्मै प्रयोग एवर्षिरस्वदयद्यद्ग्ने यानि कानि चेति समिधुमा दधात्यपरशुवृक्णमेवास्मै स्वदयति सर्वमस्मै स्वदते य एव वेदौदुम्बरीमा दधात्यूर्ग्वा उदुम्बर ऊर्जमेवास्मा अपि दधाति प्रुजापतिरग्निमसृजत त ए सृष्ट रक्षांस्य- (५१)

जिधाऽसन्ध्ये एतद्राक्षोग्रमपश्यत्तेन वै स रक्षांस्यपाहत् यद्राक्षोग्रं भवत्यग्नेव तेन जाताद्रक्षांस्यपं हुन्त्याश्वत्थीमा दधात्यश्वत्थो वै वनस्पतीनां सपलसाहो विजित्यै वैकङ्कतीमा दधाति भा एवावं रुन्धे शमीमयीमा दधाति शान्त्यै संशितं मे ब्रह्मोदेषां बाहू अतिरमित्युत्तमे औदुम्बरी (५२)

वाचयति ब्रह्मणैव क्षत्रं सङ् श्यति क्षत्रेण ब्रह्म तस्माद्ब्रह्मणो राजन्यवानत्यन्यं ब्रह्मणं तस्माद्राजन्यो ब्राह्मणवानत्यन्यं राजन्यं मृत्युर्वा एष यदग्निरमृतः हिरण्यं रुक्मन्तरं प्रति मुश्चतेऽमृतमेव मृत्योरन्तर्धत्त एकविशतिनिर्बाधो भवत्येकविशतिर्वै देवलोका द्वादश मासाः पञ्चतांस्य इमे लोका असावादित्य - (५३)

एकविश एतावन्तो वै देवलोकास्तेभ्यं एव भ्रातृव्यमन्तरेति निर्बाधेवै देवा

असुरात्रिर्बाधे^१ कुर्वत तत्रिंबाधाना^२ निर्बाधत्वं निर्बाधी भवति भ्रातृव्यानेव निर्बाधे कुरुते सावित्रिया प्रति मुश्चते प्रसौत्यै नक्तोषासेत्युत्तरयाऽहोरात्राभ्यामेवैनमुद्यच्छते देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदा इत्याह प्राणा वै देवा द्रविणोदा अहोरात्राभ्यामेवैनमुद्यत्य (५४)

प्रागैर्दधाराऽर्जसीनः प्रति मुश्चते तस्मादासीनाः प्रजाः प्र जायन्ते कृष्णाजिनमुत्तरं तेजो वै हिरण्यं ब्रह्मं कृष्णाजिनं तेजसा चैवैनं ब्रह्मणा चोभयतः परि गृह्णाति पदुद्यामः शिक्यं भवति पद्मा क्रृतवे क्रृतुभिरैवैनमुद्यच्छते यद्वादशोद्यामः संवर्ष्मन्त्रेणैव मौञ्ज्ञं भवत्यूर्वे मुञ्जा ऊर्जैवैनः समर्घयति सुपुर्णोऽसि गुरुत्मानित्यवैक्षते रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे दिवे गच्छु सुवेः पुतेत्याह सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति॥ (५५)

रक्षाऽस्याद्मवरी आदित्य उद्यत्य सञ्चर्तुर्वशतिश्च॥५॥ [१०]

समिद्धो अञ्जन्कदरं मतीनां घृतमग्ने मधुमत्पिन्वमानः। वाजी वहन्वाजिनं जातवेदो देवानां वक्षि प्रियमा सधस्थम्। घृतेनाञ्जन्मप्पथो देवयानान्प्रजानन्वाज्यप्येतु देवान्। अनुं त्वा ससे प्रदिशः सचन्ता ऽ स्वधामस्मै यजमानाय धेहि। ईङ्गश्चासि वन्द्यश्च वाजिनाशुश्रासि मेध्यश्च ससे। अग्निष्ठां (५६)

देवैर्वसुभिः सुजोषाः प्रीतं वहिं वहतु जातवेदाः। स्तीर्णं बरुहिः सुष्टरीमा जुषाणोरु पृथु प्रथमानं पृथिव्याम्। देवेभिर्युक्तमदितिः सुजोषाः स्युनं कृष्णाना सुविते दंधातु। एता उ वः सुभगा विश्वरूपा वि पक्षोभिः श्रयमाणा उदातैः। क्रृष्वाः सुतीः कुवषः शुभमाना द्वारो देवीः सुप्रायुणा भवन्तु। अन्तरा मित्रावरुणा चरन्ती मुखं यज्ञानामुभि संविदाने। उषासा वा (५७)

सुहिरण्ये सुशिल्पे क्रृतस्य योनाविह सादयामि। प्रथमा वा^१ सरथिनां सुवर्णा देवौ पश्यन्तौ भुवनानि विश्वां। अपिप्रयं चोदना वां मिमाना होतांरा ज्योतिः प्रदिशां दिशन्तां। अदित्यर्नो भारती वष्टु यज्ञः सरस्वती सुह रुद्रैर्न आवीत। इडोपहूता वसुभिः सुजोषा यज्ञं नौ देवीरमृतेषु धत्त। त्वष्टा वीरं देवकामं जजान् त्वष्टुर्वा जायत अशुरश्वः। (५८)

त्वष्टेदं विश्वं भुवनं जजान बुहोः कर्तारमिह यक्षि होतः। अश्वो घृतेन त्मन्या समक्त उपं देवा^२ क्रृतुशः पाथं एतु। वनस्पतिर्देवलोकं प्रजानन्नग्निनां हव्या स्वादितानि वक्षत्। प्रजापते स्तपसा वावृधानः सद्यो जातो दधिषे यज्ञमग्ने। स्वाहाकृतेन हविषां पुरोगा याहि

साध्या हुविरंदन्तु देवाः॥ (५९)

अग्निष्ठां वामश्चो द्विचत्वारिंशत्ता॥४॥

[११]

सावित्रिणि व्यृद्धमुक्ताम् देवस्य खनति कूरं वारुणः सुसभिरकंविंशत्या पञ्चिन् ह स्म समिद्धो अज्ञेकादश॥११॥

सावित्रिण्युक्ताम् कूरं वारुणः पश्वः स्युन् ह स्म नवपञ्चाशत्॥५९॥

सावित्रिणि हुविरंदन्तु देवाः॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां पञ्चमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः समाप्तः॥५-१॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः॥

विष्णुमुखा वै देवाश्छन्दोभिरिमाँलोकाननपज्ञयम् यज्ञयन् यद्विष्णुक्रमान्क्रमते विष्णुरेव भूत्वा यज्ञमानश्छन्दोभिरिमाँलोकाननपज्ञयम् भि जंयति विष्णोः क्रमाँ इस्यभिमातिहेत्याह गायत्री वै पृथिवी त्रैष्टुभमन्तरिक्षं जागती घौरानुष्टुभीर्दिशश्छन्दोभिरेवेमाँलोकान् यथापूर्वम् भि जंयति प्रजापातिरिग्मसृजत् सौऽस्माश्मृष्टः (१)

पराङ्गेत्तमेतयाऽन्वैदकंन्दिति तया वै सौऽग्नेः प्रियं धामावारुन्ध यदेतामन्वाहाग्नेरेवैतया प्रियं धामावं रुन्ध ईश्वरो वा एष पराङ्गुदघो यो विष्णुक्रमान्क्रमते चतस्रभिरा वर्तते चत्वारि छन्दांसि छन्दांसि खलु वा अग्नेः प्रिया तनुः प्रियामेवास्य तनुवंभिर्म (२)

पर्यावर्तते दक्षिणा पर्यावर्तते स्वमेव वीर्यमनु पर्यावर्तते तस्माद्दक्षिणोऽर्थ आत्मनो वीर्यावत्तरोऽथौ आदित्यस्यैवाऽवृत्तमनु पर्यावर्तते शुनःशोपमार्जीगर्ति वरुणोऽगृह्णात्स एतां वारुणीमपश्यत्तया वै स आत्मानं वरुणपाशादमुश्वद्वरुणो वा एतं गृह्णाति य उखां प्रतिमुच्चत् उदुक्तमं वरुणं पाशमस्मदित्याहाऽत्मानमेवैतया (३)

वरुणपाशान्मुश्वत्या त्वाहारूपमित्याहाऽह्येन् १ हरति ध्रुवस्तिष्ठाविचाचलिरित्याह प्रतिष्ठितै विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्त्वित्याह विशैवैन् २ समर्धयत्यस्मिन्नाश्रमधिं श्रयेत्याह राष्ट्रमेवास्मिन्नश्रुवर्मकर्य कामयैत राष्ट्रं ३ स्यादिति तं मनसा ध्यायेद्राष्ट्रमेव भंव- (४)

त्यग्ने बृहन्नुषसामूर्धो अस्थादित्याहाग्रमेवैन् ४ समानानां करोति निर्जग्मिवान्तमस्तु इत्याह तम् एवास्मादपं हन्ति ज्योतिषागादित्याह ज्योतिरेवास्मिन्दधाति चतुस्रभिः सादयति चत्वारि छन्दांसि छन्दोभिरेवातिष्ठन्दसोत्तमया वर्षं वा एषा छन्दसां यदतिष्ठन्दा वर्षमेवैन् ५ समानानां करोति सद्वती (५)

भवति सत्त्वमेवैनं गमयति वाथसुप्रेणोपं तिष्ठत एतेन वै वंथसुप्रीर्भालन्दनोऽग्नेः प्रियं धामावारुन्धग्नेरेवैतेनं प्रियं धामावं रुन्ध एकादशं भंवत्येकधैव यज्ञमाने वीर्यं दधाति स्तोमेन वै देवा अस्मिलोक आर्धुवञ्छन्दोभिरुमुष्मिन्नस्तोमस्येव खलु वा एतद्वृपं यद्वाथसुप्रम्यद्वाथसुप्रेणोपतिष्ठत - (६)

इममेव तेन लोकमुभि जंयति यद्विष्णुक्रमान्क्रमते इममेव तैर्लोकमुभि जंयति पूर्वेद्युः प्र क्रामत्युत्तरेद्युरुपं तिष्ठते तस्माद्योगेऽन्यासां प्रजानां मनः क्षेमेऽन्यासां तस्माद्यायावृरः क्षेम्यस्यैश्च तस्माद्यायावृरः क्षेम्यमध्यवस्थति मुष्टी करोति वाचं यच्छ्रुति यज्ञस्य धृत्यै॥ (७)

सृष्टेऽप्यैत्यां भवति सद्विष्णुप्रतिष्ठते द्वितीयार्थशब्दम् ॥७॥ [१]

अन्नप्रतेऽन्नस्य नो देहीत्याहाग्निर्वा अन्नपतिः स एवास्मा अन्नं प्र यच्छ्रुत्यनमीवस्य शुष्मिण इत्याहायुक्षमस्येति वावैतदाहु प्र प्रदातारं तारिषु ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुर्ष्पद इत्याहाऽशिष्मेवैतामा शास्तु उदु त्वा विश्वे देवा इत्याह प्राणा वै विश्वे देवाः (८)

प्राणैरैवैनमुद्यच्छुतेऽग्ने भरन्तु चित्तिभिरित्याह यस्मा एवैनं चित्तायोद्यच्छुते तेनैवैन समर्थयति चतुर्सुभिरा सांदयति चत्वारि छन्दांसि छन्दोभिरेवातिच्छन्दसोत्तमया वर्ष्म वा एषा छन्दसां यदतिच्छन्दा वर्ष्मैवैनं समानानां करोति सद्वृती भवति सत्त्वमेवैन गमयति प्रेदंग्ने ज्योतिष्मान् (९)

याहीत्याह ज्योतिरेवास्मिन्दधाति तुनुवा वा एष हिनस्ति य इहिनस्ति मा हिंसीस्तुनुवा प्रजा इत्याह प्रजाभ्यं एवैनं शमयति रक्षांसि वा एतद्यज्ञं संचन्ते यदनं उथर्सर्जत्यकन्ददित्यन्वाहु रक्षासामपहत्या अनंसा वहन्त्यपचितिमेवास्मिन्दधाति तस्मादनस्वी च रथी चातिर्थीनामपचिततमा- (१०)

वर्षचितिमान्वति य एवं वेदं सुमिधाऽग्निं दुवस्युतेति धृतानुपिक्तामवसिते सुमिधुमा दधाति यथातिथय आगंताय सर्पिष्वदातिथ्यं क्रियते तादगेव तद्वायत्रिया ब्राह्मणस्य गायत्रो हि ब्राह्मणस्त्रिष्टुभां राजन्यस्य त्रैष्टुभो हि राजन्योऽप्सु भस्मं प्र वेशयत्युप्सुयोनिर्वा अग्निः स्वामेवैनं योनिं गमयति त्रिसुभिः प्र वेशयति त्रिवृद्वा - (११)

अग्निर्यावानेवाग्निस्तं प्रतिष्ठां गंमयति परा वा एषोऽग्निं वर्षपति योऽप्सु भस्मं प्रवेशयति ज्योतिष्मीभ्यामवं दधाति ज्योतिरेवास्मिन्दधाति द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै परा वा एष प्रजां पशून् वर्षपति योऽप्सु भस्मं प्रवेशयति पुनरुर्जा सुह रथ्येति पुनरुदेति प्रजामेव पशूनात्मन्यते पुनरस्त्वाऽदित्या - (१२)

रुद्रा वसंवः समिन्यतामित्याहैता वा एतं देवता अग्ने समैन्यत ताभिरेवैन समिन्द्रे बोधा स बोधीत्युपं तिष्ठते बोधयत्येवैनं तस्माद्युस्त्वा प्रजाः प्र बुध्यन्ते यथास्थानमुप तिष्ठते तस्माद्यथास्थानं पशवः पुनरेत्योपं तिष्ठन्ते॥ (१३)

वै विश्वे देवा ज्योतिष्मानपर्वचिततमौ त्रिवृद्धा आंदित्या द्विचत्वारि॒शत्त्वा॥६॥ [२]

यावती वै पृथिवी तस्यै यम आधिपत्यं परीयाय यो वै यमं देवयज्ञनमस्या अनिर्याच्याग्निं चिनुते यमायैनुऽस चिनुतेऽपेतेत्युद्यवसाययति यमेव देवयज्ञनमस्या निर्याच्याऽऽत्मनेऽग्निं चिनुत इष्वग्रेण वा अस्या अनामृतमिच्छन्तो नविन्दन्ते देवा एतद्यजुरपश्यन्नपेतेति यदेतेनाध्यवसाययत्य- (१४)

नामृत पुवाग्निं चिनुत उद्धन्ति यदेवास्या अमेध्यं तदपं हन्त्यपोऽवोक्षति शान्त्ये सिक्ता नि वंपत्येतद्वा अग्नेवैश्वानरस्य रूपः रूपेणैव वैश्वानरमवं रुन्ध ऊषान्नि वंपति पुष्टिर्वा एषा प्रजननं यदूषाः पुष्ट्यामेव प्रजननेऽग्निं चिनुतेऽथौ संज्ञानं पुवं संज्ञानुऽह्येतत् (१५)

पंशुनां यदूषा द्यावापृथिवी सुहास्तां ते वियुती अब्रूतामस्त्वेव नौ सुह यज्ञियमिति यदमुष्या यज्ञियमासीत्तदस्यामदधात्त ऊषा अभवन् यदस्या यज्ञियमासीत्तदमुष्यामदधात्तदश्चन्द्रमासि कृष्णमूषाग्निवपत्तदो ध्यायेद्यावापृथिव्योरेव यज्ञियेऽग्निं चिनुतेऽयः सो अग्निरिति विश्वामित्रस्य (१६)

सूक्तं भवत्येतेन वै विश्वामित्रोऽग्नेः प्रियं धामावारुन्धाग्नेरैवैतेन प्रियं धामावं रुन्धे छन्दोभिर्वै देवाः सुवर्गं लोकमायश्चत्सः प्राचीरुपं दधाति चत्वारि छन्दाऽसि छन्दोभिरेव तद्यज्ञमानः सुवर्गं लोकमैति तेषाऽ सुवर्गं लोकं यतां दिशः समवीयन्तु ते द्वे पुरस्ताथ्सुमीची उपादधतु द्वे (१७)

पश्चाथ्सुमीची ताभिर्वै ते दिशोऽद्बुद्धन् यद्वे पुरस्ताथ्सुमीची उपदधाति द्वे पश्चाथ्सुमीची दिशां विधृत्या अथो पशवो वै छन्दाऽसि पशुनेवास्मै समीचौ दधात्यष्टावुपं दधात्यष्टाक्षरं गायत्री गायत्रोऽग्निर्यावानेवाग्निस्तं चिनुतेऽष्टावुपं दधात्यष्टाक्षरं गायत्री गायत्री सुवर्गं लोकमञ्जसा वेद सुवर्गस्य लोकस्य (१८)

प्रज्ञात्यै त्रयोदश लोकं पृणा उपं दधात्येकविश्शतिः सं पद्यन्ते प्रतिष्ठा वा एकविश्शः प्रतिष्ठा गारहृपत्य एकविश्शस्यैव प्रतिष्ठां गारहृपत्यमनु प्रति तिष्ठति प्रत्यग्निं चिंक्यानस्तिष्ठति य एवं वेद पश्चचितीकं चिन्वीत प्रथमं चिन्वानः पाङ्को यज्ञः पाङ्कोः पशवो यज्ञमेव पशूनवं रुन्धे त्रिचितीकं चिन्वीत द्वितीयं चिन्वानस्त्रयं इमे लोका एष्वेव लोकेषु (१९)

प्रतिं तिष्ठत्येकंचितीकं चिन्वीत तृतीयं चिन्वान् एकधा वै सुवर्गो लोक एकवृत्तैव सुवर्गं
लोकमैति पुरीषेणाभ्यूहति तस्मान्माऽसेनास्थि छन्नं न दुश्शर्मा भवति य एव वेद पञ्च चितयो
भवन्ति पञ्चमिः पुरीषैरभ्यूहति दश सं पद्यन्ते दशक्षरा विराङ्ग्र विराङ्ग्रिराज्येवान्नाद्ये प्रति
तिष्ठति॥ (२०)

अच्छवसाययति हैतद्विशमित्रस्यादधतु द्वे लोकस्य लोकेषु सुमचत्वारिःशब्दः॥७॥

[३]

वि वा एतौ द्विषाते यश्च पुराग्निर्यश्चोखायाऽ समितुमिति चतुसुभिः सं नि वर्पति
चत्वारि छन्दाऽसि छन्दाऽसि खलु वा अग्नेः प्रिया तनूः प्रिययैवैनौ तनुवा सऽ
शास्ति समितुमित्याहृ तस्माद्वह्मणा क्षत्रः समैति यथस्त्र्युप्य विहरति तस्माद्वह्मणा क्षत्रं
व्येत्युभिर् (२१)

वा एतं दीक्षयन्ति स क्रतुभिरेव विमुच्यो मातेवं पुत्रं पृथिवी पुरीष्वमित्याहर्तुभिरेवैन
दीक्षयित्वर्तुभिर्विं मुश्चति वैश्वानर्या शिक्षयमा दत्ते स्वदयत्येवैनन्नैरक्रृतीः कृष्णास्तिस्सत्पुष-
पक्षा भवन्ति निरक्रृत्यै वा एतद्वागुधेयं यत्तुषा निरक्रृत्यै रूपं कृष्णः रूपेणैव निरक्रृति
निरवंदयत इमां दिशं यन्त्येषा (२२)

वै निरक्रृत्यै दिख्स्वायामेव दिशि निरक्रृतिं निरवंदयते स्वकृतं इरिण उपं दधाति
प्रदरे वैतद्वै निरक्रृत्या आयतनः स्व एवाऽऽयतने निरक्रृतिं निरवंदयते शिक्षयमुभ्युपं
दधाति नैरक्रृतो वै पाशः साक्षादेवैनै निरक्रृतिपाशान्मुश्चति तिस्र उपं दधाति त्रेधाविहितो
वै पुरुषो यावानेव पुरुषस्तस्मान्निरक्रृतिमवं यजते परांचीरुपं (२३)

दधाति परांचीमेवास्मान्निरक्रृतिं प्र युद्देऽप्रतीक्षमा यन्ति निरक्रृत्या अन्तर्गहित्यै
मार्जयित्वोपं तिष्ठन्ते मेध्यत्वाय गारहैपत्युमुपं तिष्ठन्ते निरक्रृतिलोक एव चरित्वा पूता
दैवलोकमुपावर्तन्तु एकयोपं तिष्ठन्ते एकधैव यजमाने वीर्यं दधति निवेशनः सङ्गमनो
वसूनामित्याह प्रजा वै पशवो वसु प्रजयैवैनै पुशुभिः समर्घयन्ति॥ (२४)

क्रतुभिरेषा परांचीरुपाद्यत्वारिःशब्दः॥४॥

[४]

पुरुषमात्रेण वि मिमीते यज्ञेन वै पुरुषः सम्मितो यज्ञपुरुषैवैनै वि मिमीते यावान्पुरुष
ऊर्ध्वबाहुस्तावान्मवत्येतावद्वै पुरुषे वीर्यं वीर्येणैवैनै वि मिमीते पक्षी भवति न ह्यपक्षः
पतिंतुमरहत्यरुलिनो पक्षो द्राघीयाऽसौ भवतुस्तस्मात्पक्षप्रवया॒सि वयाऽसि व्याममात्रौ

पृक्षौ च पुच्छं च भवत्येतावद्वै पुरुषे वीर्यं (२५)

वीर्यसम्मितो वेणुना वि मिंमीत आग्रेयो वै वेणुः सयोनित्वाय यजुषा युनक्ति यजुषा कृषति व्यावृत्त्यै पञ्चवेन कृषति पञ्चा कृतवं कृतुभिरैवेन कृषति यद्वादशग्वेन संवध्सरेणैवेयं वा अग्रेरतिदाहादबिभेद्यैततीद्विगुणमपश्यत्कृष्टं चाकृष्टं च ततो वा इमां नात्यदहुद्यल्कृष्टं चाकृष्टं च (२६)

भवत्यस्या अनंतिदाहाय द्विगुणं त्वा अग्रिमुद्यन्तुमरहृतीत्याहृयल्कृष्टं चाकृष्टं च भवत्यग्रेरुद्यत्या एतावन्तो वै पश्वो द्विपादश्च चतुर्ष्पादश्च तान् यत्प्राचं उथ्सृजेद्रुद्रायापि दध्याद्यद्विक्षिणा पितृभ्यो नि धुवेद्यत्प्रतीचो रक्षारसि हन्तुरुदीचु उथ्सृजत्येषा वै दैवमनुष्याणां शान्ता दिक् (२७)

तामेवैनाननूथ्सृजत्यथो खल्लिमां दिशमुथ्सृजत्यसौ वा आदित्यः प्राणः प्राणमेवैनाननूथ्सृजति दक्षिणा पर्यावर्तन्ते स्वमेव वीर्यमनु पर्यावर्तन्ते तस्माद्विक्षिणोऽर्थं आत्मनो वीर्यावर्त्तरोऽथो आदित्यस्यैवावृतमनु पर्यावर्तन्ते तस्मात्परांश्चः पश्वो वि तिष्ठन्ते प्रत्यं च आ वर्तन्ते तिस्रसिंसृः सीताः (२८)

कृषति त्रिवृतमेव यज्ञमुखे वि यातयुत्योषधीर्वपति ब्रह्मणान्नमवं रुन्धेऽर्कश्चीयते चतुर्दशभिर्वपति सप्त ग्राम्या ओषधयः सप्तारण्या उभर्योषामवरुद्ध्या अन्नस्यान्नस्य वपत्यन्नस्यान्नस्यावरुद्ध्यै कृष्टे वंपति कृष्टे ह्योषधयः प्रतितिष्ठन्त्यनुसीतं वंपति प्रजात्यै द्वादशसु सीतांसु वंपति द्वादश मासाः संवध्सरः संवध्सरेणैवास्मा अन्नं पचति यदग्निचि- (२९)

दनंवरुद्धस्याशजीयादवरुद्धेन व्युद्धेत् ये वनुस्पतीनां फलुग्रहयुस्तानिध्मेऽपि प्रोक्षेदनंवरुद्धस्यावरुद्ध्यै दिग्भ्यो लोषान्धसमस्यति दिशामेव वीर्यमवरुद्ध्ये दिशां वीर्येऽग्निं चिनुते यं द्विष्याद्यत्र स स्यात्स्यै दिशो लोषमा हरैदिष्मूर्जमहमित आ दंद इतीषमेवोर्जं तस्यै दिशोऽवं रुन्धे क्षोधुको भवति यस्तस्यां दिशि भवत्युत्तरवेदिमुपं वपत्युत्तरवेद्याङ्गं ह्यग्निशीयते ऽथो पश्वो वा उत्तरवेदिः पश्नैवावं रुन्धेऽथो यज्ञपुरुषोऽनन्तरित्यै॥ (३०)

चु भवत्येतावद्वै पुरुषे वीर्यं यत्कृष्टश्चाकृष्टं चु दिल्लीता अग्निचिदव् पञ्चविंशतिश्च॥ ६॥

[५]

अग्ने तव श्रवो वय इति सिकंता नि वंपत्येतद्वा अग्रेऽशानुरस्यं सूक्तं सूक्तेनैव

वैश्वानुरमवं रुन्धे पञ्चिर्नि वंपति पङ्गा क्रतवः संवथ्सुरः संवथ्सुरौऽग्निवैश्वानुरः साक्षादेव
वैश्वानुरमवं रुन्धे समुद्रं वै नामैतच्छन्दः समुद्रमनुप्रजाः प्रजायन्ते यदेतेन सिकंता
निवपति प्रजानां प्रजननायेन्द्रो (३१)

वृत्राय वज्रं प्राहरथस त्रेधा व्यभवथ्स्पदस्तृतीयः रथस्तृतीयं यूपस्तृतीयं यै-
इन्तःशुरा अर्शीर्यन्त ताः शर्करा अभवन्तच्छकराणाः शर्करत्वं वज्रो वै शर्कराः
पशुरग्निर्यच्छकराभिरग्निं परिमिनोति वज्रेणवास्मै पशुन्यरिं गृह्णति तस्माद्वज्रेण पशवः
परिंगृहीतास्तस्माथ्येयानस्थेयसो नोप हरते त्रिसुसाभिः पशुकामस्य (३२)

परिं मिनुयाथसूत वै शीरण्याः प्राणाः प्राणाः पशवः प्राणैरेवास्मै पशुनवं रुन्धे
त्रिणवाभिर्भ्रातृव्यवतस्त्रिवृतमेव वज्रः सम्भृत्य भ्रातृव्याय प्रहरति स्त्रृत्या अपरिमिताभिः
परिं मिनुयादपरिमितस्यावरुच्ये यं कामयेतापशुः स्यादित्यपरिमित्य तस्य शर्कराः सिकंता
व्यूहेदपरिगृहीत पुवास्य विषूचीनः रेतः परा सिश्वत्यपशुरेव भवति (३३)

यं कामयेत पशुमान्ध्यादिति परिमित्य तस्य शर्कराः सिकंता व्यूहेत्परिगृहीत
एवास्मै समीचीनः रेतः सिश्वति पशुमानेव भवति सौम्या व्यूहति सोमो वै रेतोधा रेत
एव तद्वधाति गायत्रिया ब्राह्मणस्य गायत्रो हि ब्राह्मणस्त्रिषुभां राजन्यस्य त्रैषुभूतो हि राजन्यः
शंयुं बारहस्पत्यं मेधो नोपानमुर्थसोऽग्निं प्राविश्वाध् (३४)

सोऽग्नेः कृष्णो रूपं कृत्वोदायतु सोऽश्वं प्राविश्वस्त्रिश्वस्यावान्तरशफो-
अभवदश्वमाक्रमयति य एव मेधोऽश्वं प्राविशत्तमेवावं रुन्धे प्रजापतिनाग्निश्वेत्वा
इत्योःुः प्राजापत्योऽश्वो यदश्वमाक्रमयति प्रजापतिनैवाग्निं चिनुते पुष्करपर्णमुपं दधाति
योनिर्वा अग्नेः पुष्करपर्णः सयोनिमेवाग्निं चिनुतेऽपां पृष्ठमसीत्युपं दधात्यपां वा एतत्पृष्ठं
यत्पुष्करपर्णः रुपेणैवैनदुपं दधाति॥ (३५)

इन्द्रः पशुकामस्य भवत्यविश्वस्यांनि विश्वतिश्वा॥५॥

[६]

ब्रह्मं जज्ञानमिति रुक्ममुपं दधाति ब्रह्ममुखा वै प्रजापतिः प्रजा असृजत ब्रह्ममुखा
एव तत्प्रजा यजमानः सृजते ब्रह्मं जज्ञानमित्योहं तस्माद्वाह्यणो मुख्यो मुख्यो भवति
य एवं वेदं ब्रह्मवादिनो वदन्ति न पृथिव्यां नान्तरिक्षे न दिव्यग्निश्वेत्वा इति यत्पृथिव्यां
चिन्वीत पृथिवीं शुचाऽप्येत्रौषधयो न वन्स्पतयः (३६)

प्र जायेरन् यदन्तरिक्षे चिन्वीतान्तरिक्षं शुचाऽर्पयेन्न वयाऽसि प्र जायेरन् यद्विवि
चिन्वीत दिवं शुचाऽर्पयेन्न पर्जन्यो वर्षेद्रुक्भमुपं दधात्यमृतं वै हिरण्यमृतं एवाग्नि
चिनुते प्रजात्यै हिरण्मयं पुरुषमुपं दधाति यजमानलोकस्य विधृत्यै यदिष्टकाया
आतृणमनूपदध्यात्यशूनां च यजमानस्य च प्राणमपि दध्यादक्षिणतः (३७)

प्राश्नमुपं दधाति दाधारं यजमानलोकं न पशूनां च यजमानस्य च प्राणमपि
दधात्यथो खल्विष्टकाया आतृणमनूपं दधाति प्राणानामुश्मृष्ट्यै द्रुपसश्वस्कन्देत्यभि मृशति
होत्रास्वेवैनं प्रतिष्ठापयति सुचावुपं दधात्याज्यस्य पूर्णा कार्ष्यमर्यौ दुधः पूर्णामौदुम्बरीमियं
वै कार्ष्यमय्यसावौदुम्बरीमे एवोपं धत्ते (३८)

तृष्णीमुपं दधाति न हीमे यजुषाऽऽसुमरहति दक्षिणां कार्ष्यमयीमुत्तरामौदुम्बरी
तस्मादस्या असावुत्तराज्यस्य पूर्णा कार्ष्यमर्यौ वज्रो वा आज्यं वज्रः कार्ष्यौ वज्रेणैव
यज्ञस्य दक्षिणतो रक्षाऽऽस्यपं हन्ति दुधः पूर्णामौदुम्बरीं पशवो वै दध्यूर्गुदुम्बरः पशुष्वेवोर्जं
दधाति पूर्णे उपं दधाति पूर्णे एवैन- (३९)

ममुष्मिलोक उपं तिष्ठेते विराज्यग्रिश्वेतव्यं इत्याहुः सुग्वै विराङ्गच्छुचावुपदधाति
विराज्येवाग्नि चिनुते यज्ञमुखेयज्ञमुखे वै क्रियमाणे यज्ञं रक्षाऽसि जिघाऽसन्ति
यज्ञमुखं रुक्मो यद्रुक्मं व्याघारयति यज्ञमुखादेव रक्षाऽऽस्यपं हन्ति पश्चभिर्व्याघारयति
पाङ्को यज्ञो यावानेव यज्ञस्तस्माद्रक्षाऽऽस्यपं हन्त्यक्षण्या व्याघारयति तस्मादक्षण्या
पशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति प्रतिष्ठित्यै॥ (४०)

बनुस्यतयो दक्षिणतो धत्त एनं तस्मादक्षण्या पञ्च च॥५॥

[७]

स्वयमातृणमुपं दधातीयं वै स्वयमातृणेमामेवोपं धत्तेऽश्वमुपं ग्रापयति प्राणमेवास्या
दधात्यथौ प्राजापत्यो वा अश्वः प्रजापतिनैवाग्नि चिनुते प्रथमेष्टकोपधीयमाना पशूनां च
यजमानस्य च प्राणमपि दधाति स्वयमातृणा भवति प्राणानामुश्मृष्ट्या अथौ सुवर्गस्य
लोकस्यानुख्यात्या अग्नावग्निश्वेतव्यं इत्याहुरेष वा (४१)

अग्निवैश्वानरो यद्वाह्यणस्तस्मै प्रथमामिष्टकां यजुष्कृतां प्र यच्छेतां ब्राह्मणश्चोप
दध्यातामग्नावेव तदग्निं चिनुत ईश्वरो वा एष आर्तिमार्तोर्योऽविद्वानिष्टकामुपदधाति त्रीन्
वरान्दध्यात् त्रयो वै प्राणाः प्राणानाऽस्यै द्वावेव देयौ द्वौ हि प्राणावेकं एव देयु एको

हि प्राणः पशुर्- (४२)

वा एष यद्गिर्न खलु वै पशव आयवसे रमन्ते दूर्वेष्टकामुपं दधाति पशुनां धृत्ये द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै काण्डात्काण्डात्परोहन्तीत्याहु काण्डेनकाण्डेन ह्यैषा प्रतितिष्ठत्येवा नौ दूर्वे प्रतं तु सुहस्रेण शुतेन चेत्याह साहुमः प्रजापतिः प्रजापतेरात्यै देवलक्ष्मं वै त्र्यालिखिता तामुत्तरलक्ष्माणं देवा उपादधुताधरलक्ष्माणमसुरा यं (४३)

कामयेत् वर्सीयान्ध्यादित्युत्तरलक्ष्माणं तस्योपं दध्याद्वर्सीयानेव भंवति यं कामयेत् पार्षीयान्ध्यादित्यधरलक्ष्माणं तस्योपं दध्यादसुरयोनिमेवैनमनु परा भावयति पार्षीयान्भवति त्र्यालिखिता भंवतीमे वै लोकास्यालिखितैभ्य एव लोकेभ्यो भ्रातृव्यमन्तरेत्यङ्गिरसः सुवर्गं लोकं यतः पुरुडाशः कूर्मो भूत्वाऽनु प्रासंपद् (४४)

यत्कूर्ममुपदधाति यथा० क्षेत्रविदञ्जसा नयंत्येवमेवैनं कूर्मः सुवर्गं लोकमञ्जसा नयति मेधो वा एष पंशुनां यत्कूर्मो यत्कूर्ममुपदधाति स्वमेव मेधुं पश्यन्तः पशव उपं तिष्ठन्ते शमशानं वा एतक्रियते यन्मृतानां पशुनां शीरुषाण्युपधीयन्ते यज्ञीवन्तं कूर्ममुपदधाति तेनाश्मशानचिद्वास्तुव्यो वा एष यत् (४५)

कूर्मो मधुं वातां ऋतायात् इति दग्धा मंधुमिश्रेणाभ्यनक्ति स्वदयत्येवैनं ग्राम्यं वा एतदन्तं यद्व्यारण्यं मधु यद्व्या मंधुमिश्रेणाभ्युनक्त्युभ्युस्यावरुद्धै मुही द्यौः पृथिवी च न इत्याहाऽऽभ्यामेवैनमुभयतः परि गृह्णाति प्राश्मुपं दधाति सुवर्गस्य लोकस्य समष्टै पुरस्तात्प्रत्यश्चमुपं दधाति तस्मात् (४६)

पुरस्तात्प्रत्यश्चः पशवो मेधमुपं तिष्ठन्ते यो वा अपनाभिमिश्रिं चिनुते यज्ञामानस्य नाभिमनु प्रविशति स एनमीश्वरो हिंसितोरुलूखलुमुपं दधात्येषा वा अग्नेर्नाभिः सनाभिमेवाग्निं चिनुते ऽहिंसाया औदुम्बरं भवत्यूर्गवा उदुम्बर ऊर्जमेवावरं रुच्ये मध्यत उपं दधाति मध्यत एवास्मा ऊर्ज दधाति तस्मान्मध्यत ऊर्जा भुञ्जत इयंद्वति प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मितमवं हन्त्यन्मेवाकर्वैष्णव्यर्चोपं दधाति विष्णुर्वै यज्ञो वैष्णवा वनस्पतयो यज्ञ एव यज्ञं प्रतिष्ठापयति॥ (४७)

एष वै पशुर्मसपदेष्य यत्स्मात्स्माभ्युपतिष्ठति॥ ७ ॥

[८]

एषां वा एतलोकानां ज्योतिः सम्भृतं यदुखा यदुखामुपदधात्येभ्य एव लोकेभ्यो

ज्योतिरवं रुन्धे मध्युत उपं दधाति मध्युत एवास्मै ज्योतिर्दधाति तस्मा॑मध्युतो
ज्योतिरुपा॑स्महे सिकंताभिः पूरयत्येतद्वा अग्रेवैश्वानरस्य रूपं रूपेणैव वैश्वानरमवं
रुन्धे यं कामयेत् क्षोधुकः स्यादित्यूनां तस्योपं (४८)

दध्यात्क्षोधुक एव भंवति यं कामयेतानुपदस्युदन्नंमद्यादिति पूर्णा तस्योपं
दध्यादनुपदस्यदेवान्नंमति सुहस्रं वै प्रति पुरुषः पशूनां यच्छति सुहस्रंमन्ये पशवो मध्ये
पुरुषशीरुषमुपं दधाति सवीर्यत्वायोखायामपि दधाति प्रतिष्ठामेवैनद्रमयति व्यूद्धं वा
एतत्प्राणैरमेधयं यत्पुरुषशीरुषमृतं खलु वै प्राणा - (४९)

अमृतं हिरण्यं प्राणेषु हिरण्यशल्कान्नत्यस्यति प्रतिष्ठामेवैनद्रमयित्वा प्राणैः
समर्धयति दध्ना मधुमिश्रेण पूरयति मधुव्योजसानीति शृतातङ्गेन मेध्यत्वायं ग्राम्यं वा
एतदन्नं यदध्यारण्यं मधु यदध्ना मधुमिश्रेण पूरयत्युभयुस्यावरुद्धै पशुशीरुषाण्युपं दधाति
पशवो वै पशुशीरुषाणि पशुनेवावं रुन्धे यं कामयेतापशुः स्यादिति (५०)

विषूचीनानि तस्योपं दध्याद्विषूचं एवास्मा॑त्पशुन्दधात्यपशुरेव भंवति यं कामयेत
पशुमाञ्चस्यादिति समीचीनानि तस्योपं दध्याथ्सुमीचं एवास्मै पशुन्दधाति पशुमानेव भंवति
पुरस्तात्प्रतीचीनमश्चस्योपं दधाति पश्चात्प्राचीनंमृषभस्यापशवो वा अन्ये गोऽुश्वेभ्यः पशवो
गोअुश्वानेवास्मै सुमीचो दधात्येतावन्तो वै पशवो (५१)

द्विपादश्च चतुष्पादश्च तान् वा एतदग्नौ प्रदधाति यत्पशुशीरुषाण्युपदधाऽत्युमुमारण्यमनुं
ते दिशामीत्याह ग्राम्येभ्यं एव पशुन्यं आरुण्यात्पशूञ्चुचुमनूरुद्धृजति तस्मा॑अस्मावंत्पशुनां
प्रजायमानानामारण्याः पशवः कर्नीयाऽसः शुचा हृताः सर्पशीरुषमुपं दधाति यैव सर्पे
त्विषिस्तामेवावं रुन्धे (५२)

यथसमीचीनं पशुशीरुषैरुपदध्याद्वाम्यान्पशुन्दशुकाः स्युर्यद्विषूचीनमारण्यान् यजुरेव
वदेदव तां त्विषिं रुन्धे या सर्पे न ग्राम्यान्पशुन् हिनस्ति नाऽरुण्यानथो खलूपुधेयमेव
यदुपदधाति तेन तां त्विषिमवं रुन्धे या सर्पे यद्यजुर्वदति तेन शान्तम्॥ (५३)

ऊनान्तस्योपं प्राणः स्यादिति वै पशवो रुन्धे चतुश्वत्वारिष्यत्वा॥६॥

[९]

पशुर्वा एष यदग्निर्योनि॒ खलु वा एषा पशोर्वि॒ क्रियते॒ यत्प्राचीनमैष्टकाद्यज्ञः॒ क्रियते॒
रेतोऽपस्या॒ अपस्या॒ उपं दधाति॒ योनावेव॒ रेतो॒ दधाति॒ पश्चोपं दधाति॒ पाङ्गः॒ पशवः॒
पशुनेवास्मै॒ प्रजनयति॒ पश्च दक्षिणातो॒ वज्रो॒ वा अपस्या॒ वज्रैणैव॒ यज्ञस्य॒ दक्षिणातो॒

रक्षांस्यपं हन्ति पश्च पुश्चात् (५४)

प्राचीरूपं दधाति पश्चाद्वे प्राचीनः रेतो धीयते पश्चादेवास्मै प्राचीनः रेतो दधाति पश्च पुरस्तात्प्रतीचीरूपं दधाति पश्च पुश्चात्प्राचीस्तस्मात्प्राचीनः रेतो धीयते प्रतीचीः प्रजा जायन्ते पश्चोत्तरतश्छन्दस्याः पशवो वै छन्दस्याः पशूनेव प्रजातान्स्वमायतनमभिमित्यहत इयं वा अग्नेरतिदाहादबिभेदसैता - (५५)

अपस्यां अपश्यत्ता उपाधत्त ततो वा हमां नात्यदहृदपस्यां उपदधात्यस्या अनंतिदाहायोवाच हेयमदिदिथ्स ब्रह्मणान्नं यस्यैता उपधीयान्ते य उं चैना एवं वेददिति प्राणभृत् उपं दधाति रेतस्येव प्राणान्दधाति तस्माद्वदन्प्राणन्पश्यञ्छुणवन्पशुर्जायते इयं पुरो (५६)

भुव इति पुरस्तादुपं दधाति प्राणमेवैताभिर्दधारायं दक्षिणा विश्वकर्मेति दक्षिणतो मनं एवैताभिर्दधारायं पश्चाद्विश्वव्यचा इति पश्चाच्क्षुरेवैताभिर्दधारेदमुत्तराथ्सुवरित्युत्तरतः श्रोत्रमेवैताभिर्दधारेयमुपरि मतिरित्युपरिष्टाद्वाचमेवैताभिर्दधार दशादशोपं दधाति सर्वीरुत्वायांक्षण्यो - (५७)

पं दधाति तस्मादक्षण्या पशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति प्रतिष्ठित्यै याः प्राचीस्ताभिर्वसिष्ठ आर्द्धेद्वा दक्षिणा ताभिर्भृद्वाजो याः प्रतीचीस्ताभिर्विश्वाभिर्त्रो या उर्दीचीस्ताभिर्जमदग्निर्या ऊर्ध्वास्ताभिर्विश्वकर्मा य एवमेतासामृद्धिं वेदग्रोत्येव य आंसामेवं बन्धुतां वेद बन्धुमान्भवति य आंसामेवं कूसुं वेदु कल्पते - (५८)

इस्मै य आंसामेवमायतनं वेदाऽयतनवान्भवति य आंसामेवं प्रतिष्ठां वेद प्रत्येव तिष्ठति प्राणभृतं उपधायं संयत उपं दधाति प्राणानेवास्मिन्नित्वा संयद्भिः सं यच्छति तथसंयताऽ संयुत्वमर्थो प्राण एवापानं दधाति तस्मात्प्राणापानौ सं चरतो विषूचीरूपं दधाति तस्माद्विष्वश्चौ प्राणापानौ यद्वा अग्नेरसं यत् - (५९)

मसुवर्गमस्य तथसुवर्गयोऽग्निर्यथस्मै यत् उपदधाति समेवैनं यच्छति सुवर्गमेवाकर्त्त्यविर्वयः कृतमयानामित्याहु वयोभिरेवायानवं रुन्धेऽयैवयाऽसि सर्वतो वायुमर्तीर्भवन्ति तस्माद्य रुन्धेऽयैवयाऽसि सर्वतः पवते॥ (६०)

या चतुर्ष्पदा त्रिपदा या च पद्मदा। सछन्दा या च विछन्दा: सूचीभिः शिष्यन्तु त्वा।
महानामी रेवतयो विश्वा आशाः प्रसूवरीः। मेघा विद्युतो वाचः सूचीभिः शिष्यन्तु त्वा।
रजुता हरिणीः सीसा युजो युज्यन्ते कर्मभिः। अश्वस्य वज्जिनस्त्वचि सूचीभिः शिष्यन्तु त्वा। नारी- (६१)

स्ते पलयो लोम वि चिन्वन्तु मनीषयाः। देवानां पलीर्दिशः सूचीभिः शिष्यन्तु त्वा।
कुविदङ्ग यवमन्तो यवं चिद्यथा दान्यं नपूर्व वियूयाः। इहेहैषां कृणुत भोजनानि ये ब्रह्मिषो
नमोवृक्ति न जग्मुः॥ (६२)

नारी-४ शब्दः॥ २॥

[११]

कस्त्वा छ्यति कस्त्वा वि शास्ति कस्ते गात्राणि शिष्यति। क उ ते शमिता कुविः।
ऋतवस्त ऋतुधा परुः शमितारो वि शासतु। संवध्मरस्य धायसा शिर्माभिः शिष्यन्तु त्वा।
दैव्यां अध्वर्यवस्त्वा छ्यन्तु वि च शासतु। गात्राणि पर्वशस्ते शिमाः कृष्णन्तु शिष्यन्तः।
अर्धमासाः परुषे ते मासाश्छ्यन्तु शिष्यन्तः। अहोरात्राणि मुरुतो विलिष्टः (६३)

सूदयन्तु ते। पृथिवी तेऽन्तरिक्षेण वायुशिखुद्रं भिषज्यतु। द्यौस्ते नक्षत्रैः सुह रूपं
कृणोतु साधुया। शं ते परेभ्यो गात्रैभ्यः शमस्त्ववरेभ्यः। शमस्थभ्यो मञ्जभ्यः शमु ते तुवृवे
भुवत्॥ (६४)

विलिष्टत्रिः शब्दः॥ २॥

[१२]

विष्णुमुखा अप्नेपते यावती वि वै पुरुषमत्रेणाग्ने तव श्रवो ब्रह्म जज्ञनः स्वयमातृणामेवा वै पुष्णगायुत्री कस्त्वा द्वादशः॥ २॥
विष्णुमुखा अपचितिमान् वि वा एताग्ने तव स्वयमातृणां विषूचीनानि गायुत्री चतुः पष्ठिः॥ ६४॥
विष्णुमुखास्तनुवै भुवत्॥

हरिः ॐ ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैतिरीय-संहितायां पञ्चमकाण्डे द्वितीयः प्रश्नः समाप्तः॥ ५-२॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः॥

उथसन्नयज्ञो वा एष यदग्निः किं वाहैतस्य क्रियते किं वा न यद्वै युजस्य क्रियमाणस्यान्तर्यन्ति पूर्यति वा अस्य तदाश्विनीरूपं दधात्यश्विनौ वै देवानां भिषजौ ताम्यामेवास्मै भेषजं करोति पञ्चोपं दधाति पाङ्गौ यज्ञो यावानेव युजस्तस्मै भेषजं करोत्यृत्यां उपं दधात्यृतूनां क्लस्यै (१)

पञ्चोपं दधाति पञ्च वा क्रृतवो यावन्त एवर्तवस्तान्कल्पयति समानप्रभृतयो भवन्ति समानोदकर्त्तस्मांधसमाना क्रृतव एकेन पदेन व्यावर्तन्ते तस्माद्वृतवो व्यावर्तन्ते प्राणभृत उपं दधात्यृतुष्वेव प्राणान्दधाति तस्मांधसमानाः सन्त क्रृतवो न जीर्यन्त्यथो प्रजनयत्यैवानानेष वै वायुर्यत्प्राणो यद्वृत्यां उपधाय प्राणभृत - (२)

उपदधांति तस्मांधसर्वानुतूननु वायुरा वरीवर्ति वृष्टिसनीरूपं दधाति वृष्टिमेवाव रुन्धे यदेकघोपंदध्यादेकमृतुं वर्षेदनुपरिहारः सादयति तस्मांधसर्वानुतून् वर्षति यत्प्राणभृत उपधाय वृष्टिसनीरूपदधांति तस्माद्वायुप्रच्युता दिवो वृष्टिरीते पशवो वै वयस्यां नानामनसः खलु वै पशवो नानाब्रतास्तेऽप एवाभि समनसो (३)

यं कामयेतापुशः स्यादिति वयस्यास्तस्यौपधायापस्यां उपं दध्यादसंज्ञानमेवास्मै पशुभिः करोत्यपशुरेव भवति यं कामयेत पशुमान्धस्यादित्यपस्यास्तस्यौपधाय वयस्यां उपं दध्यादसंज्ञानमेवास्मै पशुभिः करोति पशुमानेव भवति चतंसः पुरस्तादुपं दधाति तस्माच्चत्वारि चक्षुषो रूपाणि द्वे शुक्ले द्वे कृष्णे (४)

मूर्धन्वतीर्भवन्ति तस्मात्पुरस्तान्मूर्धा पञ्च दक्षिणायाऽश्वोण्यामुपं दधाति पञ्चोत्तरस्यां तस्मात्पश्चाद्वर्षीयान्-पुरस्तात्प्रवणः पशुर्बस्तो वय इति दक्षिणेऽस उपं दधाति वृष्णिर्वय इत्युत्तरेऽसावेव प्रति दधाति व्याघ्रो वय इति दक्षिणे पक्ष उपं दधाति सिऽहो वय इत्युत्तरे पक्षयोरेव वीर्यं दधाति पुरुषो वय इति मध्ये तस्मात्पुरुषः पशूनामधिष्ठितः॥ (५)

क्लस्यां उपधाय प्राणभृत समनसः कृष्णे पुरुषो वय इति पञ्चं च॥ [१]

इन्द्राश्वी अव्यथमानामिति स्वयमातृणामुपं दधातीन्द्राश्विभ्यां वा इमौ लोकौ विधृतावनयौलोकयोर्विधृत्या अधृतेव वा एषा यन्मध्यमा चितिरन्तरिक्षमिव वा एषेन्द्राश्वी

इत्याहेन्द्राग्नी वै देवानांमोजोभृतावोजसैवैनामन्तरिक्षे चिनुते धृत्यै स्वयमातुण्णामुपं दधात्यन्तरिक्षं वै स्वयमातुण्णाऽन्तरिक्षमेवोपं धुत्तेऽश्वमुपं (६)

ग्रापयति प्राणमेवास्या॑ दधात्यथो॒ प्राजापत्यो वा अश्वः प्रजापतिनैवाग्निं चिनुते स्वयमातुण्णा॒ भवति प्राणानामुध्मृष्ट्या॑ अथो॑ सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै देवानां॑ वै सुवर्गं लोकं यतां॑ दिशः॒ समंश्वीयन्तु॑ त एता॑ दिश्यां॑ अपश्यन्ता॑ उपांदधत् ताभिर्वै॒ ते दिशोऽद्व॑हन्॑ यद्विश्यां॑ उपदधाति॒ दिशां॑ विधृत्यै॒ दशं॑ प्राणभृतः॒ पुरस्तादुपं (७)

दधाति॒ नव॑ वै पुरुषे॒ प्राणा॑ नाभिर्दशमी॑ प्राणानेव॑ पुरस्ताद्वत्ते॒ तस्मा॑त्पुरस्तात्प्राणा॑ ज्योतिष्मतीमुत्तमामुपं दधाति॒ तस्मा॑त्प्राणानां॑ वाग्ज्योतिरुत्तमा॑ दशोपं दधाति॒ दशाक्षरा॑ विराङ्गुराङ्गुरुद्वंसां॑ ज्योतिर्ज्योतिरेव॑ पुरस्ताद्वत्ते॒ तस्मा॑त्पुरस्ताञ्योतिरुपास्महे॑ छन्दाऽसि॑ पशुष्वाजिमयुस्तान्वृत्युदंजयत्तस्माद्वारहताः (८)

पशुवं॑ उच्यन्ते॒ मा॑ छन्दङ्गति॑ दक्षिणत उपं॑ दधाति॒ तस्मा॑द्विक्षिणावृतो॑ मासाः॑ पृथिवी॑ छन्दङ्गति॑ पश्चात्प्रतिष्ठित्या॑ अग्निर्देवतेत्युत्तरत ओजो॑ वा अग्निरोजं॑ एवोत्तरतो॑ धत्ते॑ तस्मादुत्तरतो॑भिप्रयायी॑ जंयति॑ षट्ट्रिंशत्थासं॑ पद्यन्ते॑ षट्ट्रिंशदक्षरा॑ बृहती॑ बारहताः॑ पशुवो॑ बृहत्यैवास्मै॑ पशूनवं॑ रुन्धे॑ बृहती॑ छन्दंसाऽङ्गु॑ स्वाराज्यं॑ परीयायु॑ यस्यैता - (९)

उपधीयन्ते॑ गच्छति॑ स्वाराज्य॑ सप्त वालंखिल्या॑ पुरस्तादुपं॑ दधाति॒ सुप्त पश्चाथसप्त॑ वै॒ शीर्घ्यण्याः॑ प्राणा॑ द्वाववांश्वै॑ प्राणानाऽ॑ सवीर्यत्वाय॑ मूर्धाऽसि॑ राडिति॑ पुरस्तादुपं॑ दधाति॒ यत्री॑ राडिति॑ पश्चात्प्राणानेवास्मै॑ सुमीचो॑ दधाति॒॥ (१०)

अश्वमुपं॑ पुरस्तादुप॑ बारहता॑ पुताश्वरुष्णि॑श्चाच॥५॥

[२]

देवा॑ वै॒ यद्यज्ञेऽकुर्वत्॑ तदसुरा॑ अकुर्वत्॑ ते॒ देवा॑ एता॑ अंक्षण्यास्तोमीया॑ अपश्यन्ता॑ अन्यथाऽनुच्यान्यथोपांदधत्॑ तदसुरा॑ नान्वायन्ततो॑ देवा॑ अभवन्परासुरा॑ यदक्षण्यास्तोमीया॑ अन्यथाऽनुच्यान्यथोपदधाति॑ भ्रातृव्याभिभूत्यै॑ भवत्यात्मना॑ परास्य॑ भ्रातृव्यो॑ भवत्याशुस्त्रिवृदिति॑ पुरस्तादुपं॑ दधाति॒ यज्ञमुखं॑ वै॒ त्रिवृद् (११)

यज्ञमुखमेव॑ पुरस्ताद्वि॑ यांतयति॑ व्योम॑ सप्तदश इति॑ दक्षिणतोऽन्नं॑ वै॒ व्योमान्नं॑ सप्तदशोऽन्नमेव॑ दक्षिणतो॑ धत्ते॑ तस्माद्विक्षिणेनान्नमद्यते॑ धरुण॑ एकविंशा॑ इति॑ पश्चात्प्रतिष्ठा॑ वा॑ एकविंशः॑ प्रतिष्ठित्यै॑ भान्तः॑ पश्चदश इत्युत्तरत ओजो॑ वै॒ भान्त ओजः॑ पश्चदश ओजः॑ एवोत्तरतो॑ धत्ते॑ तस्मादुत्तरतो॑भिप्रयायी॑ जंयति॑ प्रतूर्तिरष्टादश इति॑ पुरस्ता॑- (१२)

दुप॑ दधाति द्वौ त्रिवृतांवभिपूर्वं यज्ञमुखे वि यांतयत्यभिवृत्तः संविश्शा इति दक्षिण॒तोऽन्नं वा अभिव॒र्तोऽन्नं सविश्शोऽन्नंमेव दंक्षिणतो धत्ते तस्माद्विक्षिणेनान्नंमद्यते वचों द्वाविश्शा इति पश्चाद्यद्विश्शतिद्वै तेन विराजौ यद्वै प्रतिष्ठा तेन विराजौरेवाभिपूर्वमन्नाद्ये प्रतिं तिष्ठति तपो नवदृश इत्युत्तरतस्तस्मांथस्व्यो (१३)

हस्तयोस्तपस्वितरो योनिश्चतुर्विश्शा इति पुरस्तादुप॑ दधाति चतुर्विश्शत्यक्षरा गायत्री गायत्री यज्ञमुखं यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यांतयति गर्भाः पश्चविश्शा इति दक्षिण॒तोऽन्नं वै गर्भा अन्नं पश्चविश्शोऽन्नंमेव दंक्षिणतो धत्ते तस्माद्विक्षिणेनान्नंमद्यत ओजस्त्रिणव इति पश्चादिमे वै लोकास्त्रिणव एवंवेब लोकेषु प्रतिं तिष्ठति सुभरणम्बर्योविश्शा इ- (१४)

त्युत्तरतस्तस्मांथस्व्यो हस्तयोः सम्भार्यतरः क्रतुरेकत्रिश्शा इति पुरस्तादुप॑ दधाति वाग्वै क्रतुर्यज्ञमुखं वाग्यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यांतयति ब्रह्मस्य विष्टप॑ चतुस्त्रिश्शा इति दक्षिणतोऽसौ वा आदित्यो ब्रह्मस्य विष्टप॑ ब्रह्मवर्चसमेव दंक्षिणतो धत्ते तस्माद्विक्षिणोऽर्घ्यो ब्रह्मवर्चसितरः प्रतिष्ठा त्रयस्त्रिश्शा इति पश्चात्प्रतिष्ठित्यै नाकः पद्मिश्शा इत्युत्तरतः सुवर्गो वै लोको नाकः सुवर्गस्य लोकस्य समष्टै॥ (१५)

वै विवृद्धिति पुरस्तांस्मुव्यस्त्रियोविश्शा इति सुवर्गो वै पञ्चं च (३) आशुव्याम धरुणो भून्तः प्रतीतरभिव॒र्तो वर्चुस्तपो योनिर्भूमी ओजः सुभरणः क्रतुर्प्रस्त्रयं प्रतिष्ठा नाकः पोङ्शश॥ ५॥

[३]

अग्रेर्भागोऽसीति पुरस्तादुप॑ दधाति यज्ञमुखं वा अग्रीयज्ञमुखं दीक्षा यज्ञमुखं ब्रह्म यज्ञमुखं त्रिवृद्यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यांतयति नृचक्षसां भागोऽसीति दक्षिण॒तः शुश्रुवा॒सो वै नृचक्षसोऽन्नं धाता जातायैवास्मा अन्नमपि दधाति तस्मांश्चातोऽन्नंमत्ति जुनित्र॒स्त्रिश्शा संसदृशः स्तोम इत्याहान्नं वै जुनित्र॒- (१६)

मन्त्र॑ सप्तदशोऽन्नंमेव दंक्षिणतो धत्ते तस्माद्विक्षिणेनान्नंमद्यते मित्रस्य भागोऽसीति पश्चात्प्राणो वै मित्रोऽपानो वरुणः प्राणापानावेवास्मिन्दधाति दिवो वृष्टिर्वातौः स्पृता एकविश्शः स्तोम इत्याह प्रतिष्ठा वा एकविश्शः प्रतिष्ठित्या इन्द्रस्य भागोऽसीत्युत्तरत ओजो वा इन्द्र ओजो विष्णुरोजः क्षत्रमोजः पश्चदृश - (१७)

ओजं एवोत्तरतो धत्ते तस्मादुत्तरतोभिप्रयायी जयति वसूनां भागोऽसीति पुरस्तादुप॑ दधाति यज्ञमुखं वै वसंवो यज्ञमुख॑ रुद्रा यज्ञमुखं चतुर्विश्शो यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि

यांतयत्यादित्यानां भागोऽसीति दक्षिणतोऽन्नं वा आंदित्या अन्नं मरुतोऽन्नं गर्भा अन्नं पश्चविशेषोऽन्नमेव दक्षिणतो धर्त्ते तस्माद्दक्षिणेनान्नमध्यतेऽदित्ये भागो - (१८)

असीति पश्चात्प्रतिष्ठा वा अदितिः प्रतिष्ठा पूषा प्रतिष्ठा त्रिंशः प्रतिष्ठित्यै देवस्य सवितुर्भागोऽसीत्युत्तरतो ब्रह्म वै देवः सविता ब्रह्म बृहस्पतिर्ब्रह्म चतुष्टमो ब्रह्मवर्चसमेवोत्तरतो धर्त्ते तस्मादुत्तरोऽर्थो ब्रह्मवर्चसितरः सावित्रवंती भवति प्रसूत्यै तस्माद्वाह्युणानामुदीची सुनिः प्रसूता धर्त्रश्वतुष्टोम इति पुरस्तादुपं दधाति यज्ञमुखं वै धर्त्रो (१९)

यज्ञमुखं चतुष्टमो यज्ञमुखमेव पुरस्ताद्वि यातयति यावानां भागोऽसीति दक्षिणतो मासा वै यावा अर्धमासा अयावास्तस्माद्दक्षिणावृतो मासा अन्नं वै यावा अन्नं प्रजा अन्नमेव दक्षिणतो धर्त्ते तस्माद्दक्षिणेनान्नमध्यत क्रम्भूणां भागोऽसीति पश्चात् प्रतिष्ठित्यै विवर्तौऽष्टाचत्वारिंश इत्युत्तरतोऽनयौलोकयोः सवीर्यत्वाय तस्मादिमौ लोकौ सुमावंद्रीयो (२०)

यस्य मुख्यवंतीः पुरस्तादुपधीयन्ते मुख्यं एव भवत्यास्य मुख्यो जायते यस्यान्नवंतीर्दक्षिणतोऽत्यन्नमास्यान्नादो जायते यस्य प्रतिष्ठावंतीः पश्चात्प्रत्येव तिष्ठति यस्यौजस्वतीरुत्तरत औजस्व्येव भवत्यास्यौजस्वी जायतेऽर्को वा एष यदग्निस्तस्यैतदेव स्तोत्रमेतच्छुस्तं यदेषा विधा (२१)

विधीयतेऽर्क एव तदर्क्यमनु वि धीयतेऽत्यन्नमास्यान्नादो जायते यस्यैषा विधा विधीयते य उ चैनामेवं वेद सृष्टीरूपं दधाति यथासृष्टमेवाव रुप्ये न वा इदं दिवान नक्तमासीदव्यावृत्तं ते देवा एता व्युष्टीरपश्यन्ता उपादधत ततो वा इदं व्यौच्छुद्यस्यैता उपधीयन्ते व्येवास्मा उच्छुत्यथो तम् एवापं हते॥ (२२)

वै जुनिं पश्चदुशोऽदित्ये भागो वै धर्त्रः सुमावंद्रीयो विधा ततो वा इदं चतुर्दश च (४) अभ्रेत्यक्षंसाजुनिं सित्रस्येन्द्रस्य वस्तुनामादित्यानामदित्यै देवस्य सवितुः सावित्रवंती धर्त्रो यावानामुभूणां विवर्तश्वतुर्दशा॥७॥ [४]

अग्रे जातान्प्र णुदा नः सप्तक्लानिति पुरस्तादुपं दधाति जातानेव भ्रातृव्यान्प्र णुदते सहसा जातानिति पश्चाङ्गनिष्यमाणानेव प्रति नुदते चतुश्चत्वारिंशः स्तोम इति दक्षिणतो ब्रह्मवर्चसं वै चतुश्चत्वारिंशो ब्रह्मवर्चसमेव दक्षिणतो धर्त्ते तस्माद्दक्षिणोऽर्थो ब्रह्मवर्चसितरः पोडुशः स्तोम इत्युत्तरत ओजो वै पोडुश ओजं एवोत्तरतो धर्त्ते तस्मा- (२३)

दुत्तरतोभिप्रयायी जयति वज्रो वै चतुश्चत्वारिंशो वज्रः पोडुशो यदेते इष्टके उपदधाति

जाताऽश्वेव जनिष्यमाणाऽश्वं भ्रातुव्यान्प्रणुद्य वज्रमनु प्र हरति स्तृत्यै पुरीषवर्तीं मध्य उपं दधाति पुरीषं वै मध्यमात्मनः सात्मानमेवाग्नि चिनुते सात्मामुष्मिल्लोके भवति य एव वेदैता वा असप्तला नामेष्टका यस्यैता उपधीयन्ते (२४)

नास्यं सुपलौ भवति पुशुर्वा एष यदग्निर्विराजं उत्तमायां चित्यामुपं दधाति विराजमेवोत्तमां पुशुषु दधाति तस्मात्पशुमानुत्तमां वाचं वदति दशदशोपं दधाति सवीर्यत्वायाक्षण्योपं दधाति तस्मादक्षण्या पुशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति प्रतिष्ठित्यै यानि वै छन्दाऽसि सुवर्ग्याण्यासन्तर्देवाः सुवर्गं लोकमायन्तेनरप्यो - (२५)

अश्राम्यन्ते तपोऽतप्यन्ते तानि तपसाऽपश्यन्तेभ्यं एता इष्टका निरमिमतेवश्छन्दे वरिवश्छन्दे इति ता उपादधतु ताभिर्वै ते सुवर्गं लोकमायन् यदेता इष्टका उपदधाति यान्येव छन्दाऽसि सुवर्ग्याणि तैरेव यजमानः सुवर्गं लोकमैति यज्ञेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत ता: स्तोमभागैरेवासृजत यथ (२६)

स्तोमभागा उपदधाति प्रजा एव तद्यजमानः सृजते बृहस्पतिर्वा एतद्यजस्य तेजः समभरद्यस्तोमभागा यथस्तोमभागा उपदधाति सतेजसमेवाग्नि चिनुते बृहस्पतिर्वा एतां यज्ञस्य प्रतिष्ठामपश्यद्यस्तोमभागा यथस्तोमभागा उपदधाति यज्ञस्य प्रतिष्ठित्यै सुप्रसन्नोपं दधाति सवीर्यत्वाय तिस्रो मध्ये प्रतिष्ठित्यै॥ (२७)

उत्तरतो धन्ते तस्मादपधीयन्ते ऋषयोऽसृजत यत् त्रिचंत्वारि शत्रा ॥५॥ [५]

रुश्मिरित्येवाऽदित्यमसृजत प्रेतिरिति धर्ममन्वितिरिति दिवं सुन्धिरित्यन्तरिक्षं प्रतिधिरिति पृथिवीं विष्टम्भ इति वृष्टि प्रवेत्यहरनुवेति रात्रिमुशिगिति वसून्म्रकेत इति रुद्रान्थसुंदीतिरित्यादित्यानोज इति पितृऽस्तन्तुरिति प्रजाः पृतनाषाडिति पशूत्रेवदित्योषधीरभिजिदसि युक्तग्रावे- (२८)

न्द्राय त्वेन्द्रं जिन्वेत्येव दक्षिणतो वज्रं पर्याहृभिजित्यै ताः प्रजा अपप्राणा असृजत तास्वधिपतिरसीत्येव प्राणमदधाद्यन्तेत्यपानऽ सऽसर्प इति चक्षुर्वयोधा इति श्रोत्रं ताः प्रजाः प्राणतीरपानतीः पश्यन्तीः शृष्टीर्तीर्न मिथुनी अभवन्तासु त्रिवृद्सीत्येव मिथुनमदधात्ताः प्रजा मिथुनी (२९)

भवन्तीर्न प्राजायन्त ताः सऽरोहोऽसि नीरोहोऽसीत्येव प्राजनयत्ताः प्रजाः प्रजाता न प्रत्यतिष्ठन्ता वसुकोऽसि वेष्मिरसि वस्यष्टिरसीत्येवैषु लोकेषु प्रत्यस्थापयदाहं वसुको-

असि वेषंश्चिरसि वस्यैषिरसीति प्रजा एव प्रजाता एषु लोकेषु प्रतिष्ठापयति सात्मान्तरिक्षे रोहति सप्राणोऽमुष्मिलोके प्रति तिष्ठत्यव्यर्धुकः प्राणापानाभ्यां भवति य एवं वेदे॥ (३०)

युक्तग्रावा प्रजा मिथुनन्तरिक्षे द्वादश च॥३॥ [६]

नाकसद्विर्वै देवाः सुवर्गं लोकमायन्तनांकसदां नाकसत्त्वं यन्नांकसदं उपदधाति नाकसद्विरेव तद्यजमानः सुवर्गं लोकमैति सुवर्गो वै लोको नाको यस्यैता उपधीयन्ते नास्मा अकं भवति यजमानायतनं वै नाकसदो यन्नांकसदं उपदधात्यायतनमेव तद्यजमानः कुरुते पृष्ठानां वा एतत्तेजः सम्भृतं यन्नांकसदो यन्नांकसदं - (३१)

उपदधाति पृष्ठानांमेव तेजोऽवं रुन्धे पञ्चचोडा उपं दधात्यफसुरसं एवैनंमेता भूता अमुष्मिलोक उपं शेरेऽथौ तनूपानीरैवैता यजमानस्य यं द्विष्यात्तमुपदधंद ध्यायेदेताभ्यं एवैनं देवताभ्य आ वृक्षति ताजगार्तिमार्छुत्युत्तरा नाकसद्वृ उपं दधाति यथा जायामानीयं गृहेषु निषादयेति ताद्वगेव तत् (३२)

पश्चात्प्राचीमुत्तमामुपं दधाति तस्मात्पश्चात्प्राची पल्यन्वास्ते स्वयमातृणां च विकर्णो चौत्तमे उपं दधाति प्राणो वै स्वयमातृणाऽयुर्विकर्णो प्राणं चैवाऽऽयुश्च प्राणानामुत्तमौ धत्ते तस्मात्प्राणश्चाऽयुश्च प्राणानामुत्तमौ नान्यामुत्तरामिष्टकामुपं दध्याद्यदन्यामुत्तरामिष्टकामुपदध्यात्पश्चूनां (३३)

च यजमानस्य च प्राणं चाऽयुश्चापि दध्यात्तस्मान्नान्योत्तरेष्टकोपधेयो स्वयमातृणामुपं दधात्यसौ वै स्वयमातृणाऽमूमेवोपं धत्तेऽश्वमुपं ग्रापयति प्राणमेवास्यां दधात्यथौ प्राजापत्यो वा अश्वः प्रजापतिनैवाग्नि चिंनुते स्वयमातृणा भवति प्राणानामुष्मृष्ट्यां अथौ सुवर्गस्य लोकस्यानुरक्ष्यात्या एषा वै देवानां विक्रान्तिर्यद्विकर्णो यद्विकर्णोमुपदधाति देवानांमेव विक्रान्तिमनु वि क्रमत उत्तरत उपं दधाति तस्मादुत्तरतउपचारोऽग्निर्वायुमर्ती भवति समिद्धै॥ (३४)

सम्भृतं यन्नांकसदो यन्नांकसदस्तत्पश्चूनामेषां वै द्वाविश्शतिश्च॥४॥ [७]

छन्दाङ्गस्युपं दधाति पशवो वै छन्दाऽसि पशूनेवावं रुन्धे छन्दाऽसि वै देवानां वामं पशवो वाममेव पशूनवं रुन्ध एताऽ ह वै यज्ञसेनश्चत्रियायणश्चिति विदां चकार तया वै स पशूनवंरुन्ध यदेतामुपदधाति पशूनेवावं रुन्धे गायत्रीः पुरस्तादुपं दधाति तेजो वै

गांयुत्री तेजं एव (३५)

मुखुतो धत्ते मूर्धन्वर्तीर्भवन्ति मूर्धनमेवैन॑ समानानां करोति त्रिष्टुभु उपं दधातीन्द्रियं
वै त्रिष्टुगिन्द्रियमेव मध्यतो धत्ते जगतीरुपं दधाति जागता वै पशवः पशूनेवावरुन्धे-
जनुष्टुभु उपं दधाति प्राणा वा अनुष्टुप्प्राणानामुसृष्टौ बृहतीरुण्ठाहाः पङ्कोरुक्षरुपङ्कोरिति
विषुरूपाणि छन्ददृश्युपं दधाति विषुरूपा वै पशवः पशव- (३६)

छन्दाऽसि विषुरूपानेव पशूनवरुन्धे विषुरूपमस्य गृहे दृश्यते यस्यैता उपधीयन्ते
य उ चैना एवं वेदातिच्छन्दसुमुपं दधात्यतिच्छन्दा वै सर्वाणि छन्दाऽसि सर्वभिरेवैन
छन्दोभिश्चिनुते वर्ष्म वा एषा छन्दसां यदतिच्छन्दा यदतिच्छन्दसमुपदधाति वर्ष्मैवैन॑
समानानां करोति द्विपदा उपं दधाति द्विपाद्यजंमानः प्रतिष्ठित्यै॥ (३७)

तेजं एव पशवः पशवौ यजंमानु एकञ्च॥३॥ [८]

सर्वाभ्यो वै देवताऽन्योऽग्निश्चीयते यथस्युजो नोपदध्यादेवता अस्याग्निं वृजीरन्
यथस्युजं उपदधात्यात्मनैवैन॑ स्युजं चिनुते नाग्निना व्यृध्यतेऽथो यथा पुरुषः स्नावभिः
सन्तात एवमेवैताभिरग्निः सन्तातोऽग्निना वै देवाः सुवर्गं लोकमायन्ता अमूः कृत्तिका
अभवन् यस्यैता उपधीयन्ते सुवर्गमेव (३८)

लोकमैति गच्छति प्रकाशं चित्रमेव भवति मण्डलेष्टुका उपं दधातीमे वै लोका
मण्डलेष्टुका इमे खलु वै लोका देवपुरा देवपुरा एव प्र विशति नार्तिमाच्छत्यग्निं चिक्यानो
विश्वज्योतिष्ठ उपं दधातीमानेवैताभिलोकां ज्योतिष्मतः कुरुतेऽथो प्राणानेवैता यजंमानस्य
दाग्रत्येता वै देवताः सुवर्ग्यस्ता एवान्वारभ्यं सुवर्गं लोकमैति॥ (३९)

सुवर्गमेव ता एव चत्वारि च॥२॥ [९]

वृष्टिसनीरुपं दधाति वृष्टिमेवावरुन्धे यदेकुधोपदध्यादेकमृतुं वरेषेदनुपरिहारं
सादयति तस्माथ्सर्वानुतून् वर्षति पुरोवात्सनिरसीत्याहृतद्वै वृष्ट्यै रूपं रूपेणैव वृष्टिमवरुन्धे
संयानीभिर्वै देवा इमाँलोकान्थसमयुस्तथसंयानीनां संयानित्वं यथसंयानीरुपदधाति
यथाऽप्सु नावा संयात्येव- (४०)

मेवैताभिर्यजंमान इमाँलोकान्थं याति पूर्वो वा एषाऽग्रेर्यथसंयानीर्यथसंयानीरुपदधाति
पूर्वमेवैतमूग्रय उपं दधात्युत यस्यैतासूर्पहितास्वापोऽग्निः हरन्त्यहृत एवास्याग्निरादित्येष्टुका

उपं दधात्यादित्या वा एुतं भूत्ये प्रति नुदन्ते योऽलं भूत्ये सन्मूतिं न प्राप्नोत्यादित्या - (४१)

एवैनुं भूतिं गमयन्त्यसौ वा एुतस्याऽऽदित्यो रुचमा दंते योऽग्निं चित्वा न रोचते यदादित्येष्टका उपदधात्यसावेवास्मिन्नादित्यो रुचं दधाति यथाऽसौ देवानां रोचते एवमेवैष मनुष्याणां रोचते घृतेष्टका उपं दधात्येतद्वा अग्नेः प्रियं धाम् यद् घृतं प्रियेणैवैनुं धाम्ना समर्धय् - (४२)

त्यथो तेजसाऽनुपरिहारः सादयत्यपरिवर्गमेवास्मिन्तेजौ दधाति प्रजापतिरग्निमचिनुत् स यशसा व्याध्यत् स एता यशोदा अपश्यत्ता उपाधत्त ताभिर्वै स यशं आत्मन्धत्त यद्यशोदा उपदधाति यशं एव ताभिर्यजंमान आत्मन्धत्ते पश्चोपदधाति पाङ्कः पुरुषो यावानेव पुरुषस्तस्मिन् यशो दधाति॥ (४३)

एवं प्राप्नोत्यादित्या अर्थयुत्येकान्त्रपञ्चाशाश्वाच॥ ४॥ [१०]

देवासुराः संयत्ता आसुन्कर्नीयाऽसो देवा आसुन्मूयाऽसोऽसुरास्ते देवा एता इष्टका अपश्यन्ता उपाधत्त भूयस्कृदसीत्येव भूयाऽसोऽभवन्वनस्पतिभिरोषधीभिर्विरवस्कृदसीतीमामंजयन्माच्यसीति प्राची दिशमजयन्नृधर्वासीत्यमूमंजयन्तरिक्षसदस्यन्तरिक्षे सीदेत्यन्तरिक्षमजयन्ततो देवा अभवन् (४४)

परासुरा यस्यैता उपधीयन्ते भूयानेव भवत्यभीमालोकाञ्जयति भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवत्यप्सुषदंसि श्येनसदसीत्याहृतद्वा अग्ने रूपं रूपेणैवाग्निमवं रुप्ये पृथिव्यास्त्वा द्रविणे सादयामीत्याहेमानेवैताभिर्लोकान् द्रविणावतः कुरुत आयुष्या उपदधात्यायुरेवा- (४५)

स्मिन्दधात्यग्ने यत्ते परं हृत्वामेत्याहृतद्वा अग्नेः प्रियं धामं प्रियमेवास्य धामोपाप्नोति तावेहि स रंभावहा इत्याहु व्येवैनेन परि धत्ते पाश्चेजन्येष्वप्येष्यद्यग्ने इत्याहृष वा अग्निः पाश्चेजन्यो यः पश्चचितीकस्तस्मादेवमाहर्तव्या उपं दधात्येतद्वा क्रतूनां प्रियं धाम् यद्वत्तव्या क्रतूनामेव प्रियं धामावं रुप्ये सुमेकु इत्याह संवधसुरो वै सुमेकः संवधसुरस्यैव प्रियं धामोपाऽऽप्नोति॥ (४६)

अभवन्नायुरेवत्यां उपं पद्मिरशतिश्च॥ ५॥ [११]

प्रजापतेरक्षयश्यत् तत्परापतत् तदश्वोऽभवदश्वयत् तदश्वस्याश्वत्वं तदेवा अश्वमेधेनैव प्रत्यंदधुरेष वै प्रजापति॑ सर्वं करोति योऽश्वमेधेन यजते सर्वं एव भवति

तृतीयः प्रश्नः (काण्डम् ५)

सर्वस्य वा एुषा प्रायंश्चित्तिः सर्वस्य भेषजः सर्वं वा एुतेनं पाप्मानं देवा अंतरन्नपि वा एुतेनं ब्रह्महृत्यामंतरन्नसर्वं पाप्मानं (४७)

तरति तरति ब्रह्महृत्यां योऽश्वमेधेन् यजते य उ चैनमेवं वेदोत्तरं वै तत्पूजा-पतेरक्ष्यंश्वयत् तस्मादध्यस्योत्तरतोऽवं द्यन्ति दक्षिणतोऽन्येषां पशूनां वैतसः कटो भवत्युप्सुयोनिर्वा अश्वोऽप्सुजो वैतसः स्व एुवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति चतुष्टोमः स्तोमो भवति सुरङ्गु वा अश्वस्य सक्थ्याऽवृहत् तद्वेवाश्वतुष्टोमेनैव प्रत्यंदधुर्यच्चतुष्टोमः स्तोमो भवत्यश्वस्य सर्वत्वाय। (४८)

सर्वं पाप्मानमवृह्णादश च॥२॥ [१२]

उथसुन्नयज्ञ इन्द्रांशी देवा वा अंक्षणयास्तोमीयां अग्नेभूगोऽस्यग्रे जातान्नश्चिरिति नाकुसद्विश्वन्दाऽसि सर्वांयो वृष्टिसन्नादवासुराः कर्मायाऽसः प्रजापतेरक्षि द्वादश॥१२॥
उथसुन्नयज्ञो देवा वै यस्य मुख्यवतीनांकुसद्विरवैताभिरुद्याचत्वारि४शत॥४८॥
उथसुन्नयज्ञः सर्वत्वाय।

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां पञ्चमकाण्डे तृतीयः प्रश्नः समाप्तः॥ ५-३॥

॥चतुर्थः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः॥

देवासुराः संयत्ता आसन्ते न व्यंजयन्त् स पुता इन्द्रस्तनूरपश्यत्ता उपाधत् ताभिर्वै स तनुवभिन्द्रियं वीर्यमात्मन्त्रधत् ततो देवा अभवन्परासुरा यदिन्द्रतनूरपदधाति तनुवमेव ताभिरिन्द्रियं वीर्यं यजमान आत्मन्यत्तेऽथो सेन्द्रमेवाग्निः सतनुं चिनुते भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो (१)

भवति यज्ञो देवेभ्योऽपाक्रामत्तमवरुधं नाशकुवन्त पुता यज्ञतनूरपश्यन्ता उपादधत् ताभिर्वै ते यज्ञमवारुन्धत यद्यज्ञतनूरपदधाति यज्ञमेव ताभिर्यजमानोऽव रुन्धे त्रयस्त्रिः शतमुप दधाति त्रयस्त्रिः शङ्क्षेत्रे देवता पुत्राव रुन्धेऽथो सात्मानमेवाग्निः सतनुं चिनुते सात्माऽमुष्मिलोके (२)

भवति य एवं वेद ज्योतिष्मतीरुपं दधाति ज्योतिरेवास्मिन्दधात्येताभिर्वा अग्निश्चितो ज्वलति ताभिरेवैनः समिन्द्व उभयोरस्मै लोकयोज्योतिर्भवति नक्षत्रेष्टका उपं दधात्येतानि वै दिवो ज्योतीःषि तान्येवाव रुन्धे सुकृतां वा पुतानि ज्योतीःषि यनक्षत्राणि तान्येवाऽप्नोत्यथौ अनुकूशमेवैतानि (३)

ज्योतीःषि कुरुते सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै यथसःस्पृष्टा उपदध्याद्वृष्टै लोकमणि दध्यादवर्षुकः पर्जन्यः स्यादसःस्पृष्टा उपं दधाति वृष्टा एव लोकं करोति वर्षुकः पर्जन्यो भवति पुरस्तादन्याः प्रतीचीरुपं दधाति पश्चादन्याः प्राचीस्तस्मात्प्राचीनानि च प्रतीचीनानि च नक्षत्राण्या वर्तन्ते॥ (४)

आतुर्व्यो लोक पुवेतान्येकचत्वारिःशब्दः॥ ४॥

[१]

ऋतव्यां उपं दधात्यृतूनं कूस्यै द्वन्द्वमुपं दधाति तस्माद्वन्द्वमृतवोऽधृतेव वा पुषा यन्मध्यमा चितिरन्तरिक्षमिव वा एषा द्वन्द्वमन्यासु चितीषूपं दधाति चतंसो मध्ये धृत्या अन्तःश्लेषणं वा पुताश्चितीनां यद्वत्व्या यद्वत्व्या उपदधाति चितीनां विधृत्या अवकामनूपं दधात्येषा वा अग्नेर्योनिः सर्योनि- (५)

मेवाग्निं चिनुत उवाच ह विश्वामित्रोऽददिष्म ब्रह्मणान्नं यस्यैता उपर्धीयान्तै य उ चैना एवं वेददिति संवर्थसुरो वा एतं प्रतिष्ठायै नुदते योऽग्निं चित्वा न प्रतितिष्ठति पश्च

पूर्वांश्चित्येऽयो भवन्त्यथं पूर्णो चिति॑ चिनुते॒ पष्ठा॑ क्रृतव॑ः संवध्सुर॑ क्रृतुष्वेव॑ संवध्सुरे॑ प्रति॑ तिष्ठत्येता॑ वा॑ (६)

अधिपत्रीनामेष्टका॑ यस्यैता॑ उपधीयन्तेऽधिपतिरेव॑ संमानानाँ॑ भवति॑ यं
द्विष्यात्तमुपदधंद॑ ध्यायेदेताभ्यु॑ एवैनं॑ देवताभ्यु॑ आ॑ वृश्चिति॑ ताजगार्त्तिमार्च्छुत्यज्ञिरसः॑ सुवर्गं॑
लोकं॑ यन्तो॑ या॑ युज्ञस्यु॑ निष्कृतिरासीत्तामृष्मिभ्यु॑ प्रत्यौहृत्तद्विरण्यमभवद्यद्विरण्यशलकैः॑
प्रोक्षति॑ युज्ञस्यु॑ निष्कृत्या॑ अथो॑ भेषुजमेवास्मै॑ करो॑- (७)

त्यथो॑ रूपेणैवैनं॑ समर्पयत्यथो॑ हिरण्यज्योतिषैव॑ सुवर्गं॑ लोकमेति॑ साहस्रवता॑ प्रोक्षति॑
साहस्रः॑ प्रजापतिः॑ प्रजापतेरास्यां॑ इमा॑ मै॑ अग्न॑ इष्टका॑ धेनव॑ः सुन्त्वत्याह॑ धेनूरैवैनाँ॑ कुरुते॑
ता॑ एनं॑ कामुदुघां॑ अमुत्रामुष्मिलोक॑ उप॑ तिष्ठन्ते॥ (८)

सर्वानिमेता॑ वै॑ करोत्येकान्नवारिः॑ शब्दं॥ [२]

रुद्रो॑ वा॑ एष॑ यद्ग्निः॑ स॒ ए॒तरहि॑ जातो॑ यरहि॑ सर्वश्चितः॑ स॒ यथा॑ वथ्सो॑ जातः॑ स्तनं॑
प्रेपस्त्येवं॑ वा॑ एष॑ ए॒तरहि॑ भाग॒धेयं॑ प्रेपस्त्वि॑ तस्मै॑ यदाहृतिं॑ न॑ जुहुयाद॑ध्वर्यु॑ च॑ यजमानं॑
च॑ ध्यायेच्छतरुद्रीय॑ जुहोति॑ भाग॒धेयै॒वैनं॑ शमयति॑ नाऽर्त्तिमार्च्छुत्यध्वर्युर्न॑ यजमानो॑
यद्गाम्याणाँ॑ पशूनां॑ (९)

पयंसा॑ जुहुयाद्गाम्यान्प॒शूञ्चुचाऽर्पय॒दारुण्यानामारुण्याञ्चित्तिलयवाग्वा॑ वा॑ जुहुयाद॑
गंवीधुक्यवाग्वा॑ वा॑ न॑ ग्राम्यान्प॒शून्॑ हिनस्ति॑ नाऽरुण्यानथो॑ खल्वाहृनाहृतिर्वै॑ जृतिलोक॑श्च
गंवीधुक्यश्चेत्यजक्षीरेण॑ जुहोत्याग्नेयी॑ वा॑ एषा॑ यद्जाऽहृत्यैव॑ जुहोति॑ न॑ ग्राम्यान्प॒शून्॑
हिनस्ति॑ नाऽरुण्यानज्ञिरसः॑ सुवर्गं॑ लोकं॑ यन्तो॑- (१०)

ज्ञायाँ॑ धर्मं॑ प्रासिंश्चन्सा॑ शोचन्ती॑ पर्णं॑ पराजिहीतु॑ सो॑ (१)ऽर्को॑भवत्॑
तदर्कस्यार्कत्वमर्कपर्णनं॑ जुहोति॑ सयोनित्वायोदङ्गिष्ठं॑ जुहोत्येषा॑ वै॑ रुद्रस्य॑ दिख्स्वायां॑मेव॑
दिशि॑ रुद्रं॑ निरवंदयते॑ चरमायामिष्टकायां॑ जुहोत्यन्तत एव॑ रुद्रं॑ निरवंदयते॑ त्रेधाविभृक्तं॑
जुहोति॑ त्रयं॑ इमे॑ लोका॑ इमानेव॑ लोकान्स्मावद्वीर्यान्करोतीयत्यग्ने॑ जुहो- (११)

त्यथेयत्यथेयति॑ त्रयं॑ इमे॑ लोका॑ एभ्यु॑ एवैनं॑ लोकेभ्यु॑ शमयति॑ तिस्रं॑ उत्तरा॑
आहृतीर्जुहोति॑ पट्थसं॑ पंद्यन्ते॑ पष्ठा॑ क्रृतव॑ क्रृतुभिरै॒वैनं॑ शमयति॑ यद्दुपरिक्रामं॑
जुहुयाद॑न्तरवचारिण॑ रुद्रं॑ कुर्यादथो॑ खल्वाहृः॑ कस्यां॑ वाऽहृ॑ दिशि॑ रुद्रः॑ कस्यां॑

वेत्यनुपरिक्राममेव हौतुव्यंमपरिवर्गमेवैन शमय- (१२)

त्येता वै देवताः सुवर्ग्या या उत्तमास्ता यजमानं वाचयति ताभिरैवैन सुवर्गं
लोकं गमयति यं द्विष्यात्तस्यं सञ्चरे पशूनां न्यस्येदः प्रथमः पुशुरभितिष्ठति स
आर्तिमार्च्छति॥ (१३)

पशूनां यन्तोऽप्रेऽजहोत्परिवर्गमेवैन शमयति त्रिशब्दं॥५॥

[३]

अशमन्नूजीमिति परि विश्वति मार्जयत्येवैनमधो तर्पयत्येव स एनं तु सो-
ऽक्षुध्यन्नशोचन्नमुष्मिलोक उपं तिष्ठते तृप्यति प्रजया पशुभिर्य एवं वेद तां न इष्मूर्ज-
धत्त मरुतः सरुरणा इत्याहान्नं वा ऊर्गन्नं मरुतोऽन्नमेवावं रुन्धेऽश्मःस्ते क्षुदमुं ते
शु- (१४)

गृच्छतु यं द्विष्म इत्याहु यमेव द्वेष्टि तमस्य क्षुधा च शुचा चार्पयति त्रिः परिषिश्वन्यर्थोति
त्रिवृद्धा अग्निर्यावानेवाग्निस्तस्य शुचं शमयति त्रिः पुनः पर्यंति षट्थसं पद्यन्ते पङ्का ऋतवं
ऋतुभिरुवास्य शुचं शमयत्युपां वा एतत्पुष्पं यद्वेत्सोऽपाः (१५)

शरोऽवका वेतसशाखया चावकाभिश्व वि कर्षपत्यापो वै शान्ताः शान्ताभिरैवास्य
शुचं शमयति यो वा अग्निं चितं प्रथमः पुशुरधिकामतीश्वरो वै तः शुचा प्रदहो मण्डकेन
वि कर्षपत्येष वै पशूनामनुपजीवनीयो न वा एष ग्राम्येषु पशुषु हितो नाऽऽरुणयेषु तमेव
शुचाऽपर्यत्यष्टाभिर्विं कर्ष- (१६)

त्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रोऽग्निर्यावानेवाग्निस्तस्य शुचं शमयति पावकवतीभिरन्नं वै
पावकोऽन्ननेवास्य शुचं शमयति मृत्युर्वा एष यदग्निर्ब्रह्मण पुतद्रूपं यत्कृष्णाजिनं कारण्णो
उपानहावुपं मुश्वते ब्रह्मणैव मृत्योरन्तर्धत्तेऽन्तर्मृत्योर्धत्तेऽन्तरन्नाद्यादित्याहुरन्यामुपमुश्वते-
न्यां नान्त- (१७)

रेव मृत्योर्धत्तेऽवन्नाद्यं रुन्धे नमस्ते हरसे शोचिष इत्याह नमस्कृत्य हि
वर्सीया समुपचरन्त्यन्यं ते अस्मत्तपन्तु हेतय इत्याहु यमेव द्वेष्टि तमस्य शुचाऽपर्यति
पावको अस्मभ्यं शिवो भवेत्याहान्नं वै पावकोऽन्नमेवावं रुन्धे द्वाम्यामधिं क्रामति
प्रतिष्ठित्या अपस्यवतीभ्याः शान्त्यै॥ (१८)

शुभेत्सोऽपामद्याभिर्विंकर्षति नान्तरेकान्नपशुशब्दं॥५॥

[४]

नृषदे विदिति व्याघारयति पूङ्गाऽहुत्या यज्ञमुखमा रंभतेऽक्षण्या व्याघारयति तस्माऽदक्षन्या पूशवोऽङ्गानि प्र हरन्ति प्रतिष्ठित्ये यद्वप्द्वार्याद्यातयोमाऽस्य वषद्वारः स्याद्यन्न वंपद्वार्याद्रक्षाऽसि यज्ञः हन्त्युर्विदित्याह पुरोक्षमेव वषद्वारोति नास्य यातयांमा वषद्वारो भवाति न यज्ञः रक्षाऽसि ग्रन्ति हुतादो वा अन्ये देव - (१९)

अंहुतादोऽन्ये तानग्निचिदेवोभयान्नीणाति ये देवा देवानामिति दध्ना मधुमिश्रेणावोक्षति हुतादश्वैव देवानहुतादश्व यज्ञमानः प्रीणाति ते यज्ञमानं प्रीणन्ति दध्नैव हुतादः प्रीणाति मधुषाऽहुतादो ग्राम्यं वा एतदन्त यद्वध्यारण्यं मधु यद्वध्ना मधुमिश्रेणावोक्षत्युभयस्यावरुच्छै ग्रुमुष्टिनाऽवोक्षति प्राजापुत्यो (२०)

वै ग्रुमुष्टिः संयोनित्वाय द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्या अनुपरिचारमवोक्षत्यपरिवर्गमेवैनान्नीणाति वि वा एष प्राणैः प्रजयो पूशुभिरकृद्यते योऽग्निं चिन्वन्नंधिकामति प्राणदा अंपानदा इत्याह प्राणानेवाऽत्मन्यते वर्चोदा वरिवोदा इत्याह प्रजा वै वर्चः पूशवो वरिवः प्रजामेव पूशनात्मन्यत इन्द्रो वृत्रमहन्तं वृत्रो (२१)

हुतः पौडशभिर्भौगैरसिनाथ्स एतामग्रयेऽर्नीकवत आहुतिमपश्यत्तामजुहोत तस्याग्निरनीकवान्तस्वेन भागधेयैन प्रीतः पौडशधा वृत्रस्य भौगानप्यदह्वैश्वकर्मणेन पाप्मनो निरमुच्यत यद्ग्रयेऽर्नीकवत आहुतिं जुहोत्यग्निरेवास्यानीकवान्तस्वेन भागधेयैन प्रीतः पाप्मानुपर्णि दहति वैश्वकर्मणेन पाप्मनो निर्मुच्यते यं कामयेत चिरं पाप्मनो (२२)

निर्मुच्येतेत्येकैकं तस्य जुहयाच्चिरमेव पाप्मनो निर्मुच्यते यं कामयेत ताजक्पाप्मनो निर्मुच्येतेति सर्वाणि तस्यानुद्रुत्य जुहयात्ताजगेव पाप्मनो निर्मुच्येतेऽथो खलु नानैव सूक्ताभ्यां जुहोति नानैव सूक्तयोर्वीर्यं दधात्यथो प्रतिष्ठित्यै॥ (२३)

देवाः प्राजापुत्यो बृत्रश्विरं पाप्मनश्वत्वारिःशब्दः॥५॥

[५]

उदैनमुत्तरां नयेति सुमिधु आ दधाति यथा जनं यतेऽवसं करोति तादगेव तत्तिस्त्र आ दधाति त्रिवृद्वा अग्निर्यावानेवाग्निस्तस्मै भागधेयं करोत्यौदुम्बरीर्भवन्त्यूर्गवा उदुम्बर ऊर्जमेवास्मा अपि दधात्युदुत्वा विश्वे देवा इत्याह प्राणा वै विश्वे देवाः प्राणैः (२४)

रैवैनुमुद्यच्छुतेऽग्ने भरन्तु चित्तिभिरित्याह यस्मा एवैन चित्तायोद्यच्छुते तेनैवैनः

समर्धयति पश्च दिशो दैर्वीर्यज्ञमवन्तु देवीरित्याहूं दिशो ह्येषोऽनु प्रच्यवतेऽपार्मति दुर्मतिं बाधमाना इत्याहूं रक्षसामपहत्यै ग्रायस्पोषे यज्ञपतिमाभजन्तीरित्याहूं पशवो वै ग्रायस्पोषः (२५)

पश्चनेवावं रुन्धे पञ्जिरहर्गति षड्वा क्रृतवं क्रृतुभिरेवैन ए हरति द्वे परिगृह्यते भवते रक्षसामपहत्यै सूर्यरश्मिरहरिकेशः पुरस्तादित्याहूं प्रसूत्यै ततः पावका आशिषो नो जुषन्तामित्याहान्नं वै पावुकोऽन्नमेवावं रुन्धे देवासुराः संयत्ता आसन्ते देवा एतदप्रतिरथमपश्यन्तेन वै तैऽप्रत्य- (२६)

सुरानजयन्तदप्रतिरथस्याप्रतिरथत्वं यदप्रतिरथं द्वितीयो होताऽन्वाहौप्रत्येव तेन यजंमानो भ्रातृव्याज्यत्यथो अनभिजितमेवाभि जयति दशर्च भवति दशाक्षरा विराङ्गुराजेमौ लोकौ विघृतावनयोर्लोकयोर्विघृत्या अथो दशाक्षरा विराङ्गुर्विराङ्गुराज्येवान्नाद्ये प्रतिं तिष्ठत्यसादिव वा अन्तरिक्षमन्तरिक्षमिवाग्नीध्रमाग्नीध्रे- (२७)

ज्ञमानं नि दधाति सत्त्वाय द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै विमानं एष दिवो मध्ये आस्त इत्याहूं व्यैवैतयो मिमीते मध्ये दिवो निहितः पृश्चिरश्मेत्याहान्नं वै पृश्च्यन्नमेवावं रुन्धे चतस्रभिरा पुच्छादेति चत्वारि छन्दाः सि छन्दोभिरेवेन्द्रं विश्वा अवीवृद्धनित्याहूं वृद्धिमेवोपावर्तते वाजानाऽ सर्वतिं पति- (२८)

मित्याहान्नं वै वाजोऽन्नमेवावं रुन्धे सुम्भूर्यज्ञो देवाः आ च वक्षुदित्याहूं प्रजा वै पशवः सुम्भु प्रजामेव पशूनात्मन्यते यक्षादग्निर्देवो देवाः आ च वक्षुदित्याहूं स्वगाकृत्यै वाजस्य मा प्रसवेनोद्ग्राभेणोद्ग्रभीदित्याहासौ वा आंदित्य उद्यनुद्ग्राभ एष निम्रोचन्निग्राभो ब्रह्मणैवाऽत्मानमुद्गृह्णति ब्रह्माणा भ्रातृव्यं नि गृह्णति॥ (२९)

प्राणैः पोषैऽप्रत्याग्नीध्रे पतिमेष दशं च॥६॥

[६]

प्राचीमनु प्रदिशं प्रेहि विद्वानित्याहूं देवलोकमेवैतयोपावर्तते क्रमध्यमग्निना नाकुमित्याहैमानेवैतयो लोकान्कमते पृथिव्या अहमुदन्तरिक्षमारुहैमानेवैतयो लोकान्स्मारोहति सुवर्यन्तो नापेक्षन्तु इत्याहूं सुवर्गमेवैतयो लोकमेत्यग्ने प्रेहि (३०)

प्रथमो देवयुतामित्याहैभयेष्वैवैतयो देवमनुष्येषु चक्षुर्दधाति पञ्चभिरधिं क्रामति पाङ्गो यज्ञो यावानेव यज्ञस्तेन सह सुवर्ग लोकमैति नक्षोषासेति पुरोनुवाक्यामन्वाहूं प्रत्या अग्ने सहस्राक्षेत्याहूं साहुमः प्रजापतिः प्रजापतेरास्यै तस्मै ते विधेम् वाजाय स्वाहेत्याहान्नं वै

वाजोऽन्नमेवावं (३१)

रुन्धे दुधः पूर्णमौदुम्बरीः स्वयमातृण्णायां जुहोत्यूर्घ्वे दध्यूर्गुदुम्बरोऽसौ स्वयमातृण्णाऽमुष्यामेवोर्जं दधाति तस्माद्मुतोऽर्वचीमूर्जमुपं जीवामस्तिसुभिः सादयति त्रिवृद्धा अग्निर्यावानेवाग्निस्तं प्रतिष्ठां गंमयति प्रेष्ठो अग्ने दीदिहि पुरो न इत्यौदुम्बरीमा दंधात्येषा वै सूर्मी कर्णकावत्येतयां ह स्म (३२)

वै देवा असुराणां शततरुहा इस्तु इन्ति यदेतयां समिधंमादधार्ति वज्रमेवैतच्छतुर्ध्रीं यजंमानो भ्रातृव्यायु प्र हरति स्तृत्या अछम्बङ्कारं विधेमं ते परमे जन्मन्त्रग्रं इति वैकङ्कतीमा दंधाति भा एवावं रुन्धे तां संवितुवरैरण्यस्य चित्रामिति शमीमयीः शान्त्यां अग्निर्वाह वा अग्निचितं दुहेऽग्निचिद्वाऽग्निं दुहे तां (३३)

संवितुवरैरण्यस्य चित्रामित्याहैष वा अग्नेदोहस्तमस्य कण्व एव श्रायसोऽवेतेन ह स्मैन् स दुहे यदेतयां समिधंमादधार्त्यग्निचिदेव तदग्निं दुहे सुस तैं अग्ने समिधः सुस जिह्वा इत्याह सुसैवास्य सासानि प्रीणाति पूर्णयां जुहोति पूर्ण इव हि प्रजापतिः प्रजापते- (३४)

राष्ट्रे न्यूनया जुहोति न्यूनाद्वि प्रजापतिः प्रजा असृजत प्रजानां सृष्ट्या अग्निदेवेभ्यो निलायत् स दिशोऽनु प्राविशङ्गुहुन्मनसा दिशो ध्यायेद्विग्म्य एवैनुमवं रुन्धे दुधा पूरस्तज्जुहोत्याज्येनोपरिष्टातेजश्वैवास्मां इन्द्रियं च समीर्चो दधाति द्वादशकपालो वैश्वानुरो भवति द्वादशं मासाः संवथ्सुरः संवथ्सुरैऽग्निवैश्वानुरः साक्षा- (३५)

देव वैश्वानुरमवं रुन्धे यत्वयाजानूयाजान्कुर्याद्विकस्ति शा यज्ञस्य दर्विहोमं करोति यज्ञस्य प्रतिष्ठित्यै राष्ट्रं वै वैश्वानुरो विष्मुरुतो वैश्वानुरः हुत्वा मारुताङ्गुहोति राष्ट्र एव विशमनु बधात्युचैवैश्वानुरस्याऽश्रावयत्युपांशु मारुताङ्गुहोति तस्माद्वाष्ट्रं विशमति वदति मारुता भवन्ति मरुतो वै देवानां विशो देवविशेनैवास्मै मनुष्यविशमवं रुन्धे सुस भवन्ति सुसगणा वै मरुतो गणश एव विशमवं रुन्धे गणेन गुणमनुद्रुत्यं जुहोति विशमेवास्मा अनुवर्त्मनं करोति॥ (३६)

अग्ने प्रेष्ववं स्म दुहे तां प्रजापते साक्षामनुष्यविशमेकविशतिश्च॥७॥

वसोर्धारां जुहोति वसार्म धाराऽसुदिति वा एषा हृयते घृतस्य वा एनमेषा धारा-

इमुष्मिल्लोके पितॄवानोप तिष्ठत आज्येन जुहोति तेजो वा आज्यं तेजो वसोर्धारा तेजसैवास्मै तेजोऽवे रुन्धेऽथो कामा वै वसोर्धारा कामानेवावै रुन्धे यं कामयेत प्राणानस्यान्नाद्यं वि - (३७)

च्छन्द्यामिति विग्राहं तस्य जुहयात्प्राणनेवास्यान्नाद्यं विच्छिनति यं कामयेत प्राणानस्यान्नाद्यं सं तनुयामिति सन्तां तस्य जुहयात्प्राणनेवास्यान्नाद्यं सं तनोति द्वादश द्वादशानि जुहोति द्वादश मासाः संवध्सरः संवध्सरेणैवास्मा अन्नमवे रुन्धेऽन्नं च मेऽक्षुच म इत्याहैतद्वा (३८)

अन्नस्य रूपं रूपेणैवान्नमवे रुन्धेऽग्निश्च म आपश्च म इत्याहैषा वा अन्नस्य योनिः सयोऽन्येवान्नमवे रुन्धेऽर्धेन्द्राणि जुहोति देवतां एवावै रुन्धे यथसर्वेषामर्धमिन्दः प्रति तस्मादिन्द्रो देवतानां भूयिष्ठभाक्तं म इन्द्रमुत्तरमाहेन्द्रियमेवास्मिन्नुपरिष्टादधाति यज्ञायुधानि जुहोति यज्ञो (३९)

वै यज्ञायुधानि यज्ञमेवावै रुन्धेऽथो एतद्वै यज्ञस्य रूपं रूपेणैव यज्ञमवे रुन्धेऽवभृथश्च मे स्वगाकारश्च म इत्याह स्वगाकृत्या अग्निश्च मे घर्मश्च म इत्याहैतद्वै ब्रह्मवर्चसस्य रूपं रूपेणैव ब्रह्मवर्चसमवे रुन्ध ऋक्षं मे सामं च म इत्याहै- (४०)

तद्वै छन्दसां रूपं रूपेणैव छन्दांस्यवै रुन्धे गर्भाश्च म इत्याहैतद्वै पशुनां रूपं रूपेणैव पशुनवै रुन्धे कल्पांजुहोत्यक्षुपस्य कृत्यै युग्मदयुजे जुहोति मिथुनत्वायोत्तरावती भवतोऽभिक्रान्त्या एकां च मे तिस्रश्च म इत्याह देवछन्दसं वा एकां च तिस्रश्च (४१)

मनुष्यछन्दसं चतस्रश्लाष्टौ च देवछन्दसं चैव मनुष्यछन्दसं चावै रुन्ध आत्र्यस्ति शतो जुहोति त्र्यस्ति शद्वै देवतां देवतां एवावै रुन्ध आऽष्टाचत्वारिं शतो जुहोत्यष्टाचत्वारिं शदक्षरा जगती जागताः पशवो जगत्यैवास्मै पशुनवै रुन्धे वाजश्च प्रसवश्चेति द्वादशं जुहोति द्वादश मासाः संवध्सरः संवध्सर एव प्रति तिष्ठति॥ (४२)

वि वै यज्ञः सामं च म इत्याह च तिस्रश्लेषकान्त्रपञ्चाशाच्च॥ ६॥ [८]

अग्निदेवेभ्योऽपांकामद्वाग्धेयमिच्छमानस्तं देवा अब्रुवनुपं न आ वर्तस्व हृव्यं नौ वहेति सोऽब्रवीद्वरं वृणे मह्यमेव वाजप्रसवीयं जुहवन्निति तस्मादग्नये वाजप्रसवीयं जुहति यद्वाजप्रसवीयं जुहोत्यग्निमेव तद्वाग्धेयेन समर्थयत्यथो अभिषेक एवास्य

स चंतुर्दशभिर्जुहोति सुस ग्राम्या ओषधयः सुसा- (४३)

इतरण्या उभर्योषामवरुद्धा अन्तस्यान्तस्य जुहोत्यन्तस्यान्तस्यावरुद्धा औदुम्बरेण
स्तुवेण जुहोत्यूर्गर्वा उदुम्बर ऊर्गन्त्रमूर्जैवास्मा ऊर्जमन्त्रमवं रुन्धेऽग्निर्वै देवानामभिषिक्तो-
ऽग्निचिम्नुष्याणां तस्मादग्निचिद्वरपति न धावेदवरुद्धुङ् ह्यस्यान्त्रमन्त्रमिव खलु वै वृषं
यद्वावेदनाद्यांद्वावेदुपावर्तेतानाद्यमेवाभ्यु- (४४)

पावर्तते नक्तोषासेति कृष्णायै श्वेतवृष्मायै पर्यसा जुहोत्यहृवास्मै रात्रिं प्र दांपयति
रात्रियाऽहरहोरात्रे एवास्मै प्रत्ते कामंनाद्यं दुहाते राष्ट्रभूतौ जुहोति राष्ट्रमेवावं रुन्धे
पुङ्गिर्जुहोति पङ्गा कृतवं कृतुष्वेव प्रति तिष्ठति भुवनस्य पत् इति रथमुखे पञ्चा-
ऽहृतीर्जुहोति वज्रो वै रथो वज्रेणैव दिशो- (४५)

अभि जंयत्यग्निचितः ह वा अमुष्मिलोके वातोऽभि पंवते वातनामानि
जुहोत्यभ्यैवैनंममुष्मिलोके वातः पवते त्रीणि जुहोति त्रयं इमे लोका एम्य एव
लोकेभ्यो वातमवं रुन्धे समुद्रोऽसि नमस्वानित्याहृतद्वै वातस्य रूपः रूपेणैव वातमवं
रुन्धेऽङ्गलिना जुहोति न ह्येतेषामन्यथाऽहृतिरवकल्पते॥ (४६)

ओषधयः सुसाभि दिशोऽन्यथा द्वे चां॥४॥ [४]

सुवर्गाय वै लोकाय देवरथो युज्यते यत्राकृताय मनुष्यरथ एष खलु वै देवरथो
यदग्निरुग्निं युनज्ञिं शवसा घृतेनेत्याह युनत्त्वेवैनुः स एनं युक्तः सुवर्गं लोकमभि वंहति
यथसर्वाभिः पश्चभिर्युद्धाद्युक्तोऽस्याग्निः प्रच्युतः स्यादप्रतिष्ठिता आहृतयः स्युरप्रतिष्ठिताः
स्तोमा अप्रतिष्ठितान्युक्त्यानि तिसृभिः प्रातःसवनेऽभि मृशति त्रिवृद् (४७)

वा अग्निर्यावानेवाग्निस्तं युनक्ति यथाऽनसि युक्त आधीयतं एवमेव तत्पत्याहृतयस्-
तिष्ठन्ति प्रति स्तोमाः प्रत्युक्त्यानि यज्ञायज्ञियस्य स्तोत्रे द्वाभ्यामभि मृशत्येतावान् वै यज्ञो
यावानप्निष्ठोमो भूमा त्वा अस्याते ऊर्ध्वः क्रियते यावानेव यज्ञस्तमन्ततोऽन्वारोहति द्वाभ्यां
प्रतिष्ठित्या एकुयाऽप्रस्तुतं भवत्यथा- (४८)

अभि मृशत्युपैनमुत्तरो यज्ञो नमत्यथो सन्तत्यै प्र वा एषोऽस्मालोकाच्यवते योऽग्निं
चिनुते न वा एतस्यानिष्ठक आहृतिरवे कल्पते यां वा एषोऽनिष्ठक आहृति जुहोति सर्वति
वै सा ताङ्गं स्वर्वन्ती यज्ञोऽनु परां भवति यज्ञं यज्ञमानो यत्पुनश्चिति चिनुत आहृतीनां

प्रतिष्ठित्ये प्रत्याहृतयस्तिष्ठन्ति (४९)

न यज्ञः पराभवीति न यज्मानोऽष्टावुप॑ दधात्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रेणैवेनं छन्दसा
चिनुते यदेकादश त्रैष्टुभेन् यद्वादश जागतेन छन्दोभिरेवैनं चिनुते नपात्को वै नामैर्णै-
उग्रिर्यत्पुनश्चितिर्य एवं विद्वान्पुनश्चितिं चिनुत आ तृतीयात्पुरुषादन्नमत्ति यथा वै पुनराधेयं
एवं पुनश्चितिर्योऽस्याधेयेन न- (५०)

ध्रोति स पुनराधेयमा धन्ते योऽग्निं चिल्वा नर्मोति स पुनश्चितिं चिनुते यत्पुनश्चितिं चिनुत
ऋच्छा अथो खल्वाहुर्न चेतव्येति रुद्रो वा एष यदुग्रिर्यथा॑ व्याघ्रः सुतं बोधयति तादगेव
तदथो खल्वाहुश्चेतव्येति यथा वसीयाः सं भागधेयेन बोधयति तादगेव तन्मनुरग्निमंचिनुत
तेन नार्मोथस एतां पुनश्चितिमपश्यत्तामचिनुत तया॑ वै स और्ध्वाद्यत्पुनश्चितिं चिनुत
ऋच्छै॥ (५१)

त्रिवृदय तिष्ठन्त्यस्याधेयेन नाचिनुत सुप्रदंश च॥५॥ [१०]

छन्दश्चितं चिन्वीत पशुकामः पुशवो॑ वै छन्दाःसि पशुमानेव भवति श्येनुचितं चिन्वीत
सुवर्गकामः श्येनो॑ वै वयसां पतिष्ठः श्येन एव भूत्वा सुवर्गं लोकं पतति कङ्कचितं चिन्वीत
यः कामयेत शीरण्वानुमुष्मिलोके स्यामिति॑ शीरण्वानेवामुष्मिलोके भवत्यलजुचितं
चिन्वीत चतुःसीतं प्रतिष्ठाकामश्चतस्रो॑ दिशो॑ दिक्षवैव प्रति॑ तिष्ठति प्रउगचितं चिन्वीत
भ्रातृव्यवान्मै- (५२)

व भ्रातृव्यवान्मैत उभयतःप्रउगं चिन्वीत यः कामयेत प्र जातान्नातृव्यान्नुदेय
प्रतिजनिष्यमाणानिति॑ प्रैव जातान्नातृव्यान्नुदते॑ प्रति॑ जनिष्यमाणान्नथचक्रचितं चिन्वीत
भ्रातृव्यवान् वज्रो॑ वै रथो॑ वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्र हरति द्रोणचितं चिन्वीतान्नकामो॑ द्रोणे॑
वा अत्र॑ भ्रियते॑ सयोन्येवान्नमवे॑ रुन्धे॑ समूह॑ चिन्वीत पशुकामः पशुमानेव भवति (५३)

परिचाय्यं चिन्वीत ग्रामकामो ग्राम्यैव भवति शमशानुचितं चिन्वीत यः कामयेत
पितॄलोक ऋघ्यामिति॑ पितॄलोक एवध्रोति॑ विश्वामित्रजमदग्नी॑ वसिष्ठेनास्पर्धेताः स एता॑
जमदग्निर्विहृव्या॑ अपश्यत्ता॑ उपाधत्त ताभिर्वै॑ स वसिष्ठस्येन्द्रियं वीर्यमवृक्षं यद्विहृव्या॑
उपदधातीन्द्रियमेव ताभिर्वृद्य॑ यज्मानो॑ भ्रातृव्यस्य वृक्षे॑ होतुर्धिष्णिय॑ उप॑ दधाति॑
यजमानायतनं वै (५४)

होता स्व एवास्मा आयतनं इन्द्रियं वीर्यमवं रुन्धे द्वादशोपं दधाति द्वादशाक्षरा जगती
जागताः पश्वो जगत्यैवास्मै पशूनवं रुन्धेऽष्टाव॑ष्टावन्येषु धिष्णियैषूपं दधात्यष्टाशक्फाः
पश्वः पशूनेवावं रुन्धे षण्मार्जलीये षड्वा क्रृतवं क्रृतवः खलु वै देवाः पितरं क्रृतूनेव
देवान्प्रितून्मीणाति॥ (५५)

प्र भवति यजमानायतनं वा अष्टाचत्वारिःशत्त्र॥४॥

[११]

पवस्व वाजसातय इत्यनुष्टक्प्रतिपद्ववति तिस्त्रौऽनुष्टभृश्वतस्तो गायत्रियो यत्तिस्त्रौऽ
जनुष्टभृस्तस्मादश्वस्त्रिभिस्तिष्ठ॒स्तिष्ठति यच्चतस्तो गायत्रियस्तस्मात्थर्वा॒श्वतुरुः पृदः
प्रतिदधत्पलायते परमा वा एषा छन्दसां यदनुष्टक्परमश्वतुष्ट्रोमः स्तोमानां परमस्त्रिरात्रो
युज्ञानां परमोऽश्वः पशूनां परमेणैवैनं परमतां गमयत्येकवि॒शमहर्ववति (५६)

यस्मिन्नश्वं आलभ्यते द्वादश मासाः पञ्चतवस्त्रयं इमे लोका असावादित्य एकवि॒श
एष प्रजापतिः प्राजापत्योऽश्वस्तमेव साक्षाद्ग्रोति शक्तरयः पृष्ठं भवन्त्यन्यदन्यच्छन्दो॒
अन्यैष्ये वा एते पश्व आ लेभ्यन्त उतेवं ग्राम्या उतेवारण्या यच्छक्तरयः पृष्ठं भवन्त्यश्वस्य
सर्वत्वायं पार्थुरश्मं ब्रह्मसाम भवति रुशिना वा अश्वो (५७)

यत ईश्वरो वा अश्वोऽयतोऽप्रतिष्ठितः परां परावतं गन्तोर्यत्पार्थुरश्मं ब्रह्मसामं
भवत्यश्वस्य यत्यै धृत्यै सङ्कृत्यच्छावाकसामं भवत्युथसन्त्रयो वा एष यदश्वमेधः
कस्तद्वेदेत्याहुर्यदि सर्वो वा क्रियते न वा सर्वं इति यथसङ्कृत्यच्छावाकसामं भवत्यश्वस्य
सर्वत्वाय पर्यात्या अनन्तरायाय सर्वस्तोमोऽतिरात्र उत्तममहर्ववति सर्वस्याऽस्यै सर्वस्यै
जित्यै सर्वमेव तेनाऽप्रोति सर्वं जयति॥ (५८)

अहर्ववति वा अश्वोऽहर्ववति दशं च॥३॥

[१२]

देवासुरा तेनत्व्या रुद्रोऽशमनृष्टदे वद्वैनं प्राचीमिति वसोर्पारामग्रिर्देवेभ्यः सुवर्गायं यत्राकृतायं छन्दश्वितं पवस्व द्वादशा॥१२॥
देवासुरा अजायां वै ग्रुमुषिः प्रथमो देवयतामुतद्वै छन्दसामुद्ग्रात्युष्ट्रौ पञ्चशता॥५८॥
देवासुरा सर्वं जयति॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां पञ्चमकाण्डे चतुर्थः प्रश्नः समाप्तः॥५-४॥

॥पञ्चमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः॥

यदेकेन सङ्ख्यापयति यज्ञस्य सन्तत्या अविच्छेदायैन्द्राः पुशवो ये मुष्कुरा
यदैन्द्राः सन्तोऽग्निभ्य आलभ्यन्ते देवताभ्यः सुमदं दधात्याग्नेर्यीस्त्रिषुभौ याज्यानुवाक्याः
कुर्याद्यदाग्नेर्यीस्तेनाऽऽग्नेया यत् त्रिष्टुभस्तेनैन्द्राः समृद्धे न देवताभ्यः सुमदं दधाति वायवे
नियुत्वते तूपरमा लभते तेजोऽग्नेर्वायुस्तेजसं पुष आ लभ्यते तस्माद्युद्रियं वायुर्- (१)

वाति तुद्रियंडुग्निर्दहति स्वमेव तत्तेजोऽन्वेति यन्न नियुत्वते स्यादुन्माद्येद्यजमानो
नियुत्वते भवति यजमानस्यानुन्मादाय वायुमर्ती श्वेतवंती याज्यानुवाक्ये भवतः
सतेजस्त्वाय हिरण्यगर्भः समवर्तताग्न इत्याधारमा घारयति प्रजापतिर्वै हिरण्यगर्भः
प्रजापतेरनुरूपत्वाय सर्वाणि वा एष रूपाणि पश्नुनां प्रत्या लभ्यते यच्छ्वशुनस्तत् (२)

पुरुषाणां रूपं यत्तूपरस्तदश्वानां यदन्यतोदन्तद्वावां यदव्यां इव शुकास्तदवीनां
यदजस्तदजानां वायुर्वै पश्नुनां प्रियं धाम् यद्वायुव्यो भवत्येतमेवैनमभि संज्ञानानाः
पशव उपं तिष्ठन्ते वायुव्यः कार्या(३)ऽः प्राजापत्या(३) इत्याहुर्यद्वायुव्यं कुर्यात्प्रजा-
पतेरियाद्यत्राजापत्यं कुर्याद्वायो- (३)

रियाद्यद्वायुव्यः पुशुर्भवति तेन वायोर्नेति यत्प्राजापत्यः पुरोडाशो भवति तेन
प्रजापतेर्नेति यद्वादशकपालस्तेन वैश्वानरात्रेत्याग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपति
दीक्षिष्यमाणोऽग्निः सर्वा देवता विष्णुर्यज्ञो देवताश्वेव यज्ञं चाऽऽरभते ऽग्निरक्षमो देवतानां
विष्णुः परमो यदाग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपति देवता (४)

एवोभयतः परिगृह्य यजमानोऽवं रुन्धे पुरोडाशेन वै देवा अमुष्मिलोक
आर्द्धवश्चरुणाऽस्मिन् यः कामयैतामुष्मिलोक ऋध्र्यामिति स पुरोडाशं कुर्वीतामुष्मिन्नेव
लोक ऋध्रोति यदष्टाकपालस्तेनाऽऽग्नेयो यत् त्रिकपालस्तेन वैष्णवः समृद्धे यः
कामयैतास्मिलोक ऋध्र्यामिति स चुरुं कुर्वीताग्रेर्घृतं विष्णोस्तप्तुलास्तस्मा- (५)

चरुः कार्योऽस्मिन्नेव लोक ऋध्रोत्यादित्यो भवतीयं वा अदितिरस्यामेव प्रतिं तिष्ठत्यथौ
अस्यामेवाधिं यज्ञं तनुते यो वै संवथ्सुरमुख्यमृत्वाऽग्निं चिनुते यथा सामि गर्भोऽवपद्यते

तादृगेव तदार्तिमाच्छ्वैश्वानुरं द्वादशकपालं पुरस्तान्निर्वपेष्वंवथ्स्मरो वा अग्निर्वैश्वानुरो यथा संवथ्सरमास्वा (६)

काल आगते विजायते एवमेव संवथ्सरमास्वा काल आगतेऽग्निं चिनुते नार्तिमाच्छ्वत्येषा वा अग्नेः प्रिया तनूर्यद्वैश्वानुरः प्रियामेवास्य तनुवमवं रुच्ये त्रीण्येतानि हृवी॒षि भवन्ति त्रयं इमे लोका एषां लोकानां॑ रोहाया॥ (७)

यद्विवृक्त्वा युर्यच्छ्वैश्वान्स्तद्वैयोनिर्वपति देवतास्तस्मादावाश्चिरश्च॥ ७ ॥ [१]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्टा प्रेणानु प्राविशुत्ताभ्यः पुनः सम्भवितुं नाशंक्रोधस्मै-ज्वरीद्वैश्वदिष्ठ्य यो मेतः पुनः सञ्चिनवदिति तं देवाः समचिन्वन्ततो वै त आर्धुवन् यथस्मिन्वन्तचित्यस्य चित्यत्वं य एवं विद्वानुग्निं चिनुत क्रृप्नोत्येव कस्मै कमग्निश्चीयत इत्याहुरग्निवान् (८)

असानीति वा अग्निश्चीयतेऽग्निवानेव भवति कस्मै कमग्निश्चीयत इत्याहुर्देवा मा वेदन्निति वा अग्निश्चीयते विदुरेन देवाः कस्मै कमग्निश्चीयत इत्याहुर्गृह्यसानीति वा अग्निश्चीयते गृह्येव भवति कस्मै कमग्निश्चीयत इत्याहुः पशुमानसानीति वा अग्निः (९)

चीयते पशुमानेव भवति कस्मै कमग्निश्चीयत इत्याहुः सुप्त मा पुरुषा उपं जीवानिति वा अग्निश्चीयते त्रयः प्राश्चस्यः प्रत्यं च आत्मा संसम एतावन्त एवैनम्मुमिल्लोक उपं जीवन्ति प्रजापतिरग्निमंचिकीषत तं पृथिव्येज्वरीन्न मय्युग्निं चैष्युसेति मा धक्ष्यति सा त्वांतिदृश्यमाना वि धैविष्ये (१०)

स पार्षीयान्भविष्यसीति सोऽज्वरीत्तथा वा अहं करिष्यामि यथा त्वा नातिधक्ष्यतीति स इमाम्यमृशत् प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतंयाऽङ्गिरस्वद्वा सोदेतीमामेवेष्टकं कृत्वोपाधुत्तानंतिदाहाय यत्प्रत्यग्निं चिन्वीत तदभि मृशेत्प्रजापतिस्त्वा सादयतु तया देवतंयाऽङ्गिरस्वद्वा सोद (११)

इतीमामेवेष्टकं कृत्वोप धत्तेऽनंतिदाहाय प्रजापतिरकामयतु प्र जायेयेति स एतमुख्यमपश्यत्त ं संवथ्सरमंविभस्ततो वै स प्राजायतु तस्माथ्संवथ्सरं भार्यः प्रैव जायते तं वसंवोऽब्रुवन्न त्वंजनिष्ठा वृयं प्र जायामहा इति तं वसुभ्यः प्रायच्छुतं त्रीण्यहान्यविभरुस्तेन (१२)

त्रीणि च शतान्यसृजन्तु त्रयस्त्रिंशतं च तस्मात् अऽहं भार्यः प्रैव जायते तात्रुद्रा अंब्रुवन्प्र यूयमंजनिद्वं वृयं प्र जायामहा इति त रुद्रेभ्यः प्रायच्छुन्त षडहान्यविभरुस्तेन त्रीणि च शतान्यसृजन्तु त्रयस्त्रिंशतं च तस्मात्पद्हं भार्यः प्रैव जायते तानादित्या अंब्रुवन्प्र यूयमंजनिद्वं वृयं (१३)

प्र जायामहा इति तमादित्येभ्यः प्रायच्छुन्त द्वादशाहान्यविभरुस्तेन त्रीणि च शतान्यसृजन्तु त्रयस्त्रिंशतं च तस्माद्वादशाहं भार्यः प्रैव जायते तेनैव ते सुहस्रमसृजन्तोखा॒ संहस्रतुर्मी॑ य एुवमुख्य॑ साहस्रं वेद प्र सुहस्रं पशूना॑प्रोति॥ (१४)

अुग्रिवाप्यशुनानसौरीति वा अुग्रिर्धविष्ये मृशेत्वाजापतिस्वा सादयत् तथा॑ देवतंयाऽङ्गिरुखद्वावा॑ सौरं तेन तानादित्या अंब्रुवन्प्र यूयमंजनिद्वं वृयश्चत्वारि॑ शब्दं॥ ७॥ [२]

यजुंषा॑ वा एुषा क्रियते॑ यजुंषा॑ पच्यते॑ यजुंषा॑ वि॑ मुच्यते॑ यदुखा॑ सा॑ वा॑ एुषैतरहि॑ यातया॑म्नी॑ सा॑ न पुनः॑ प्रयुज्येत्याहुरग्ने॑ युक्ष्वा॑ हि॑ ये॑ तव॑ युक्ष्वा॑ हि॑ देवृहूतंमा॑ इत्युखाया॑ जुहोति॑ तेनैवैनां॑ पुनः॑ प्र युङ्के॑ तेनायांतयाम्नी॑ यो॑ वा॑ अुग्नि॑ योगु॑ आगंते॑ युनक्ति॑ युङ्के॑ युञ्जानेष्वग्ने॑ (१५)

युक्ष्वा॑ हि॑ ये॑ तव॑ युक्ष्वा॑ हि॑ देवृहूतंमा॑ इत्याहै॑ष वा॑ अुग्रेयोगस्तेनैवैन॑ युनक्ति॑ युङ्के॑ युञ्जानेषु॑ ब्रह्मवादिनो॑ वदन्ति॑ न्युङ्गिश्चेत्प्र्या॑(३) उत्ताना॑(३) इति॑ वयसा॑ वा॑ एुष प्रतिमया॑ चीयते॑ यदुग्रिर्घ्यन्यश्चं॑ चिनुयात्पृष्ठित॑ एनुमाहृतय॑ क्रच्छे॑युर्युदुत्तानं॑ न पतितु॑ शक्युदसुवर्ग्योऽस्य॑ स्यात्प्राचीनमुत्तानम्॑ (१६)

पुरुषशीरुषमुप॑ दधाति॑ मुखृत॑ एुवैनुमाहृतय॑ क्रच्छन्ति॑ नोत्तानं॑ चिनुते॑ सुवर्ग्योऽस्य॑ भवति॑ सौर्या॑ जुहोति॑ चक्षुरेवास्मिन्प्रति॑ दधाति॑ द्विजुहोति॑ द्वे॑ हि॑ चक्षुषी॑ समान्या॑ जुहोति॑ समान॑ हि॑ चक्षु॑ समृद्ध्य॑ देवासुरा॑ संयंता॑ आसुन्ते॑ वामं॑ वसु॑ सं॑ न्यदधत॑ तद्वेवा॑ वामभृतावृञ्जत॑ तद्वामभृत॑ वामभृत्वं॑ यद्वामभृतमुपदधाति॑ वाममेव॑ तथा॑ वसु॑ यजमानो॑ भ्रातृव्यस्य॑ वृङ्के॑ हिरण्यमूर्ध्नी॑ भवति॑ ज्योतिर्वै॑ हिरण्यं॑ ज्योतिर्वै॑मं॑ ज्योतिर्षेवास्य॑ ज्योतिर्वै॑मं॑ वृङ्के॑ द्वियुजुर्भवति॑ प्रतिष्ठित्यै॥ (१७)

युञ्जानेष्वग्ने॑ प्राचीनमुत्तानं॑ वामभृतश्चतुर्वै॑शतिश्च॥ ३॥ [३]

आपो॑ वरुणस्य॑ पत्रय॑ आसुन्ता॑ अुग्रिरुभ्य॑ध्यायुत्ता॑ समभवृतस्य॑ रेतु॑

परापतत्तदियमंभवद्वितीयं परापतत्तदसाकंभवदियं वै विराङ्गसौ स्वराङ्गद्विराजांवुपदधांतीमे एवोपंधत्तेयद्वा असौ रेतः सिश्चति तदस्यां प्रतिं तिष्ठति तत्प्रजायते ता ओषधयः (१८)

वीरुधौ भवन्ति ता अग्निरत्ति य एवं वेदं प्रैव जायतेऽन्नादो भवति यो रैतस्वी स्यात्प्रथमायां तस्य चित्यामुभे उपं दध्यादिमे एवास्मै सुमीची रेतः सिश्चतो यः सिक्तरेताः स्यात्प्रथमायां तस्य चित्यामुन्न्यामुपं दध्यादुत्तमायामुन्न्याः रेतं एवास्यं सिक्तमाभ्यामुभयतः परिं गृह्णाति संवध्स्मरं न कम् (१९)

चन प्रत्यवरोहेत्र हीमे कं चन प्रत्यवरोहत्तस्तदेनयोर्तं यो वा अपशीर्घाणमग्निं चिनुते इपशीर्घामुष्मिलोके भवति यः सर्शीर्घाणं चिनुते सर्शीर्घामुष्मिलोके भवति चित्ति जुहोमि मनसा धृतेन यथा देवा इहागमन्वीतिहोत्रा क्रतावृथः समुद्रस्य वयुनस्य पत्मञ्जुहोमि विश्वकर्मणे विश्वाहामर्त्यः हुविरितिं स्वयमातृणामुपधायं जुहोति (२०)

एतद्वा अग्नेः शिरः सर्शीर्घाणमेवाग्निं चिनुते सर्शीर्घामुष्मिलोके भवति य एवं वेदं सुवर्गाय वा एष लोकाय चीयते यदग्निस्तस्य यदयथापूर्वं क्रियतेऽसुवर्ग्यमस्य तथसुवर्ग्यैः इग्निश्चितिमुपधायाभि मृशुचित्तिमर्चित्तिं चिनवद्विविद्वान्पृष्ठेवं वीता वृजिना च मर्तान्नाये च नः स्वपत्याय देव दिति च रास्वादितिमुरुष्येति यथापूर्वमेवैनामुपं धत्ते प्राञ्चमेनं चिनुते सुवर्ग्यैऽस्य भवति॥ (२१)

ओषधयः कञ्जहोति स्वपत्यायादादश च॥४॥ [४]

विश्वकर्मा दिशां पतिः स नः पशून्यातु सौऽस्मान्यातु तस्मै नमः प्रजापती रुद्रो वरुणोऽग्निर्दिशां पतिः स नः पशून्यातु सौऽस्मान्यातु तस्मै नमं एता वै देवता एतेषां पशूनामधिंपतयस्तम्भ्यो वा एष आ वृश्यते यः पंशुशीर्घाण्युपदधांति हिरण्येष्टका उपं दधात्येताभ्यं एव देवताभ्यो नमस्करोति ब्रह्मवदिनः (२२)

वदन्त्यग्नौ ग्राम्यान्पशून्प्रदधाति शुचाऽरुण्यानर्पयति किं ततु उच्छ्रॄष्टीति यद्विरण्येष्टका उपदधात्यमृतं वै हिरण्यमृतैनैव ग्राम्येभ्यः पशुभ्यो भेषजं करोति नैनान् हिनस्ति प्राणो वै प्रथमा स्वयमातृणा व्यानो द्वितीयापानस्तृतीयानु प्राण्यात्प्रथमाऽस्वयमातृणामुपधाय प्राणेनैव प्राणः समर्धयति व्यन्यात (२३)

द्वितीयामुपधाय व्यानेनैव व्यानः समर्धयत्प्रथमाऽन्यात्तीयामुपधायापानेनैवापानः

समर्धयत्यथै प्राणैरेवैन् समिन्द्रे भूर्भुवः सुवरिति स्वयमातृणा उपं दधातीमे वै लोकाः स्वयमातृणा युताभिः खलु वै व्याहृतिभिः प्रजापतिः प्राजायत् यदेताभिर्व्याहृतिभिः स्वयमातृणा उपदद्यतामित्रातेव लोकान्पधायैषु (२४)

लोकेष्वधि प्र जायते प्राणायं व्यानायांपानायं वाचे त्वा चक्षुषे त्वा तया देवतयाऽ-
ङ्गिरस्वद्धुवा सर्वदग्निना॑ वै देवाः सुवर्गं लोकमजिगा॒ सन्तेन॒ पतितुं नाशकुवन्त् पुताश्वतसः
स्वयमातृणा अंपश्यन्ता दिक्षूपादधत् तेन सर्वतश्क्षुषा सुवर्गं लोकमायन् यच्चतसः
स्वयमातृणा दिक्षूपदधाति सर्वतश्क्षुषैव तदग्निना यजमानः सुवर्गं लोकमेति॥ (२५)

ब्रह्मवादिनो व्यन्यादेषु यजमानस्तीर्णि च॥४॥ [५]

अग्रे आ याहि वीत्यु इत्याहाहृतैवैनम् ग्रिं दूतं वृणीमहु इत्याहु हृत्वैवैनं
वृणीतेऽग्निनाम्निः समिध्यत इत्याहु समिन्द्र एवैनम् ग्रिवृत्राणि जङ्घनदित्याहु समिन्द्र
एवास्मिन्निन्द्रियं दधात्यग्नेः स्तोमम्मनामहु इत्याहु मनुत एवैनमेतानि वा अहाऽ
रूपाणि (२६)

अनुवहमेवैनं चिनुते ऽवाहा॑ रूपाणि रुन्धे ब्रह्मवादिनो वदन्ति कस्मा॑ थस्त्याद्यातया॑ मीरन्व
इष्टका॒ अयातयामी लोकं पृणेत्यैन्द्रामी हि बांहस्पत्येति ब्रूयादिन्द्रामी च हि देवानां
बृहस्पतिश्चायातयामानो जनुचरवंती भवत्यजामित्वायानुष्टुभानुं चरत्यात्मा वै लोकं पृणा
प्राणोऽनुष्टुप्सम्मात्प्राणः सर्वाण्यज्ञान्यनुं चरति ता अस्य सूददोहसः (२७)

इत्याहु तस्मात्परंषिपरुषि रसः सोमङ्ग श्रीणन्ति पृश्नं य इत्याहात्रं वै पृश्न्यन्नमेवाव॑
रुन्धेऽको वा अग्निरकोऽन्नमन्नमेवाव॑ रुन्धे जन्मं देवानां विशास्त्रिष्वा रोचने दिव
इत्याहैमानेवास्मै लोकां ज्योतिंष्मतः करोति यो वा इष्टकानां प्रतिष्ठां वेद् प्रत्येव
तिष्ठति तयां देवतयाऽङ्गिरस्वद्भुवा सीदेत्याहैषा वा इष्टकानां प्रतिष्ठा य एवं वेद् प्रत्येव
तिष्ठति॥ (२८)

रूपाणि सूदोहस्तया पोडंश च॥३॥

सुवर्गायु वा एष लोकायं चीयते यदग्निर्ब्रं एकादशिनौ यदग्नावेकादशिनौ
मिनुयाद्वज्जैनं सुवर्गलोकादन्तर्दध्याद्यन्न मिनुयास्वरुभिः पशून्वर्धयेदेकयूपं मिनोति
नैनं वज्रैण सुवर्गलोकादन्तर्दधाति न स्वरुभिः पशून्वर्धयति वि वा एष इन्द्रियेण

वीर्येणर्थते योऽग्निं चिन्वन्नधिकामंत्यैन्द्रिया (२९)

ऋचाक्रमणं प्रतीष्टकामुपं दध्यात्रेन्द्रियेण वीर्येण व्यृथ्यते रुद्रो वा एष यदग्निस्तस्य तिस्रः शरव्याः प्रतीर्चीं तिरश्यनूचीं ताभ्यो वा एष आ वृश्यते योऽग्निं चिनुतैऽग्निं चित्वा तिसृष्टन्वयाचितं ब्राह्मणाय दद्यात्ताभ्यं एव नमस्करोत्यथो ताय एवात्मानं निष्कीर्णीते यत्ते रुद्र पुरः (३०)

धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्र संवधसुरेण नमस्करोमि यत्ते रुद्र दक्षिणा धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्र परिवधसुरेण नमस्करोमि यत्ते रुद्र पुश्चाद्धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्रेदावध्यसुरेण नमस्करोमि यत्ते रुद्रोत्तराद्धनुस्तत् (३१)

वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्रेदुवध्यसुरेण नमस्करोमि यत्ते रुद्रोपरि धनुस्तद्वातो अनु वातु ते तस्मै ते रुद्र वध्यसुरेण नमस्करोमि रुद्रो वा एष यदग्निः स यथो व्याप्रः कुद्धस्तिष्ठत्येव वा एष एतरहि सञ्चितमेतैरुपं तिष्ठते नमस्करैरेवैनं शमयति येऽग्नयः (३२)

पुरीष्वाः प्रविष्टाः पृथिवीमनुं तेषां त्वमस्युत्तमः प्रणो जीवात्वे सुवा आपं त्वाऽग्ने मनुसापं त्वाऽग्ने तपसापं त्वाऽग्ने दीक्षयापं त्वाग्न उपसद्विरापं त्वाऽग्ने सुत्ययापं त्वाऽग्ने दक्षिणाभिरापं त्वाऽग्नेऽवभृथेनापं त्वाऽग्ने वशयापं त्वाऽग्ने स्वगाकारेणेत्याहैषा वा अग्नेरास्तिस्तयैवैनंमाप्नोति॥ (३३)

ऐन्द्रिया पुर उत्तराद्धनुस्तद्वात्य आहारो च॥५॥ [७]

गायत्रेण पुरस्तादुपं तिष्ठते प्राणमेवास्मिन्दधाति बृहद्रथन्तराभ्यां पृक्षावोजं एवास्मिन्दधात्यृतुस्थायज्ञियेन पुच्छमृतुष्वेव प्रति तिष्ठति पृष्ठेरुपं तिष्ठते तेजो वै पृष्ठानि तेजं एवास्मिन्दधाति प्रजापतिरग्निमसृजत सौऽस्माश्चृष्टः पराऽन्तं वारवन्तीयेनावारयत तद्वारवन्तीयस्य वारवन्तीयत्वं श्येतेन श्येती अंकुरुत तच्छ्रैतस्य श्यैतत्वम् (३४)

यद्वारवन्तीयेनोपतिष्ठते वारयत एवैन श्येतेन श्येती कुरुते प्रजापतेरहृदयेनापिपृक्षं प्रत्युपं तिष्ठते प्रेमाणमेवास्य गच्छति प्राच्या त्वा दिशा सादयामि गायत्रेण छन्दसग्निना देवतयाग्ने: शीष्णाग्निः शिर उपं दधामि दक्षिणया त्वा दिशा सादयामि त्रैष्टुभेन छन्दसेन्द्रेण देवतयाग्ने: पक्षेणाग्ने: पक्षमुपं दधामि प्रतीच्या त्वा दिशा सादयामि (३५)

जागतेन छन्दसा सवित्रा देवतयाग्ने: पुच्छेनाग्ने: पुच्छुमुप॑ दधाम्युदीच्या त्वा दिशा
सांदयाम्यानुष्टुभेन छन्दसा मित्रावरुणाभ्यां देवतयाग्ने: पक्षेणाग्ने: पक्षमुप॑ दधाम्युर्ध्यां त्वा
दिशा सांदयामि पाङ्केन छन्दसा बृहस्पतिना देवतयाग्ने: पृष्ठेनाग्ने: पृष्ठमुप॑ दधामि यो
वा अप॑त्मानमग्निं चिनुतेऽप॑त्मामुष्मिल्लोके भंवति यः सात्मानं चिनुते सात्मामुष्मिल्लोके
भंवत्यात्मेष्टका उप॑ दधात्येष वा अग्नेरात्मा सात्मानमेवाग्निं चिनुते सात्मामुष्मिल्लोके भंवति
य एवं वेद्॥ (३६)

स्येतत्वं प्रतीच्यां त्वा दिशा सांदयामि यः सात्मानश्चिनुते द्वाविश्चतिश्च॥ ३॥ [८]

अग्ने उदधे या तु इषुर्युवा नाम् तयां नो मृड॑ तस्यास्ते नमस्तस्यास्तु उप॑ जीवन्तो
भूयास्माग्ने दुध्र गद्य किञ्चिल वन्य या तु इषुर्युवा नाम् तयां नो मृड॑ तस्यास्ते
नमस्तस्यास्तु उप॑ जीवन्तो भूयास्मि पश्च वा एतेऽग्नयो यच्चितंय उदधिरेव नाम प्रथमो
दुधः (३७)

द्वितीयो गद्यस्तृतीयः किञ्चिलश्वतुर्थो वन्यः पश्चमस्तेभ्यो यदाहुतीर्न जुहुयादध्वर्यु
च यजमानं च प्र दहेयुर्यदेता आहुतीर्जुहोति भागधेयैनैवैना॒ञ्छमयति नार्ति॑माच्छत्यध्वर्युर्न
यजमानो वाङ्म आसन्नसोः प्राणौऽक्ष्योश्क्षुः कर्णयोः श्रोत्र॑ बाहुवोर्बलमूरुवोरोजोऽरिष्टा॑
विश्वान्यज्ञानि तुनः (३८)

तुनुवा॑ मे सुह नमस्ते अस्तु मा मा हिञ्सीरपु वा एतस्मात्प्राणाः क्रामन्ति योऽग्निं
चिन्वन्नधिकार्ति वाङ्म आसन्नसोः प्राण इत्याह प्राणानेवाऽत्मन्यते यो रुद्रो अग्नो यो
अप्सु य ओषधीषु यो रुद्रो विश्वा॑ भुवनाविवेश तस्मै॒ रुद्राय नमो अस्त्वाहुतिभागा॑ वा
अन्ये रुद्रा॑ हुविर्भागाः (३९)

अन्ये शंतरुद्रीय॑ हुत्वा गावीधुकं चुरुमेतेन यजुषा चरमायामिष्टकायां नि
दंध्याद्वागुधेयैनैवैन॑ शमयति तस्य त्वे शंतरुद्रीय॑ हुतमित्याहर्यस्यैतदश्वौ क्रियतु इति॑
वसंवस्त्वा रुद्रैः पुरस्तात्पान्तु पितरस्त्वा यमराजानः पितृभिर्दक्षिणृतः पान्त्वादित्यास्त्वा॑
विश्वैदैवैः पश्चात्पान्तु द्युतानस्त्वां मारुतो मुरुद्विरुत्तरतः पांतु (४०)

देवास्त्वेन्द्रज्येष्टा॑ वरुणराजानोऽधस्ता॑चोपरिष्टाच्च पान्तु न वा एतेन पूतो न मेध्यो
न प्रोक्षितो यदेनमतः प्राचीनं प्रोक्षति॑ यथसञ्चितमाज्येन प्रोक्षति॑ तेन पूतस्तेन मेध्यस्तेन

प्रोक्षितः॥ (४१)

दुधस्तनूरुविभीत्या: पातु द्वात्रिश्च॥५॥

[५]

समीची नामासि प्राची दिक्तस्यास्तेऽग्निरधिपतिरसितो रक्षिता यश्चाधिपतिर्यश्च गोपा
ताभ्यां नमस्तौ नौ मृडयतान्ते यं द्विष्पो यश्च नो द्वेष्टि तं वां जम्भे दधाम्योजस्विनी नामासि
दक्षिणा दिक्तस्यास्ते इन्द्रोऽधिपतिः पृदांकुः प्राची नामासि प्रतीची दिक्तस्यास्ते (४२)

सोमोऽधिपतिः स्वजोऽवस्थावा नामास्युर्दाँची दिक्तस्यास्ते वरुणोऽधि-
पतिस्तिरश्वराजिरधिपती नामासि बृहती दिक्तस्यास्ते बृहस्पतिरधिपतिः श्वित्रो
वशिनी नामासीयं दिक्तस्यास्ते यमोऽधिपतिः कल्भाष्ग्रीवो रक्षिता यश्चाधिपतिर्यश्च गोपा
ताभ्यां नमस्तौ नौ मृडयतान्ते यं द्विष्पो यश्च (४३)

नो द्वेष्टि तं वां जम्भे दधाम्येता वै देवता अग्निं चित्तं रक्षन्ति ताभ्यो यदाहुतीर्नं
जुहुयादध्वर्यु च यजमानं च ध्यायेयुर्यदेता आहुतीर्जुहोति भागुधेयैनैवैना॑ञ्छमयति
नार्तिमाञ्छत्यध्वर्युर्न यजमानो हेतयो नामं स्थु तेषां वः पुरो गृहा अग्निर्व इषवः सलिलो
निलिम्पा नामं (४४)

स्थु तेषां वो दक्षिणा गृहाः पितरौ व इषवः सगरो वज्रिणो नामं स्थु तेषां वः
पश्चाद्गृहाः स्वप्नो व इषवो गह्यरोऽवस्थावान्तो नामं स्थु तेषां व उत्तराद्गृहा आपौ व इषवः
समुद्रोऽधिपतयो नामं स्थु तेषां व उपरि गृहा वरुषं व इषवोऽवस्वान्क्रव्या नामं स्थु
पार्थिवास्तेषां व इह गृहाः (४५)

अत्र व इषवो निमिषो वांतनामन्तेभ्यो वो नमस्ते नौ मृडयत ते यं द्विष्पो यश्च नो द्वेष्टि
तं वो जम्भे दधामि हुतादो वा अन्ये देवा अहुतादोऽन्ये तानंग्निचिदेवोभयांन्रीणाति दुधा
मधुमिश्रेणैता आहुतीर्जुहोति भागुधेयैनैवैना॑न्रीणात्यथो खल्वाहुरिष्टका वै देवा अहुताद
इति (४६)

अनुपरिक्रामं जुहोत्यपरिवर्गमेवैना॑न्रीणातीमङ् स्तनुमूर्जस्वन्तं धयापां प्रप्यातमग्ने
सरिरस्य मध्यैः। उथसं जुषस्व मधुमन्तमूर्व समुद्रियः सदनुमा विशस्व। यो वा अग्निं
प्रयुज्य न विमुश्वति यथाश्वै युक्तोऽविमुच्यमानः क्षुध्यम्पराभवत्येवमस्याग्निः परा भवति
तं पराभवन्तं यजमानोऽनु परा भवति सोऽग्निं चित्वा लूक्षः (४७)

भूतीमङ् स्तनमूर्जस्वन्तं धयापामित्याज्यस्य पूर्णाङ् सुचं जुहोत्येष वा अग्रेर्विमोको
विमुच्यैवास्मा अन्नमणि दधाति तस्मादाहुर्यश्चैवं वेद यश्च न सुधायँ हु वै वाजी सुहितो
दधातीत्यग्निर्वाव वाजी तमेव तत्प्रीणाति स एनं प्रीतः प्रीणाति वर्सीयान्भवति॥ (४८)

प्रतीक्षी दिक्षस्यास्ते द्विष्ठो यश्च निलिम्या नामेह गृहा इति लृक्षो वर्सीयान्भवति॥ ७॥ [१०]

इन्द्राय राज्ञे सूकरो वरुणाय राज्ञे कृष्णो यमाय राज्ञ ऋशये कृष्णभाय राज्ञे गवयः
शार्दूलाय राज्ञे गौरः पुरुषराजाय मुर्कटः क्षिप्रश्येनस्य वर्तिका नीलङ्घोः क्रिमिः सोमस्य
राज्ञः कुलुङ्गः सिन्धौः शिंशुमारो हिमवंतो हुस्ती॥ (४९)

इन्द्रायुष्टाविष्टशतिः॥ १॥ [११]

मयुः प्राजापत्य ऊलो हलीक्ष्णो वृषदशस्ते धातुः सरस्वत्यै शारिः श्येता
पुरुषवाख्यरस्वते शुकः श्येतः पुरुषवागरण्योऽजो नंकुलः शका ते पौष्णा वाचे
क्रौशः॥ (५०)

मयुष्यर्याविष्टशतिः॥ १॥ [१२]

अपां नत्रै जपो नाक्रो मकरः कुलीकयस्तेऽकूपारस्य वाचे पैङ्गराजो भगाय कुषीतंक
आती वाहुसो दर्विदा ते वायव्यां दिग्भ्यश्चक्रवाकः॥ (५१)

अपामेकान्नविष्टशतिः॥ १॥ [१३]

बलायाजगर आखुः सृजया शयण्डकस्ते मैत्रा मृत्यवैऽसितो मन्यवै स्वजः कुम्भीनसः
पुष्करसादो लोहिताहिस्ते त्वाष्ट्राः प्रतिश्रुत्कायै वाहुसः॥ (५२)

[१४]

पुरुषमुगश्चन्द्रमसे गोधा कालका दार्वाघाटस्ते वनस्पतीनामेण्यहु कृष्णो रात्रियै पिकः
क्षिङ्का नीलशीर्षी तैऽर्यम्णे धातुः कंत्कटः॥ (५३)

[१५]

सौरी बलाकर्ष्यो मयूरः श्येनस्ते गन्धर्वाणां वसूनां कपिङ्गलो रुद्राणां तित्तिरी
रोहित्कुण्डलाची गोलत्तिका ता अफसूरसामरण्याय सृमरः॥ (५४)

[१६]

पृष्ठतो वैश्वदेवः पित्वो न्यङ्कुः कशस्तेऽनुमत्या अन्यवापौऽर्घमासाना॑ मासां कुशयपुः
क्षयिः कुटरुदात्यौहस्ते सिनीवाल्यै बृहस्पतये शित्युटः॥ (५)

[१७]

शकां भौमी पात्रः कशो माथीलवस्ते पिंतृणामृतूनां जहका संवध्सुरायु लोपां कुपोतु
उलूकः शशस्ते नैरःक्रताः कृकुवाकुः सावित्रः॥ (५६)

बलाय पुरुषमृगः सौरी पृष्ठतः शकादादशादादशः॥ [१८]

रुरु रौद्रः कृकलासः शुकुनिः पिप्पका ते शरव्यायै हरिणो मारुतो ब्रह्मणे शार्गस्तुरक्षुः
कृष्णः श्वा चंतुरुक्षो गर्दभस्त इतरजुनानामुग्रये धूङ्का॑॥ (५७)

रुर्फिर्विश्यतिः॥ [१९]

अलूज आन्तरिक्ष उद्रो मुहुः पुवस्तेऽपामदित्यै हस्तसाचिरिन्द्राण्यै कीरशा गृप्रः
शितिकुक्षी वार्धाणिस्ते दिव्या द्यावापृथिव्या॑ शावित्॥ (५८)

[२०]

सुपर्णः पार्जन्यो हुःसो वृको वृषदशस्त ऐन्द्रा अपामुद्रोऽर्यम्णो लोपाशः सि॒हो
नंकुलो व्याघ्रस्ते महेन्द्रायु कामायु परस्वान्॥ (५९)

अलूजः सुपर्णोऽद्यादशादशादशः॥ [२१]

आग्रेयः कृष्णग्रीवः सारस्वती मेषी बुभ्रुः सौम्यः पौष्णः श्यामः शितिपृष्ठो बारहस्पत्यः
शिल्पो वैश्वदेव ऐन्द्रोऽरुणो मारुतः कल्माष ऐन्द्राग्रः सहितोऽधोरामः सावित्रो वारुणः
पेत्वः॥ (६०)

आग्रेयो द्विविश्यतिः॥ [२२]

अश्वस्तुपरो गोमृगस्ते प्राजापत्या आग्रेयौ कृष्णग्रीवौ त्वाष्ट्रौ लोमशस्त्रकथौ शितिपृष्ठौ
बारहस्पत्यौ धात्रे पृष्ठोदरः सौर्यो बुलक्षः पेत्वः॥ (६१)

अश्वः पोडशः॥ [२३]

अग्रेयेऽनीकवते रोहिताजिरन्द्रानधोरामौ सावित्रौ पौष्णौ रजतनामी वैश्वदेवौ
पिशङ्कौ तूपरौ मारुतः कल्माष आग्रेयः कृष्णोऽजः सारस्वती मेषी वारुणः कृष्ण
एकशितिपात्पेत्वः (६२)

अंग्रयोऽनीकवते द्विविष्टशतिः॥१॥ [२४]

यदेकेन प्रजापतिः प्रेणानु यजुषापां विश्वकर्मान् आ याहि सुवर्गयु वत्रो गायत्रेणान् उदये सुमीचीन्द्राय मूरुपां बलाय पुरुषमृगः सौरी पृष्ठतः शका रुरुरलुजः सुर्पण आङ्ग्रेयोऽश्वोऽप्रयेऽनीकवते चतुर्विष्टशतिः॥२४॥

यदेकेनैकशितिपात्येत्वः॥

हरिः ॐ ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां पञ्चमकाण्डे पञ्चमः प्रश्नः समाप्तः॥५-५॥

॥षष्ठः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे षष्ठः प्रश्नः॥

हि॒रंण्यवर्णः शुचयः पाव॑का या॒सु जातः कृ॒श्यपो या॒स्मिन्द्रः। अ॒ग्निं या॒ गर्भं दधि॑रे
वि॒रूपा॒स्ता न् आपः शङ् स्योना॒ भंवन्तु। या॒सा॒ राजा॒ वरुणो॒ याति॒ मध्ये॒ सत्यानृते॒
अंव॑पश्यञ्जनानाम्। मृधु॒श्वुतः शुचयो॒ या॒ पाव॑कास्ता न् आपः शङ् स्योना॒ भंवन्तु। या॒सा॒
देवा॒ दिवि॒ कृ॒प्णन्ति॒ भ॒क्षं या॒ अ॒न्तरिक्षे॒ बहुधा॒ भवन्ति॒। या॒ पृथि॒र्वी॒ पर्यंसो॒न्दन्ति॒ (१)

शुक्रास्ता न् आपः शङ् स्योना॒ भंवन्तु। शि॒वेन॑ मा॒ चक्षुषा॒ पश्यतापः॒ शि॒वया॒ तु॒नुवोप॑
स्पृशत् त्वचे॑ मे। सर्वा॒ अ॒ग्नी॒ र॒फ्मृषदो॒ हुवे॒ वो॒ मयि॒ वर्चो॒ बल॑मोजो॒ नि॒ धंता। यद्दः॒
संम्प्रयतीरहावनंदता॒ हुते। तस्मादा॒ न॒द्यो॒ नामं॒ स्थु॒ ता॒ वो॒ नामानि॒ सिन्धवः। यत्प्रेषिता॒
वरुणेन॒ ता॒ शीभ॒ सु॒मवंल्लाता। (२)

तदा॒प्रोदिन्द्रो॒ वो॒ यतीस्तस्मादापो॒ अनु॒ स्थन। अ॒पकामङ् स्यन्दमाना॒ अर्वीवरत वो॒
हिक्मै॒। इन्द्रो॒ वः॒ शक्तिभिर्देवीस्तस्माद्वार्णमै॒ वो॒ हितम। एको॒ देवो॒ अप्यतिष्ठृथ्यन्दमाना॒
यथाव॑शम्। उदानिषुर्महीरिति॒ तस्मादुदृक्मुच्यते। आपो॒ भुद्रा॒ घृतमिदाप॑ आसुरग्नीषोमै॒
बिभ्रत्याप॑ इत्ताः। तीव्रो॒ रसो॒ मधुपृच्छाम् (३)

अ॒रङ्गम् आ॒ मा॒ प्राणेन॑ सु॒ह वर्चसा॒ गन्न। आदित्यश्याम्युत वा॑ शृणोम्या॒ मा॒ घोषो॑
गच्छति॒ वाङ्गं आसाम्। मन्यै॒ भेजानो॒ अमृतस्य॒ तरःहि॒ हि॒रंण्यवर्ण॑ अतृपं॒ यदा॒ वः। आपो॒
हि॒ ष्ठा॒ मंयो॒भुव॑स्ता ने॒ ऊर्जे॒ दधातन। मृहे॒ रणाय॒ चक्षसे। यो॒ वः॒ शि॒वतंमो॒ रस॑स्तस्य॒
भाजयते॒ह नः। उशतीरिव॒ मातरः। तस्मा॒ अर॑ गमाम वो॒ यस्य॒ क्षयाय॒ जिन्वथ। आपो॒
जुनयंथा॒ च नः। दिवि॒ श्रेयस्वान्तरिक्षे॒ यतस्व॒ पृथि॒व्या॒ सम्भव॑ ब्रह्मवर्चुसम॑सि॒ ब्रह्मवर्चुसाय॑
त्वा॥ (४)

उन्दन्ति॒ सु॒मवंल्लात॒ मधुपृच्छा॑ मातरो॒ द्वाविष्णशतिश्च॥६॥

[१]

अपां ग्रहान्नृङ्गात्येतद्वाव राजसूयं यदेते ग्रहाः॑ सवौ॒ इग्निर्वरुणस्वो॒ राज॒सूय॑ मग्निस॑वश्चित्यु॒
सूयुतेऽथौ॒ उभावेव लोकावभि॒ जयति॒ यश्च राज॒सूयैनेजानस्य॒ यश्चाग्निचित् आपो॒ भवन्त्यापो॒
वा॒ अग्नेर्भ्रातु॒व्या॒ यदपो॒ इग्नेरुधस्तादुपदधाति॒ भ्रातु॒व्याभिभूत्यै॒ भवत्यात्मना॒ परास्य॒ भ्रातु॒व्यो॒
भवत्युमृतम् (५)

वा आपस्तस्मांदद्विरवतान्तमभि पिंशन्ति नार्तिमाच्छ्रुति सर्वमायुरेति यस्यैता उपधीयन्ते य उ चैना एवं वेदान्नं वा आपः पशव आपोऽन्नं पशवोऽन्नादः पशुमान्वति यस्यैता उपधीयन्ते य उ चैना एवं वेद द्वादश भवन्ति द्वादश मासाः संवथ्सुरः संवथ्सुरेणवास्मै (६)

अन्नमवं रुन्धे पात्राणि भवन्ति पात्रे वा अन्नमद्यते सयोऽन्येवान्नमवं रुन्ध आ द्वादशात्पुरुषादन्नमत्यथो पात्रान्न छिंच्यते यस्यैता उपधीयन्ते य उ चैना एवं वेद कुम्भाश्रं कुम्भीश्रं मिथुनानि भवन्ति मिथुनस्य प्रजात्यै प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते यस्यैता उपधीयन्ते य उ (७)

चैना एवं वेद शुग्वा अग्निः सोऽध्वर्यु यजमानं प्रजाः शुचाऽर्पयति यदुप उपदधाति शुचमेवास्य शमयति नार्तिमाच्छ्रुत्यध्वर्युर्न यजमानः शाम्यन्ति प्रजा यत्रैता उपधीयन्तेऽपां वा एतानि हृदयानि यदेता आपो यदेता अप उपदधाति दिव्याभिरेवैनाः सं सृजति वर्षुकः पर्जन्यः (८)

भवति यो वा एतासामायतनं क्लृसिं वेदाऽयतनवान्भवति कल्पतेऽस्मा अनुसीतमुपदधात्येतद्वा आसामायतनमेषा क्लृसिर्य एवं वेदाऽयतनवान्भवति कल्पतेऽस्मै द्वन्द्वमन्या उपदधाति चतंसो मध्ये धृत्या अन्नं वा इष्टका एतत्खलु वै साक्षादन्नं यदेष चुरुर्यदेतं चुरुमुपदधाति साक्षात् (९)

एवास्मा अन्नमवं रुन्धे मध्यत उपदधाति मध्यत एवास्मा अन्नं दधाति तस्मान्मध्यतोऽन्नमद्यते बारहस्पत्यो भंवति ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मणेवास्मा अन्नमवं रुन्धे ब्रह्मवर्चसमंसि ब्रह्मवर्चसाय त्वेत्याह तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी भंवति यस्यैष उपधीयते य उ चैनमेवं वेदं॥ (१०)

अमृतमस्मै जायते यस्यैता उपधीयन्ते य उ पर्जन्यं उपदधाति साक्षात्सुपचत्वारिःशब्दः॥ [२]

भूतेष्टका उपदधात्यत्रात्र वै मृत्युर्जायते यत्रयत्रैव मृत्युर्जायते तते एवैनमवं यजते तस्मांदग्निचिथसर्वमायुरेति सर्वे हृस्य मृत्यवोऽवैष्टास्तस्मांदग्निचित्राभिरितवै प्रत्यगेनमभिचारः स्तृणुते सूयते वा एष योऽग्निं चिनुते देवसुवामेतानि हृवीःषि भवन्त्येतावन्तो वै देवानां सुवास्त एव (११)

अस्मै सुवान्न यंच्छन्ति त एन॑ सुवन्ते सर्वोऽग्निर्वरुणसवो रांजुसूयं ब्रह्मसवश्चित्यो
देवस्य त्वा सवितुः प्रेस्व इत्याह सवितृप्रसूत एवैनं ब्रह्मणा देवताभिरभि
षिंश्चत्यन्नस्यान्नस्याभि षिंश्चत्यन्नस्यान्नस्यावरुद्धै पुरस्तात्प्रत्यश्चमभि षिंश्चति पुरस्ताद्धि
प्रतीचीनुमन्नमद्यते शीरपुतोऽभि षिंश्चति शीरपुतो ह्यन्नमद्यत आ मुखादन्ववंसावयति (१२)

मुखुत एवास्मा अन्नाद्य दधात्यग्नेस्त्वा साम्राज्येनाभि षिंश्चामीत्याहैष वा अग्ने:
सवस्तेनैवैनमभि षिंश्चति बृहस्पतेस्त्वा साम्राज्येनाभि षिंश्चामीत्याह ब्रह्म वै देवानां
बृहस्पतिर्ब्रह्मणैवैनमभि षिंश्चतीन्द्रस्य त्वा साम्राज्येनाभि षिंश्चामीत्याहेन्द्रियमेवास्मिन्नुपरिष्टाद्वा

वै रांजुसूयस्य रूपं य एवं विद्वानुग्निं चिनुत उभावेव लोकावभि जयति यश्च
राजसूयैनेजानस्य यश्चाग्निचित इन्द्रस्य सुषुवाणस्य दशधेन्द्रियं वीर्यं परापतत्तदेवाः
सौत्रामण्या समंभरन्थसूयते वा एष यौऽग्निं चिनुतेऽग्निं चित्वा सौत्रामण्या यजेतेन्द्रियमेव
वीर्यं सम्भृत्यात्मन्यते॥ (१४)

त एवान्ववंसावयत्येतदुदाचत्वारि॒शब्दा॑॥ ४॥

[३]

सुजूरब्दोऽयावभिः सुजूरुषा अरुणीभिः सुजूः सूर्य एतशेन सुजोषावश्चिना॒ द॑सौभिः
सुजूरग्निवैश्वानुर इडाभिर्घृतेनु॒ स्वाहा॑ संवथसुरो वा अब्दो॒ मासा॑ अयावा॑ उषा॑ अरुणी॑ सूर्य॑
एतश्च इमे अश्विना॑ संवथसुरोऽग्निवैश्वानुरः पुशवु॑ इडा॑ पुशवां॑ घृत॑ संवथसुरं पुशवोऽनु॑
प्र जायन्ते संवथसुरेणैवास्मै॑ पुशून्न जनयति॑ दर्भस्तम्बे॑ जुहोति॑ यत् (१५)

वा अस्या अमृतं यद्वीर्यं तद्भास्तस्मिंशुहोति॑ प्रैव जायतेऽन्नादो भवति॑ यस्यैवं
जुहृत्येता॑ वै देवता॑ अग्ने॑ पुरस्ताद्वागास्ता॑ एव प्रीणात्यथो॑ चक्षुरेवाग्ने॑ पुरस्तात्प्रति॑
दधात्यनन्यो॑ भवति॑ य एवं वेदापो॑ वा इदमग्रे॑ सलिलमासी॑थस प्रजापतिः॑ पुष्करपर्णे॑
वातो॑ भूतोऽलेलाय॑थसः (१६)

प्रतिष्ठां नाविन्दृत स एतदुपां कुलायमपश्युत्तस्मिन्नग्निमचिनुत॑ तदियमभवत्ततो॑ वै
स प्रत्यतिष्ठद्यां पुरस्तादुपादधात्तच्छिरोऽभवृथसा॑ प्राची॑ दिग्यां॑ दक्षिणत॑ उपादधात्तस
दक्षिणः पुक्षोऽभवृथसा॑ दक्षिणा॑ दिग्यां॑ पुशादुपादधात्तत्पुच्छमभवृथसा॑ प्रतीची॑ दिग्यामुत्तरत॑
उपादधात् (१७)

स उत्तरः पुक्षोऽभवृथसोदीची॑ दिग्यामुपरिष्टादुपादधात्तत्पुष्टमभवृथसोर्धा॑ दिग्गियं वा

अुग्निः पञ्चैष्टकस्तस्माद्यदस्यां खनन्त्यभीष्टकां तृन्दन्त्यभि शर्कराऽ सर्वा वा इयं वयोग्यो नक्तं दृशे दीप्यते तस्मादिमां वयाऽसि नक्तं नाध्यासते य एवं विद्वानुग्निं चिनुते प्रत्येव (१८)

तिष्ठत्यभि दिशो जयत्याग्नेयो वै ब्राह्मणस्तस्माद्वाह्मणाय सर्वासु दिक्ष्वर्धुकुङ्ग स्वामेव तदिशमन्वैत्यपां वा अुग्निः कुलायन्तस्मादापोऽग्निः हारुकाः स्वामेव तद्योनि प्रविशन्ति॥ (१९)

यदलेलायुथं उत्तरत उपाद्यादेव द्वात्रिशब्दा॥५॥

[४]

संवथ्सरमुख्यमृत्वा द्वितीयै संवथ्सर आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेदैन्द्रमेकादशकपालं वैश्वदेवं द्वादशकपालं बारहस्पत्यं चरुं वैष्णवं त्रिंकपालं तृतीयै संवथ्सरैऽभिजितां यजेत् यदष्टाकपालो भवत्यष्टाक्षरा गायत्र्याग्नेयं गायत्रं प्रातःसवनं प्रातःसवनमेव तेन दाधार गायत्रं छन्दो यदेकादशकपालो भवत्येकादशाक्षरा त्रिष्टुगैन्द्रं त्रैष्टुभूमं माध्यन्दिनऽ सवनं माध्यन्दिनमेव सवनं तेन दाधार त्रिष्टुभम् (२०)

छन्दो यद्वादशकपालो भवति द्वादशाक्षरा जगती वैश्वदेवं जागतं तृतीयसवनन्तृतीयसवन तेन दाधार जगती छन्दो यद्वारहस्पत्यश्चरुभवति ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिर्ब्रह्मैव तेन दाधार यद्वैष्णवस्त्रिंकपालो भवति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञमेव तेन दाधार यन्तुतीयै संवथ्सरैऽभिजिता यजतेऽभिजित्यै यथसंवथ्सरमुख्यं बिभर्तुममेव (२१)

तेन लोकः स्पृणोति यद्वितीयै संवथ्सरैऽग्निं चिनुते ऽन्तरिक्षमेव तेन स्पृणोति यन्तुतीयै संवथ्सरे यजतेऽमुमेव तेन लोकः स्पृणोत्येतं वै परं आद्वारः कक्षीवाऽ औशिजो वीतहंव्यः श्रायसस्त्रसदस्युः पौरुकुथस्यः प्रजाकामा अचिन्वत् ततो वै ते सहस्रं सहस्रं पुत्रानविन्दन्त् प्रथते प्रजयो पुशुभिस्तां मात्रामाप्नोति यां तेऽगच्छन् य एवं विद्वानेतमुग्निं चिनुते॥ (२२)

द्वापार त्रिष्टुभमेवं चत्वारिं च॥३॥

[५]

प्रजापतिरुग्निमचिनुत् स क्षुरपंविर्भूत्वातिष्ठुतं देवा बिभ्यतो नोपायन्ते छन्दोभिरात्मानं छादयित्वोपायन्तच्छन्दसां छन्दस्त्वं ब्रह्म वै छन्दाऽसि ब्रह्मणं पुत्रद्रूपं यत्कृष्णाजिनक्षणार्घ्या उपानहावुपं मुश्ते छन्दोभिरेवात्मानं छादयित्वाग्निमुपं चरत्यात्मनोऽहिः सायै देवनिधिर्वा एष नि धीयते यदग्निः (२३)

अन्ये वा वै निधिमगुसं विन्दन्ति न वा प्रति प्र जानात्युखामा क्रामत्यात्मानमेवाधिपां

कुरुते गुत्या अथो खल्वाहुर्नाक्रम्येति नैरऋत्युखा यदाक्रमेन्निरऋत्या आत्मानुमर्पि दध्यात्तस्मान्नाक्रम्या पुरुषशीरुषमुपं दधाति गुत्या अथो यथा ब्रूयादेतन्मै गोपयेति तादृगेव तत् (२४)

प्रजापतिर्वा अथर्वाग्निरेव दृध्यहुऽर्थवृणस्तस्येष्टका अस्थान्येत इ ह वाव तदृषिरभ्यनूवाचेन्द्रौ दधीचो अस्थभिरिति यदिष्टकाभिरग्निं चिनोति सात्मानमेवाग्निं चिनुते सात्मामुष्मिलोके भवति य एवं वेद शरीरं वा एतदुग्रेर्यचित्यं आत्मा वैश्वानुरो यच्चिते वैश्वानुरं जुहोति शरीरमेव सुङ्गस्कृत्यं (२५)

अभ्यारोहति शरीरं वा एतद्यजमानः सुङ्गस्कृते यदुग्निं चिनुते यच्चिते वैश्वानुरं जुहोति शरीरमेव सुङ्गस्कृत्यात्मनाभ्यारोहति तस्मात्तस्य नावं द्यन्ति जीवन्तेव देवानप्येति वैश्वानुर्यचा पुरीषमुपं दधातीयं वा अग्निवैश्वानुरस्तस्यैषा चितिर्यत्पुरीषमग्निमेव वैश्वानुरं चिनुत पुषा वा अग्नेः प्रिया तनूर्यद्वैश्वानुरः प्रियामेवास्य तनुवमवं रुन्धे॥ (२६)

अग्निस्तथसुङ्गस्कृत्युग्रेदशं च॥४॥

[६]

अग्नेवं दीक्षया देवा विराजं माप्नुवन्ति स्त्रो रात्रीर्दीक्षितः स्यात् त्रिपदा विराङ्गुराजं माप्नोति पडात्रीर्दीक्षितः स्यात् पञ्च क्रृतवः संवथ्सुरः संवथ्सुरो विराङ्गुराजं माप्नोति दश रात्रीर्दीक्षितः स्याद्वाशोक्षरा विराङ्गुराजं माप्नोति द्वादश रात्रीर्दीक्षितः स्याद्वादश मासाः संवथ्सुरः संवथ्सुरो विराङ्गुराजं माप्नोति त्रयोदश रात्रीर्दीक्षितः स्यात् त्रयोदश (२७)

मासाः संवथ्सुरः संवथ्सुरो विराङ्गुराजं माप्नोति पश्चदश रात्रीर्दीक्षितः स्यात्पश्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयोर्धर्मासुशः संवथ्सुर औप्यते संवथ्सुरो विराङ्गुराजं माप्नोति सुप्तदश रात्रीर्दीक्षितः स्याद्वादश मासाः पश्चत्वः संवथ्सुरः संवथ्सुरो विराङ्गुराजं माप्नोति चतुर्विंशति रात्रीर्दीक्षितः स्याचतुर्विंशतिरर्धमासाः संवथ्सुरः संवथ्सुरो विराङ्गुराजं माप्नोति त्रिंशति रात्रीर्दीक्षितः स्यात् (२८)

त्रिंशदक्षरा विराङ्गुराजं माप्नोति मास दीक्षितः स्याद्यो मासः संवथ्सुरः संवथ्सुरो विराङ्गुराजं माप्नोति चतुर्वो मासो दीक्षितः स्याचतुर्वो वा एतं मासो वसंवोर्बिभरुस्ते पृथिवीमाजयन्नायत्रीं छन्दोऽष्टौ रुद्रास्तैऽन्तरिक्षमाजयत्रिष्टुभं छन्दो द्वादशादित्यास्ते दिव्माजयञ्जगंतीं छन्दस्ततो वै ते व्यावृत्तमगच्छुञ्जैर्ष्य देवानां तस्माद्वादश मासो

भृत्वा ग्निं चिन्वीत् द्वादशं मासाः संवथ्सरः संवथ्सरैऽग्निश्चित्यस्तस्याहोरात्राणीष्टका आसेष्टकमेन चिनुते इथो व्यावृतमेव गच्छति श्रैष्ठं समानानाम्॥ (२९)

स्यात् त्रयोदशं त्रिःशत् १४ रात्रोर्दक्षितः स्याद्वै तैऽष्टविःशतिश्च॥ ३ ॥

[७]

सुवर्गाय वा पुष लोकाय चीयते यदग्निस्तं यन्नान्वारोहैश्मुवर्गलोकाद्यजंमानो हीयेत पृथिवीमाक्रमिषं प्राणो मा मा हांसीदन्तरिक्षमाक्रमिषं प्रजा मा मा हांसीद्विवमाक्रमिष १४ सुवर्गमेत्याहैष वा अग्रेरन्वारोहस्तेनैवैनंमन्वारोहति सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै यत्पृक्षसम्मितां मिनुयात् (३०)

कनीया १४ सं यज्ञक्रतुमुपैयात्पार्पीयस्यस्यात्मनः प्रजा स्याद्वैदिसम्मितां मिनोति ज्यायाऽसमेव यज्ञक्रतुमुपैति नास्यात्मनः पार्पीयसी प्रजा भवति साहसं चिन्वीत प्रथमं चिन्वानः सहस्रसम्मितो वा अयं लोक इममेव लोकमभि जयति द्विषाहसं चिन्वीत द्वितीयं चिन्वानो द्विषाहसं वा अन्तरिक्षमन्तरिक्षमेवाभि जयति त्रिषाहसं चिन्वीत तृतीयं चिन्वानः (३१)

त्रिषाहसो वा असौ लोकोऽमुमेव लोकमभि जयति जानुदग्नं चिन्वीत प्रथमं चिन्वानो गांयत्रियैवेमं लोकमभ्यारोहति नाभिदग्नं चिन्वीत द्वितीयं चिन्वानस्त्रिष्टुभैवान्तरिक्षमभ्यारोहति ग्रीवदग्नं चिन्वीत तृतीयं चिन्वानो जगत्यैवामुं लोकमभ्यारोहति नाग्निं चित्वा रामामुपैयादयोनौ रेतों धास्यामीति न द्वितीयं चित्वान्यस्य स्त्रियम् (३२)

उपैयात्र तृतीयं चित्वा कां चुनोपैयाद्रेतो वा पुतनि धत्ते यदग्निं चिनुते यदुपैयाद्रेतसा वृद्ध्येताथो खल्वाहुरप्रजस्यं तद्यन्नोपैयादिति यद्रेतःसिचावुपदधाति ते एव यज्ञमानस्य रेतो बिभृतस्तस्मादुपैयाद्रेतसोऽस्कन्दाय त्रीणि वाव रेताऽसि पिता पुत्रः पौत्रः (३३)

यद्वै रेतःसिचावुपदध्याद्रेतोऽस्य विच्छिन्न्यात्तिस उप दधाति रेतसः सन्तत्या इयं वाव प्रथमा रेतःसिग्वान्वा इयं तस्मात्पश्यन्तीमां पश्यन्ति वाचं वदन्तीमन्तरिक्षं द्वितीयो प्राणो वा अन्तरिक्षं तस्मान्नान्तरिक्षं पश्यन्ति न प्राणमसौ तृतीया चक्षुर्वा असौ तस्मात्पश्यन्त्यमूं पश्यन्ति चक्षुर्यजुषेमां च (३४)

अमूं चोपं दधाति मनसा मध्यमामेषां लोकानां कूस्या अथो प्राणानामिष्टो यज्ञो भृगुभिराशीर्दा वसुभिस्तस्यं त इष्टस्य वीतस्य व्रिणेह भक्षीयेत्याह स्तुतशस्त्रे एवैतेन दुहे पिता मांतुरिश्वाच्छिंद्रा पृदा धा अच्छिंद्रा उशिजः पृदानुं तक्षुः सोमो विश्वविनेता

नेष्ठूहस्पतिरुकथामुदानि शः सिषुदित्याहैतद्वा अग्रेकुर्कथन्तेनैवैनमनु शः सति॥ (३५)

मिनुयाचृतीयं चिन्वानस्त्रियं पौत्रंश्च वै सुमदंश च॥६॥

[८]

सूयते वा एषोऽग्नीनां य उखायां भ्रियते यदधः सादयेद्भाः प्रपादुकाः स्युरथो
यथां सवात्रत्यवुरोहति तादुग्रेव तदासुन्दी सादयति गर्भाणां धृत्या अप्रपादायाथौ
सुवमेवैनं करोति गर्भां वा एष यदुख्यो योनिः शिक्यं यच्छुक्यादुखां निरुहेद्योनेर्गर्भं
निरहण्याथ्यहुद्यामः शिक्यं भवति षोढाविहितो वै (३६)

पुरुष आत्मा च शिरश्च चत्वार्यज्ञान्यात्मन्नेवैनं बिभर्ति प्रजापतिर्वा एष यदग्निस्तस्योखा
चोलूखलं च स्तनौ तावस्य प्रजा उपं जीवन्ति यदुखां चोलूखलं चोपदधाति ताभ्यांमैव
यजंमानोऽमुष्मिलोकैऽग्निं दुहे संवध्मरो वा एष यदग्निस्तस्य त्रेधाविहिता इष्टकाः
प्राजापत्या वैष्णवीः (३७)

वैश्वकर्मणीरहोरात्राण्येवास्य प्राजापत्या यदुख्यं बिभर्ति प्राजापत्या एव तदुपं धत्ते
यथस्मिंधे आदधाति वैष्णवा वै वनस्पतयो वैष्णवीरेव तदुपं धत्ते यदिष्टकाभिरुग्निं चिनोतीयं
वै विश्वकर्मा वैश्वकर्मणीरेव तदुपं धत्ते तस्मादाहुस्त्रिवृदग्निरिति तं वा एतं यजंमान एव
चिन्वीत यदस्यान्यश्चिनुयादत्तं दक्षिणाभिर्न राघयेदग्निमस्य वृजीत योऽस्याग्निं चिनुयात्तं
दक्षिणाभी राघयेदग्निमेव तथस्पृणोति॥ (३८)

षोढाविहितो वै वैष्णवीरन्यो विशेषितश्च॥३॥

[९]

प्रजापतिरग्निमचिनुतर्तुभिः संवध्मरं वंसन्तेनैवास्यं पूर्वार्धमचिनुत ग्रीष्मेण दक्षिणं पक्षं
वरुषाभिः पुच्छं शुरदोत्तरं पुक्षं हैमन्तनेन मध्यं ब्रह्मणा वा अस्य तत्पूर्वार्धमचिनुत क्षत्रेण
दक्षिणं पक्षं पशुभिः पुच्छं विशोत्तरं पुक्षमाशया मध्यं य एवं विद्वानुग्निं चिनुत क्रृतुभिरुवैनं
चिनुतेऽथो एतदेव सर्वमवं (३९)

रुन्धे शृण्वन्त्येनमग्निं चिक्यानमत्यन्नं रोचत इयं वाव प्रथमा चितिरोषधयो
वनस्पतयः पुरीषमन्तरिक्षं द्वितीया वयांसि पुरीषमसौ तृतीया नक्षत्राणि पुरीषं
यज्ञश्चतुर्थी दक्षिणा पुरीषं यजंमानः पश्चमी प्रजा पुरीषं यत् त्रिचितीकं चिन्वीत
यज्ञं दक्षिणामात्मानं प्रजामन्तरियात्तस्मात्पञ्चचितीकश्चेतुव्यं एतदेव सर्वं स्पृणोति
यत्तिस्रश्चितयः (४०)

त्रिवृद्ध्यग्निर्घट्टे द्विपाद्यजंमानः प्रतिष्ठित्यै पञ्च चितंयो भवन्ति पाङ्गः पुरुषं आत्मानंमेव स्पृणोति पञ्च चितंयो भवन्ति पञ्चभिः पुरीषेरभ्युहति दश सं पंद्यन्ते दशांक्षरो वै पुरुषो यावानेव पुरुषस्त ऽ स्पृणोत्यथो दशांक्षरा विराङ्गन्न विराङ्गुराज्येवान्नाद्ये प्रति तिष्ठति संवध्सरो वै पृष्ठी चितिरक्तत्वः पुरीषः पद्मितयो भवन्ति पद्मरीषाणि द्वादश सं पंद्यन्ते द्वादश मासाः संवध्सरः संवध्सर एव प्रति तिष्ठति॥ (४१)

अबु चितंयः पुरीषु पञ्चदशा च॥ ३॥

[१०]

रोहितो धूम्ररोहितः कुर्कन्धुरोहितस्ते प्राजापत्या बुभुररुणबभ्रुः शुकंबभ्रुस्ते रौद्राः श्येतः श्येताक्षः श्येतंग्रीवस्ते पितृदेवत्यस्तिस्तः कृष्णा वृशा वारुण्यस्तिस्तः श्वेता वृशाः सौर्यो मैत्राबारहस्पत्या धूम्रललामास्तूपराः॥ (४२)

[११]

पृश्निस्तिरश्वीनपृश्निरुर्ध्वपृश्निस्ते मारुताः फल्लूर्लहितोर्णी बलक्षी ताः सारस्वत्यः पृष्ठती स्थूलपृष्ठती क्षुद्रपृष्ठती ता वैश्वदेव्यस्तिस्तः श्यामा वृशाः पौष्णियस्तिस्तो रोहिणीवृशा मैत्रियं ऐन्द्राबारहस्पत्या अरुणललामास्तूपराः॥ (४३)

रोहितः पृश्निः पद्मिः शतिः पद्मिः शतिः॥ १॥

[१२]

शितिबाहुरन्यतःशितिबाहुः समन्तशितिबाहुस्त ऐन्द्रवायवाः शितिरन्धोऽन्यतःशितिरन्धः समन्तशितिरन्धस्ते मैत्रावरुणाः शुद्धवालः सर्वशुद्धवालो मणिवालस्त आश्विनास्तिस्तः शिल्पा वृशा वैश्वदेव्यस्तिस्तः श्येनाः परमेष्ठिने सोमापौष्णाः श्यामललामास्तूपराः॥ (४४)

[१३]

उन्नत ऋषभो वामनस्त ऐन्द्रावरुणाः शितिकुच्छितिपृष्ठः शितिभस्त ऐन्द्राबारहस्पत्याः शितिपाच्छित्योष्ठः शितिभ्रुस्त ऐन्द्रावैष्णवास्तिस्तः सिध्मा वृशा वैश्वकर्मण्यस्तिस्तो धात्रे पृषोदरा ऐन्द्रापौष्णाः श्येतललामास्तूपराः॥ (४५)

शितिबाहुरुत्रः पञ्चविशतिः पञ्चविशतिः॥ १॥

[१४]

कर्णास्त्रयो यामाः सौम्यास्त्रयः श्वितिङ्गा अग्नये यविष्टाय त्रयो नकुलास्तिस्तो रोहिणीस्त्रयव्यस्ता वसूनान्तिस्तोऽरुणा दित्योह्यस्ता रुद्राणाऽ सोमैन्द्रा बुभ्रुललामास्तूपराः॥ (४६)

कर्णास्त्रयोविशतिः॥ १॥

[१५]

शुण्ठास्त्रयो वैष्णवा अंधीलोधुकर्णस्त्रयो विष्णव उरुक्रमाय लफसुदिनस्त्रयो
विष्णव उरुग्रायाय पञ्चावीस्त्रिस्र आदित्यानांत्रिवृथ्सास्त्रिस्रोऽङ्गिरसामैन्द्रवैष्णवा
गौरललामास्तूपराः॥ (४७)

शुण्ठा विश्वशतिः॥१॥

[१६]

इन्द्राय राजे त्रयः शितिपृष्ठा इन्द्रायाधिराजाय त्रयः शितिकुद इन्द्राय स्वराजे
त्रयः शितिभसदस्त्रिस्रस्तुर्यैह्यः साध्यानान्तिस्रः पष्टैह्यो विश्वेषां देवानामाग्नेन्द्राः
कृष्णललामास्तूपराः॥ (४८)

इन्द्राय राजे द्वाविश्वशतिः॥१॥

[१७]

अदित्यै त्रयो रोहितैता इन्द्राण्यै त्रयः कृष्णैताः कुहौ त्रयोऽरुणैतास्त्रिस्रो धेनवो राकायै
त्रयोऽनुद्वाहः सिनीवाल्या आग्नेवैष्णवा रोहितललामास्तूपराः॥ (४९)

अदित्या अष्टादशः॥१॥

[१८]

सौम्यास्त्रयः पिशङ्गः सोमाय राजे त्रयः सारङ्गः पार्जन्या नभौरूपास्त्रिस्रोऽजा मुलुहा
इन्द्राण्यै त्रिस्रो मेष्यं आदित्या द्यावापृथिव्या मालङ्गास्तूपराः॥ (५०)

सौम्या एकान्त्रविश्वशतिः॥१॥

[१९]

वारुणास्त्रयः कृष्णललामा वरुणाय राजे त्रयो रोहितोललामा वरुणाय
रिशादसे त्रयोऽरुणललामाः शिल्पास्त्रयो वैश्वदेवास्त्रयः पृश्जयः सर्वदेवत्यां ऐन्द्रासूराः
श्येतललामास्तूपराः॥ (५१)

वारुणा विश्वशतिः॥१॥

[२०]

सोमाय स्वराजे नोवाहावनुद्वाहाविन्द्राग्निभ्यां मोजोदायामुष्टाराविन्द्राग्निभ्यां
बलदाभ्यां सीरवाहाववी द्वे धेनू भौमी दिग्भ्यो वडंवे द्वे धेनू भौमी वैराजी
पुरुषी द्वे धेनू भौमी वायव आरोहणवाहावनुद्वाहै वारुणी कृष्णो वशे अराङ्गयौ दिव्यावृष्टभौ
परिमर्मौ॥ (५२)

सोमाय स्वराजे चतुर्थिशतिः॥१॥

[२१]

एकादश प्रातर्गव्याः पशव आ लभ्यन्ते छग्लः कल्माषः किकिदीविर्विदीगयस्ते
त्वाष्ट्राः सौरीर्नवं श्वेता वशा अनुबन्ध्या भवन्त्याग्नेय ऐन्द्राग्र आश्विनस्ते विशालयूप आ

लंभ्यन्ते॥ (५३)

एकादशं पञ्चविंशतिः॥ १॥

[२२]

पिशङ्कास्त्रयो वासन्ताः सारङ्गस्त्रयो ग्रेष्माः पृष्ठन्तस्त्रयो वार्षिकाः पृश्वन्तस्त्रयः शारदाः पृश्विन्सुक्थास्त्रयो हैमन्तिका अवलिस्त्रयः शौशिराः संवथ्सराय निवक्षसः (५४)

पिशङ्का विंशतिः॥ १॥

[२३]

हिरण्यवर्णा अपां ग्रहाभूतेष्टकाः सज्जः संवथ्सुरं प्रजापतिः स क्षुरपविरग्रेव दीक्षयां सुवर्गाय तं यत्र सृयते प्रजापतिरऋतुभै रोहितः पृश्विः शितिबाहुरुन्तः कुर्णः शुण्ठा इन्द्रायादित्यै सौम्या वारुणाः सोमादैकादश पिशङ्कास्त्रयो विंशतिः॥ २३॥

हिरण्यवर्णा भूतेष्टकाश्छन्दो यत्कर्त्तीया भूतिवृद्धिशिवारुणाश्रतः पश्चाशत॥ ५४॥

हिरण्यवर्णा निवक्षसः॥

हरिः ॐ ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैतिरीय-संहितायां पञ्चमकाण्डे षष्ठः प्रश्नः समाप्तः॥ ५-६॥

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे सप्तमः प्रश्नः॥

यो वा अयथादेवतम् ग्निं चिनुत आ देवताभ्यो वृश्यते पार्षीयान्भवति यो यथादेवतं न देवताभ्य आ वृश्यते वर्सीयान्भवत्याग्नेय्या गांयत्रिया प्रधमां चितिमभि मृशेत् त्रिष्टुभा द्वितीयां जगत्या तृतीयामनुष्टुभां चतुर्थी पञ्चाङ्गा पञ्चमी यथादेवतमेवाग्निं चिनुते न देवताभ्य आ वृश्यते वर्सीयान्भवतीडायै वा एषा विभक्तिः पशव इडा पशुभिरेनम् (१)

चिनुते यो वै प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निं चिनोति नार्तिमार्च्छत्यश्वावभितस्तिष्ठेतां कृष्ण उत्तरतः श्वेतो दक्षिणस्तावालभ्येष्टका उपं दध्यादेतद्वै प्रजापते रूपं प्राजापत्योऽश्वः साक्षादेव प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निं चिनोति नार्तिमार्च्छत्येतद्वा अहो रूपं यच्छ्वेतोऽश्वो रात्रियै कृष्ण एतदहः (२)

रूपं यदिष्टका रात्रियै पुरीषमिष्टका उपधास्यञ्चेतमश्वमभि मृशेत्पुरीषमुपधास्यन्कृष्णमहं चिनुते हिरण्यपात्रं मधौः पूर्णं ददाति मधव्योऽसानीति सौर्या चित्रवृत्यावैक्षते चित्रमेव भवति मध्यन्दिनेऽश्वमवं ग्रापयत्यसौ वा आदित्य इन्द्रं एष प्रजापतिः प्राजापत्योऽश्वस्तमेव साक्षादेवोति (३)

एनमेतदहोऽष्टाचत्वारि १६८॥ ३॥

[१]

त्वामग्ने वृषभं चेकितानुं पुनर्युवानञ्जनयन्नुपागाम्। अस्थूरि णो गारहंपत्यानि सन्तु तिग्मेनं नो ब्रह्मणा सः शिंशाधि। पशवो वा एते यदिष्टकाश्वित्यांचित्यामृषुभुपं दधाति मिथुनमेवास्य तद्यज्ञे करोति प्रजननाय तस्माद्युथेयूथं ऋषभः। संवध्मस्तस्य प्रतिमां यां त्वा रात्र्युपासते। प्रजाः सुवीरा कृत्वा विश्वमायुर्वश्ववत्। प्राजापत्याम् (४)

एतामुपं दधातीयं वावैषैकाष्टका यदेवैकाष्टकायामन्नं क्रियते तदेवैतयावं रुन्ध एषा वै प्रजापते: कामदुधा तयैव यजमानोऽमुष्मिलोकैऽग्निं दुहे येन देवा ज्योतिषोर्ध्वा उदायन् येनादित्या वसंवो येन रुद्राः। येनाङ्गिरसो महिमानमानशुस्तेनैतु यजमानः स्वस्ति। सुवर्गाय वा एष लोकाय (५)

चीयते यदग्निर्येन देवा ज्योतिषोर्ध्वा उदायन्नित्युख्यः समिन्द्व इष्टका एवैता उपधत्ते वानस्पत्याः सुवर्गस्य लोकस्य समष्टैश्च शतायुधाय शतर्वीर्याय शतोतयेऽभिमातिषाहै।

शतं यो नः शरदो अज्ञीतानिन्द्रो नेषदति दुरितानि विश्वा०। ये चत्वारः पथयो देवयानां अन्तरा द्यावापृथिवी वियन्ति०। तेषां यो अज्यानिमज्जीतिमा वहात्तस्मै नो देवाः (६)

परि दत्तेह सर्वैः ग्रीष्मो हैमन्त उत नो वसन्तः शरद्वरुषाः सुवितं नो अस्तु। तेषामृतूनां शतशारदानां निवात एषामभये स्याम। इदुवृथ्सुरायं परिवथ्सुरायं संवथ्सुरायं कृणुता बृहत्रमः। तेषां वय॑ सुमतौ यज्ञियानां ज्योगजीता अहताः स्याम। भुद्रान्तः श्रेयः समनैष देवास्त्वयावुसेन् समशीमहि त्वा। स नो मयोभृः पितो (७)

आ विशस्वं शं तोकायं तुनुवै स्योनः। अज्यानीरेता उप॑ दधात्येता वै देवता अपराजितास्ता एव प्र विशति नैव जीयते ब्रह्मवादिनो वदन्ति यदर्धमासा मासा क्रृतवं संवथ्सुर ओषधीः पचन्त्यथ कस्मादन्याभ्यो देवताभ्य आग्रयुणं निरुप्यतु इत्येता हि तदेवता उदजंयन् यद्युतुभ्यो निर्वपेद्वताभ्यः समदं दध्यादाग्रयुणं निरुप्येता आहुतीर्जुहोत्यर्थमासानेव मासानुतून्संवथ्सुरं प्रीणाति न देवताभ्यः समदं दधाति भुद्रान्तः श्रेयः समनैष देवा इत्याहु हुताद्याय यजमानस्यापराभावाय॥ (८)

प्राजापत्या लोकाय देवाः पितो दध्यादाग्रयुणं पश्चविष्णशतिश्च॥ ५॥

[२]

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्त्वस्तनुपा नः प्रतिस्पृशः। यो नः पुरस्ताद्विक्षिणतः पुश्चादुत्तरतोऽघायुरभिदासत्येत य सोऽशमानमृच्छतु। देवासुराः संयत्ता आसन्तेऽसुरा दिग्भ्य आबाधन्त तां देवा इष्वा॒ च वज्रेण चापानुदन्त् यद्वत्रिणीरुपदधातीष्वा॒ चैव तद्वज्रेण च यजमानो भ्रातृव्यानपं नुदते दिक्षुप॑ (९)

दधाति देवपुरा एवैतास्तनुपानीः पर्यहृतेऽग्नाविष्णू सजोषस्मा वर्धन्तु वां गिरः। द्युमैवर्जिभिर गंतम्। ब्रह्मवादिनो वदन्ति यन्न देवतायै जुहुत्यथं किन्देवत्या वसोधरित्यग्निर्वसुस्तस्यैषा धारा विष्णुर्वसुस्तस्यैषा धाराग्नावैष्णव्यर्चा वसोर्धरा॑ जुहोति भाग्येयैनैवैनौ समर्धयत्यथो एताम् (१०)

एवाहुतिमायतनवर्तीं करोति यत्काम एनां जुहोति तदेवाव रुन्ये रुद्रो वा एष यद्विस्तस्यैते तनुवौ घोरान्या शिवान्या यच्छ्रुतरुद्रीयं जुहोति यैवास्यं घोरा तनुस्तां तेन शमयति यद्वसोर्धरा॑ जुहोति यैवास्यं शिवा तनुस्तां तेन प्रीणाति यो वै वसोर्धरायै (११)

प्रतिष्ठां वेद प्रत्येव तिष्ठति यदाज्यमुच्छिष्येत तस्मिन्ब्रह्मदूनं पचेत्तं ब्राह्मणाश्वत्वारः

प्राशर्जीयुरेष वा अग्निर्वैश्वानुरो यद्वाह्निण एषा खलु वा अग्ने: प्रिया तनूर्यद्वैश्वानुरः प्रियायामेवैनां तनुवां प्रतिष्ठापयति चतंस्त्रो धेनुर्दद्यात्ताभिरेव यजमानोऽमुष्मिलोकेऽग्निं दुहे॥ (१२)

उपैतान्यारायै पद्मत्वारिष्यच्च॥ ४॥

[३]

चित्तिञ्चुहोमि मनसा धूतेनेत्याहादाभ्या वै नामैषाहृतिर्वैश्वकर्मणी नैनं चिक्यानं भ्रातृत्वो दभ्रोत्यथौ देवतां एवावरं रुन्धेऽग्ने तमुद्योति पूज्या जुहूति पूज्याहृत्या यज्ञमुखमारंभते सुस तैं अग्ने समिधः सुस जिह्वा इत्याहु होत्रां एवावरं रुन्धेऽग्निर्देवेभ्योऽप्यकामद्वागुधेयम् (१३)

इच्छमानस्तस्मा एतद्वागुधेयं प्रायच्छन्तेतद्वा अग्नेरग्निहेत्रमेतरहि खलु वा एष जातो यरहि सर्वश्चितो जातायैवास्मा अन्नमपि दधाति स एनं प्रीतः प्रीणाति वर्सीयान्ववति ब्रह्मवादिनो वदन्ति यदेष गारहपत्यश्चीयतेऽथ क्वस्याहवनीय इत्यसावादित्य इति ब्रूयादेतस्मिन् हि सर्वाभ्यो देवताभ्यो जुहूति (१४)

य एवं विद्वानुग्निं चिनुते साक्षादेव देवतां ऋग्नेत्यग्ने यशस्विन् यशस्मप्येन्द्रावतीमपचिवंह। अयं मूर्धा परमेष्ठी सुवर्चाः समानानामुत्तमश्लोको अस्तु। भुद्रं पश्यन्त उपं सेदुरग्ने तपो दीक्षामृषयः सुवर्विदं। ततः क्षत्रं बलमोजश्च जातां तदस्मै देवा अभि सं नमन्तु। धाता विधाता परमा (१५)

उत सन्दक्षजापतिः परमेष्ठी विराजा। स्तोमाश्छन्दाऽसि निविदौ म आहुरेतस्मै राष्ट्रमभि सं नमाम। अभ्यावर्तध्वमुप मेतं साकमयः शास्ताधिपतिर्वो अस्तु। अस्य विज्ञानमनु सः रंभवमिमं पश्चादनु जीवाथ सर्वैः राष्ट्रभृतं एता उपं दधात्येषा वा अग्नेश्चितौ राष्ट्रभृतयैवास्मिन्नाष्टं दधाति राष्ट्रमेव भवति नास्माद्ब्राष्टं भ्रशते॥ (१६)

भाग्येयुज्जहूति परमा राष्ट्रं दधाति सुस च॥ ५॥

[४]

यथा वै पुत्रो जातो प्रियतं एवं वा एष प्रियते यस्याग्निरुख्य उद्वायति यन्निर्मन्थ्यं कुर्याद्विच्छिन्द्याद्वातृत्वमस्मै जनयेथ्य एव पुनः परीध्यः स्वादेवैनं योनैर्जनयति नास्मै भ्रातृत्वं जनयति तमो वा एतं गृह्णाति यस्याग्निरुख्य उद्वायति मृत्युस्तमः कृष्णां वासः कृष्णा धेनुर्दक्षिणां तमसा (१७)

एव तमो मृत्युमपं हते हिरण्यं ददाति ज्योतिर्वै हिरण्यं ज्योतिषैव तमोऽपं हृतेऽथो

तेजो वै हिरण्यन्तेजं एवाऽत्मन्यते सुवर्नं घर्मः स्वाहा सुवर्नाक्षः स्वाहा सुवर्नं शुक्रः स्वाहा सुवर्नं ज्योतिः स्वाहा सुवर्नं सूर्यः स्वाहार्को वा एष यदुग्निरसावादित्यः (१८)

अश्वमेधो यदेता आहृतीर्जुहोत्यर्काश्वमेधयोरेव ज्योतीऽपि सं दधात्येष हुत्वा अंकाश्वमेधी यस्यैतदग्नौ क्रियत आपो वा इदमग्रे सलिलमासीथ्य एतां प्रजापतिः प्रथमां चितिमपश्यत्तामुपाधत्त तदियमभवत्तं विश्वकर्माब्रवीदुपु त्वायानीति नेह लोकोऽस्तीति (१९)

अब्रवीथ्य एतां द्वितीयां चितिमपश्यत्तामुपाधत्त तदन्तरिक्षमभवथ्य यज्ञः प्रजापतिमब्रवीदुपु त्वायानीति नेह लोकोऽस्तीत्यब्रवीथ्य विश्वकर्माणमब्रवीदुपु त्वायानीति केन मोपैष्यसीति दिश्याभिरित्यब्रवीत्तदिश्याभिरुपैत्ता उपाधत्त ता दिशः (२०)

अभवन्थ्य परमेष्ठी प्रजापतिमब्रवीदुपु त्वायानीति नेह लोकोऽस्तीत्यब्रवीथ्य विश्वकर्माणं च यज्ञं चाब्रवीदुपु वामायानीति नेह लोकोऽस्तीत्यब्रूताऽ स एतां तृतीयां चितिमपश्यत्तामुपाधत्त तदसावभवथ्य आदित्यः प्रजापतिमब्रवीदुपु त्वा (२१)

आयानीति नेह लोकोऽस्तीत्यब्रवीथ्य विश्वकर्माणं च यज्ञं चाब्रवीदुपु वामायानीति नेह लोकोऽस्तीत्यब्रूताऽ स परमेष्ठिनमब्रवीदुपु त्वायानीति केन मोपैष्यसीति लोकं पृणयेत्यब्रवीत्तं लोकं पृणयोपैत्तस्मादयात्याम्नी लोकं पृणाऽयात्यामा ह्यसौ (२२)

आदित्यस्तानृष्योऽब्रुवन्नुपु व आयामेति केन न उपैष्यथेति भूम्नेत्यब्रुवन्तां द्वाभ्यां चिर्तीभ्यामुपायन्थ्य पश्चचितीकः समपद्यत य एवं विद्वानुग्निं चिनुते भूयानेव भवत्यभीमालोकाङ्गयति विदुरेनं देवा अर्थो एतासामेव देवतानाऽ सायुज्यं गच्छति॥ (२३)

तमसाऽऽदित्योऽस्तीति दिशः आदित्यः प्रजापतिमब्रवीदुपु त्वाऽसौ पश्चचत्वारिंशत्त्र॥ ७॥

[५]

वयो वा अग्निर्यदग्निचित्पक्षिणोऽशज्जीयात्तमेवाग्निमद्यादर्तिमाच्छेष्यसंवथ्सरं ब्रतं चरेथ्यसंवथ्सरः हि ब्रतं नाति पशुर्वा एष यदुग्निरहिनस्ति खलु वै तं पशुर्य एवं पुरस्तात्पत्यश्चमुपचरति तस्मात्पश्चात्माङ्गुपुचर्य आत्मनोऽहिंसाये तेजोऽस्ति तेजो मे यच्छ पृथिवीं यच्छ (२४)

पृथिव्यै मां पाहु ज्योतिरसि ज्योतिर्मे यच्छान्तरिक्षं यच्छान्तरिक्षान्मा पाहु सुवरसि सुवर्मे यच्छ दिवं यच्छ दिवो मां पाहीत्याहैताभिर्वा इमे लोका विधृता यदेता उपदधात्येषां लोकानां विधृत्यै स्वयमातृणा उपधाय विहरण्येष्टका उपं दधातीमे वै लोकाः स्वयमातृणा

ज्योतिरुहिरण्यं यथ्वयमातुणा उपधाय (२५)

हिरण्येष्टका उपदधातीमानेवेताभिर्लोकां ज्योतिष्मतः कुरुतेऽथौ एताभिरुवास्मा इमे
लोकाः प्रभान्ति यास्ते अग्ने सूर्ये रुचं उद्यतो दिवंमातुन्वन्ति रुश्मिभिः। ताभिः सर्वाभी
रुचे जनाय नस्कृष्टि। या वौ देवाः सूर्ये रुचो गोष्वश्वेषु या रुचः। इन्द्राश्च ताभिः सर्वाभी
रुचं नो धत्त बृहस्पते। रुचं नो धेहि (२६)

ब्राह्मणेषु रुच॑ राजंसु नस्कृष्टि। रुचं विशयेषु शूद्रेषु मयि धेहि रुचा रुचम्। द्वेधा वा
अग्निं चिक्यानस्य यशो इन्द्रियं गच्छत्यग्निं वा चितमीजानं वा यदेता आहृतीर्जुहोत्यात्मन्त्रेव
यशो इन्द्रियं धत्त ईश्वरो वा एष आर्तिमार्तोर्योऽग्निं चिन्वन्नधिक्रामति तत्वां यामि ब्रह्मणा
वन्दमान् इति वारुण्यर्चा (२७)

जुहुयाच्छान्तिरैवैषाग्रेगुप्तिरात्मनो हविष्कृतो वा एष योऽग्निं चिन्तुते यथा वै हृविः
स्कन्दत्येवं वा एष स्कन्दति योऽग्निं चित्वा न्नियमुपैति मैत्रावरुण्यामिक्षया यजेत
मैत्रावरुण्यामेवोपैत्यात्मनोऽस्कन्दाय यो वा अग्निमृतुस्थां वेदर्तुरक्षतुरस्मै कल्पमान एति
प्रत्येव तिष्ठति संवथ्सुरो वा अग्निः (२८)

ऋतुस्थास्तस्य वसन्तः शिरो ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षो वरुषाः पुच्छ॑ शरदुत्तरः पक्षो
हेमन्तो मध्यं पूर्वपक्षाश्चित्योऽपरपक्षाः पुरीषमहोरात्राणीष्टका एष वा अग्निरक्षतुस्था य
एवं वेदर्तुरक्षतुरस्मै कल्पमान एति प्रत्येव तिष्ठति प्रजापतिर्वा एतं ज्यैष्यकामो न्यंधत्त
ततो वै स ज्यैष्यमगच्छद्य एवं विद्वानुग्निं चिन्तुते ज्यैष्यमेव गच्छति॥ (२९)

पृथिवीं यच्छु यथ्वयमातुणा उपधाय धेहुच्चाग्निश्चिन्तुते त्रीणि च॥६॥

[६]

यदाकूताथस्मसुस्रोद्दूरो वा मनसो वा सम्बृतं चक्षुषो वा। तमनु प्रेहि सुकृतस्य
लोकं यत्रर्घयः प्रथमजा ये पुराणाः। एत॑ संधस्थ परि ते ददामि यमावहाच्छेवधिं
जातवेदाः। अन्वागन्ता यज्ञपतिर्वा अत्र तङ्ग स्म जानीत परमे व्योमन्त्रा जानीतादेनं परमे
व्योमन्देवाः सधस्था विद रूपमस्य। यदागच्छात् (३०)

पथिभिर्देवयानैरिष्टापूर्ते कृतुतादाविरस्मै। सम्प्र च्यवध्यमनु सम्प्र याताप्ने पथो
देवयानांकृणुध्यम्। अस्मिन्यस्थे अध्युत्तरस्मिन्विश्वे देवा यज्ञमानश्च सीदत। प्रस्तरेण
परिधिनौ सुचा वेद्यां च बुरुहिषां। कृत्वेमं यज्ञं नो वहु सुवदेवेषु गन्तव्ये। यदिदृष्टं यत्परादानं

यद्वत्तं या चु दक्षिणा। तत् (३१)

अग्निर्वैश्वर्कर्मणः सुवर्देवेषु नो दधत्। येनां सुहस्रं वहंसि येनाग्ने सर्ववेदसम्। तेनेमं यज्ञं नौ वहं सुवर्देवेषु गन्तव्ये। येनाग्ने दक्षिणा युक्ता यज्ञं वहंन्त्युत्तिविजः। तेनेमं यज्ञं नौ वहं सुवर्देवेषु गन्तव्ये। येनाग्ने सुकृतं पथा मधोर्धारा व्यानुशु। तेनेमं यज्ञं नौ वहं सुवर्देवेषु गन्तव्ये। यत्र धारा अनपेता मधोर्धृतस्य च याः। तदग्निर्वैश्वर्कर्मणः सुवर्देवेषु नो दधत्॥ (३२)

आगच्छात्यानुशुस्तेनेमं यज्ञं नौ वहं सुवर्देवेषु गन्तव्ये चतुर्दश च॥३॥ [७]

यास्ते अग्ने समिधो यानि धाम् या जिह्वा जातवेदो यो अर्चिः। ये तै अग्ने मेडयो य इन्द्रवस्तेभिरात्मानं चिनुहि प्रजानन्। उथसन्नयज्ञो वा एष यदग्निः किं वाहृतस्य क्रियते किं वा न यद्वा अध्वर्युरग्नेश्चिन्वन्तरेत्यात्मनो वै तदन्तरेति यास्ते अग्ने समिधो यानि (३३)

धामेत्याहैषा वा अग्ने: स्वयश्चितिरग्निरेव तदग्निं चिनोति नाध्वर्युरात्मनोऽन्तरेति चतस्र् आशाः प्र चरन्त्वग्रयं इमं नौ यज्ञं नयतु प्रजानन्। घृतं पिन्वन्तजररः सुवीरं ब्रह्म सुमिद्धवत्याहुतीनाम्। सुवर्गाय वा एष लोकायोपं धीयते यत्कूर्मश्वतस्तु आशाः प्र चरन्त्वग्रय इत्याह (३४)

दिशं एवैतेन प्र जानातीमं नौ यज्ञं नयतु प्रजानन्नित्याह सुवर्गस्य लोकस्याभीर्नौत्ये ब्रह्मं सुमिद्धवत्याहुतीनामित्याहु ब्रह्मणा वै देवाः सुवर्गं लोकमायुन् यद्वद्विष्टत्योपदधार्ति ब्रह्मणैव तद्यज्ञमानः सुवर्गं लोकमेति प्रजापतिर्वा एष यदग्निस्तस्य प्रजाः पशवश्छन्दाऽसि रूपं सर्वान् वर्णनिष्ठकानां कुर्याद्वृपेषैव प्रजां पशूञ्चन्द्राङ्गुस्यवं रुन्धेऽथो प्रजाभ्यं एवैनं पशुभ्युश्छन्दोऽभ्युश्छन्दोऽवरुद्ध्य चिनुते॥ (३५)

यान्युग्रयु इत्युहैष्टकानां पोडंश च॥४॥ [८]

मयि गृह्णाम्यग्ने अग्निः रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय। मयि प्रजां मयि वर्चो दधाम्यरिष्टाः स्याम तनुवां सुवीराः। यो नौ अग्निः पितरो हृथ्स्वन्तरमर्त्ये मर्त्याः आविवेशाः। तमात्मन्यरि गृहीमहे वयं मा सो अस्माः अवहाय परा गात्। यदध्वर्युरात्मन्नग्निमग्नीत्वाग्निं चिनुयाद्यौऽस्य स्वोऽग्निस्तमपि (३६)

यज्ञमानाय चिनुयादग्निं खलु वै पशवोऽनूपं तिष्ठन्ते ऽप्रकामुका अस्मात्पशवः स्युर्मयि

गृहाम्यग्रे अग्निमित्याहात्मत्रेव स्वमग्निं दाधार नास्मात्पश्वोऽपं क्रामन्ति ब्रह्मवादिनो वदन्ति यन्मृच्चापंशुभ्रेरनाद्यमथु कस्मात्मृदा चाद्विश्वाग्निश्चीयत इति यदाद्विः संयोति (३७)

आपो वै सर्वा देवतां देवताभिरवैनः सः सृजति यन्मृदा चिनोतीयं वा अग्निवैश्वानरो-अग्निनैव तदग्निं चिनोति ब्रह्मवादिनो वदन्ति यन्मृदा चाद्विश्वाग्निश्चीयते उथ कस्मादग्निरुच्यत इति यच्छन्दोभिश्चिनोत्यग्नयो वै छन्दाः सि तस्मादग्निरुच्यते इथो इयं वा अग्निवैश्वानरो यत् (३८)

मृदा चिनोति तस्मादग्निरुच्यते हिरण्येष्टका उपं दधाति ज्योतिर्वै हिरण्यं ज्योतिरेवास्मिन्दधात्यथो तेजो वै हिरण्यं तेजं एवाऽत्मन्यते यो वा अग्निः सुर्वतोमुखं चिनुते सर्वासु प्रजास्वन्नमति सर्वा दिशोऽभि जयति गायत्रीं पुरस्तादुपं दधाति त्रिष्टुभै दक्षिणतो जगतीं पश्चादनुष्टुभै मुत्तरतः पुङ्कि मध्यं एष वा अग्निः सुर्वतोमुखस्तं य एवं विद्वाः श्चिनुते सर्वासु प्रजास्वन्नमति सर्वा दिशोऽभि जयत्यथो दिशयैव दिशं प्र वयति तस्माद्विशि दिक्प्रोता॥ (३९)

अपि सं योति वैश्वानरो यदेष वै पञ्चविंशतिश्च॥ ४]

[९]

प्रजापतिरग्निमसृजत् सोऽस्माथ्मृष्टः प्राङ्माद्रवत्तस्मा अश्वं प्रत्यास्युथ्स दक्षिणावर्तत तस्मै वृष्णिं प्रत्यास्युथ्स प्रत्यङ्गावर्तत तस्मा क्रषुभं प्रत्यास्युथ्स उदङ्गावर्तत तस्मै बुस्तं प्रत्यास्युथ्स ऊर्ध्वोऽद्रवत्तस्मै पुरुषं प्रत्यास्युत् यत्पशुशीरुषाण्युपदधांति सुर्वतं एवैनम् (४०)

अवरुद्धं चिनुत एता वै प्राणभृतश्कुष्मतीरिष्टका यत्पशुशीरुषाणि यत्पशुशीरुषाण्युपदधांति ताभिरेव यजमानोऽमुष्मिलोके प्राणित्यथो ताभिरेवास्मा इमे लोकाः प्र भान्ति मृदाभिलिप्योपं दधाति मेधत्वायं पशुर्वा एष यदग्निरन्त्रं पशवं एष खलु वा अग्निर्यत्पशुशीरुषाणि यं कामयेत् कर्नीयोऽस्यान्तम् (४१)

स्यादिति सन्तरां तस्य पशुशीरुषाण्युपं दध्यात्कर्नीय एवास्यान्नभवति यं कामयेत् समावदस्यान्नः स्यादिति मध्यतस्तस्योपं दध्यास्यान्नभवति यं कामयेत् भूयो-अस्यान्नः स्यादित्यन्तेषु तस्य व्युद्घ्योपं दध्यादन्तत एवास्मा अन्नमवं रुन्धे भूयो-अस्यान्नभवति॥ (४२)

एनमस्यान्नभूयोस्यान्नभवति॥ ५]

[१०]

स्तेगान्दङ्गाभ्यां मण्डूकाञ्चम्येभिरादकां खादेनोर्जं सःसूदेनारण्यं जाम्बीलेन
मृदंम्बुस्वैभिः शक्तराभिरवंकामवंकाभिः शक्तरामुथ्सादेन जिह्वामवकन्देन तालुः सरस्वतीं
जिह्वाग्रेण।। (४३)

स्तेगान्द्वाविश्वातिः॥१॥ [११]

वाजुः हनूभ्यामुप आस्यैनादित्याञ्छश्रुभिरुपयाममधरेणोष्ठेन सदुत्तरेणान्तरेणानूकाशं
प्रकाशेन बाह्यं स्तनयितुं निर्बाधेन सूर्यग्नी चक्षुभ्यां विद्युतौ कनानंकाभ्यामुशनि
मस्तिष्केण बलं मञ्जभिः॥ (४४)

वाजुं पञ्चविश्वातिः॥२॥ [१२]

कूर्माञ्छफैरच्छलाभिः कपिञ्जलान्थसामु कुष्ठिकाभिर्जवं जङ्घाभिरग्दं जानुभ्यां वीर्यं
कुहाभ्यां भयं प्रचालाभ्यां गुहोपक्षाभ्यामुश्विनाव॑साभ्यामदिति॒ शीर्णा निरक्षति॒
निर्जल्मकेन शीर्णा॥ (४५)

कूर्मान्त्रयोविश्वातिः॥३॥ [१३]

योक्रं गृध्राभिर्युगमानतेन चित्तं मन्याभिः सङ्क्लोशान्प्राणैः प्रकाशेन त्वचं पराकाशेनान्तरां
मुशकान्केशैरिन्द्रः स्वपंसा वहेन बृहस्पतिः शकुनिसादेन रथमुष्णिहाभिः॥ (४६)

योक्रमेकविश्वातिः॥४॥ [१४]

मित्रावरुणौ श्रोणीभ्यामिन्द्राग्नी शिखुण्डायामिन्द्रावृहस्पतौ ऊरुभ्यामिन्द्राविष्णौ
अष्टीवस्याऽ सवितारं पुच्छेन गन्धर्वाञ्छेपेनाप्सरसो मुष्काभ्यां पवमानं पायुना पवित्रं
पोत्राभ्यामाक्रमणं स्थूराभ्यां प्रतिक्रमणं कुष्ठाभ्याम्॥ (४७)

[१५]

इन्द्रस्य क्रोडोऽदित्यै पाजुस्यन्दिशां जुत्रवो जीमूतान्हदयोपशाभ्यामन्तरिक्षं
पुरितता नभ उदर्येणद्वार्णो प्लीहा वल्मीकान्कोम्बा गिरीमूशिभिः समुद्रमुदरेण वैश्वानरं
भस्मेना॥ (४८)

मित्रावरुणाविन्द्रस्य द्वाविश्वातिर्द्वाविश्वातिः॥५॥ [१६]

पूष्णो वनिष्ठुरन्धाहेः स्थूरगुदा सुर्पान्गुदाभिरकृतून्पृष्ठीभिर्दिवं पृष्ठेन वसूनां प्रथमा

सप्तमः प्रश्नः (काण्डम् ५)

कीकंसा रुद्राणां द्वितीयां दित्यानां तृतीयाङ्गिरसां चतुर्थी साध्यानां पञ्चमी विश्वेषां देवानां पृष्ठी॥ (४९)

पृष्ठाश्वतुर्विश्वातिः॥१॥

[१७]

ओजों ग्रीवाभिर्निरक्षतिमस्थभिरिन्द्रङ्गु स्वपंसा वहेन रुद्रस्य विचलः स्कन्धोऽहोरात्रयोर्द्वितीयोऽर्धमासानां तृतीयो मासां चतुर्थं क्रतूनां पञ्चमः संवध्सुरस्य पृष्ठः॥ (५०)

ओजों विश्वातिः॥१॥

[१८]

आनन्दं नन्दथुंना कामं प्रत्यासाभ्यां भुयः शितीमभ्यां प्रशिषं प्रशासाभ्याः सूर्याचन्द्रमसौ वृक्षाभ्याः श्यामशब्लौ मतस्नाभ्याव्युँष्टि रुपेण निम्रुक्तिमरुपेण॥ (५१)

आनन्दः पोडशा॥१॥

[१९]

अहर्मांसेन रात्रिं पीवंसापो यूषेण घृतः रसेन श्यां वसंया दूषीकाभिरहृदनिमश्रुभिः पृष्वान्दिव रुपेण नक्षत्राणि प्रतिरूपेण पृथिवीं चर्मणा छुवीं छुव्योपाकृताय स्वाहालंब्याय स्वाहां हुताय स्वाहा॥ (५२)

अहर्ष्टाविश्वातिः॥१॥

[२०]

अग्रे: पंक्षुतिः सरस्वत्यै निपंक्षतिः सोमस्य तृतीयापां चतुर्थोषधीनां पञ्चमी संवध्सुरस्य पृष्ठी मरुताः सप्तमी बृहस्पतैरष्टमी मित्रस्य नवमी वरुणस्य दशमीन्द्रस्यैकादशी विश्वेषां देवानां द्वादशी द्यावापृथिव्योः पार्श्वं युमस्य पाटूरः॥ (५३)

अग्रेरकान्तविश्वातः॥१॥

[२१]

वायोः पंक्षुतिः सरस्वतो निपंक्षतिश्वन्द्रमस्तृतीया नक्षत्राणां चतुर्थी संवितुः पञ्चमी रुद्रस्य पृष्ठी सप्तमी चर्मणाः सप्तम्यर्यमणोऽष्टमी त्वष्टुर्नवमी धातुर्दशमीन्द्राण्या एकादश्यदित्यै द्वादशी द्यावापृथिव्योः पार्श्वं युम्यै पाटूरः॥ (५४)

वायोर्ष्टाविश्वातिः॥१॥

[२२]

पन्थामनुवृग्भ्याः सन्ततिः स्नावन्याभ्याः शुक्रान्पित्तेन हरिमाणं यक्रा हलीक्षणान्यापवातेन कूशमाञ्छकभिः शवर्तानूक्ष्येन शुनौ विशसनेन सुर्पालौहितगन्धेन

सप्तमः प्रश्नः (काण्डम् ५)

वया॑सि पक्षगुन्धेन॑ पिपीलिकाः प्रशादेन॑॥ (५)

पन्थान्द्वाविश्वतिः॥१॥

[२३]

क्रमैरत्यक्रमीद्वाजी विश्वैद्वैर्यज्ञियैः संविदानः। स नौ नय सुकृतस्य लोकं तस्य ते
वयङ्गं स्वधयो मदेम॥ (५६)

कर्मेन्द्रादेश॥१॥

[२४]

द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी सुधस्थमात्माऽन्तरिक्षं समुद्रो योनिः सूर्यस्ते चक्षुर्वार्ताः
प्राणश्वन्द्रमाः श्रोत्रं मासा॒शार्धमासाश्वं पर्वाण्युतवोङ्गानि संवध्स्तरो महिमा॥ (५७)

द्यौः पञ्चविश्वतिः॥१॥

[२५]

अग्निः पशुरासीतेनायजन्त् स एतं लोकमंजयद्यस्मिन्नग्निः स तै लोकस्तं
जैष्यस्यथाव जिघ वायुः पशुरासीतेनायजन्त् स एतं लोकमंजयद्यस्मिन्नायुः स
तै लोकस्तस्मात्वान्तरेष्यामि यदि नावजिघस्यादित्यः पशुरासीतेनायजन्त् स एतं
लोकमंजयद्यस्मिन्नादित्यः स तै लोकस्तं जैष्यसि यद्यवजिघसि॥ (५८)

यस्मिन्नद्यो च॥१॥

[२६]

प्राचीनवश्शं यावन्त ऋख्सामे वाग्वे देवेभ्यौ देवा वै दैवयजनकुद्धश्श तद्विरण्युः पदुदानि ब्रह्मवृदिनौ विचित्यो यत्कलयां ते वारुणो वै
क्रीतः सोम् एकोदश॥१॥

प्राचीनवश्शं स्वाहेत्याहु चैन्तः शुरा ह्येष सं तपसा च यत्कर्णगृहीतेति लोमुतो वारुणः पट्टस्तिः॥७६॥

प्राचीनवश्शं परिचरति॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां पश्चमकाण्डे सप्तमः प्रश्नः समाप्तः॥५-७॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां पश्चमकाण्डः समाप्तः॥५॥

generated on January 27, 2026

Downloaded from <http://stotrasamhita.github.io> | StotraSamhita | Credits